

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

Кафедра «Фінанси та економічна безпека»

«ДО ЗАХИСТУ»

Завідувач кафедри,
професор Головкова Л. С.

« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 073 «Менеджмент» за ОП «Управління фінансово-економічною безпекою»

Тема: «Комплексний підхід до організації охоронної діяльності в системі безпеки суб'єктів господарювання»

Theme: «A comprehensive approach to the organization of security activities in the security system of business entities»

Керівник дипломної роботи:

к.е.н., доцент кафедри фінансів

та економічної безпеки

Якімова А. М.

Нормоконтроль

Якімова А. М.

Студент групи УФ1921

Сас Б. В.

Student

Sas Bohdan

Дніпро 2020

**ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

Кафедра «Фінанси та економічна безпека»

Ступінь вищої освіти «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 073 «Менеджмент», за освітньою програмою «Управління фінансово-економічною безпекою»

«Затверджую»

Завідувач кафедри,

професор Головкова Л. С.

«__» _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Сасу Богдану Васильовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема дипломної роботи: «Комплексний підхід до організації охоронної діяльності в системі безпеки суб'єктів господарювання». Керівник роботи: к.е.н., доцент Якімова А. М. затверджені наказом вищого навчального закладу від «15» жовтня 2020 р. № 626 ст

2. Термін подання студентом закінченої роботи: «07» грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до дипломної роботи:

3.1. Фінансова звітність ПрАТ «Київстар» за 2017-2019 роки;

3.2. Внутрішня звітність ПрАТ «Київстар» за 2017-2019 роки.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань до розробки):

1. Теоретичні основи комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

1.1. Поняття та основні елементи системи економічної безпеки суб'єктів господарювання

1.2. Особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

1.3. Особливості організації та створення служби економічної безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням комплексного підходу

2. Оцінка комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

- 2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика ПрАТ «Київстар»
- 2.2. Діагностика рівня економічної безпеки ПрАТ «Київстар»
- 2.3. Оцінка та нівелювання ризиків економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності товариства
- 3. Основні напрями поліпшення організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки ПрАТ «Київстар»
 - 3.1. Інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності
 - 3.2. . Економічний ефект від впровадження службою безпеки ПрАТ «Київстар» комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки
 - 3.3. Формування сучасного нормативно-правового забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

5. Перелік креслень (демонстраційного матеріалу):

- 5.1. Елементи оточення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання;
- 5.2. Організація охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єкта господарювання
- 5.3. Основні функції служби економічної безпеки суб'єкта господарювання
- 5.4. Основні напрями діяльності фахівців служби економічної безпеки суб'єкта господарювання
- 5.5. Основні фінансово-економічні показники діяльності ПрАТ «Київстар»
- 5.6. Фактори загроз зовнішнього і внутрішнього середовища ПрАТ «Київстар»
- 5.7. Матриця попарних порівнянь складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за оцінкою експертів
- 5.8. Інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки для формування і реалізації стратегії економічної безпеки ПрАТ «Київстар»
- 5.9. Оцінка ефективності діяльності служби економічної безпеки ТОВ «Корпорація ПрАТ «Київстар»
- 5.10. Нормативно-правове забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Консультант	Підпис, дата			
		Завдання видав		Завдання прийняв	
Розділ 1	к.е.н., доцент Якімова А. М.	07.11.20		15.11.20	
Розділ 2	к.е.н., доцент Якімова А. М.	16.11.20		24.11.20	
Розділ 3	к.е.н., доцент Якімова А. М.	25.11.20		01.12.20	
Нормо контролер	к.е.н., доцент Якімова А. М.	02.12.20		04.12.20	

7. Календарний план:

Назва розділу дипломної роботи	Термін виконання	Обсяг розділу, %
1. Теоретичні основи комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання	02.11.20-15.11.20	30
2. Оцінка комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки ПрАТ «Київстар»	16.11.20-24.11.20	60
3. Основні напрями поліпшення організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки ПрАТ «Київстар»	25.11.20-01.12.20	90
4. Оформлення дипломної роботи, підготовка доповіді та демонстраційного матеріалу до захисту	02.12.20-04.12.20	100

Дата видачі завдання:

«20» грудня 2019 р.

Керівник дипломної роботи

/ Якімова А. М. /

Завдання прийняв до виконання

/ Сас Б. В. /

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	13
1.1. Поняття та основні елементи системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.....	13
1.2. Особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.....	35
1.3. Особливості організації та створення служби економічної безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням комплексного підходу.....	45
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРАТ «КИЇВСТАР».....	64
2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика ПрАТ «Київстар».....	64
2.2. Діагностика рівня економічної безпеки ПрАТ «Київстар».....	83
2.3. Оцінка та нівелювання ризиків економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності товариства.....	108
Висновки до розділу 2.....	113
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРАТ «КИЇВСТАР».....	116
3.1. Інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності.....	116
3.2. Економічний ефект від впровадження службою безпеки ПрАТ «Київстар» комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки.....	133

3.3. Формування сучасного нормативно-правового забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.....	143
Висновки до розділу 3.....	148
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	155
ДОДАТКИ.....	166
Додаток А Баланс (Звіт про фінансовий стан) ПрАТ «Київстар» за 2018 рік...	166
Додаток Б Баланс (Звіт про фінансовий стан) ПрАТ «Київстар» за 2019 рік...	169
Додаток В Баланс (Звіт про фінансовий стан) ПрАТ «Київстар» за 2020 рік...	172
Додаток Д Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ПрАТ «Київстар» за 2018 рік.....	175
Додаток Е Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ПрАТ «Київстар» за 2019 рік.....	178
Додаток Ж Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ПрАТ «Київстар» за 2020 рік.....	181

РЕФЕРАТ

Система економічної безпеки телекомунікаційних підприємств є індивідуальною. Її повнота і дієвість залежать від чинної в країні законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним працівником важливості гарантування безпеки бізнесу. Тому, для забезпечення беззбиткової діяльності, керівництву телекомунікаційних підприємств доцільно застосувати комплексний підхід до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження є процес організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні засади та практичні аспекти організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: теоретичного узагальнення; метод порівняння; аналізу і синтезу; статистичного та логічного аналізу; метод експертних оцінок; графічний метод; кількісні методи.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, система економічної безпеки, охоронна діяльність, організації охоронної діяльності, суб'єкти охоронної діяльності, служба економічної безпеки, телекомунікаційні підприємства.

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні, в умовах економічної та соціально-політичної нестабільності, особливої актуальності набула проблема підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств, що зумовило необхідність забезпечити їх економічну безпеку як невід’ємну умову стратегії розвитку. З урахуванням цього вітчизняні телекомунікаційні підприємства потребують розробки ефективного інструментарію стратегічного управління, який пов’язаний із процесом формування науково обґрунтованої стратегії економічної безпеки. Телекомунікаційний ринок України є таким, що динамічно розвивається, грає одну з ключових ролей у розповсюдженні інформаційно-комунікаційних технологій та формуванні засад цифрової економіки, які сьогодні визнано пріоритетними для розвитку країни.

Для стратегічного управління економічною безпекою телекомунікаційним підприємствам необхідно створювати власну службу економічної безпеки для: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності; забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління; досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР; ефективної організації безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Надійний захист економічної безпеки телекомунікаційного підприємства можливий лише за комплексного і системного підходу до її організації. Тому в економіці існує таке поняття, як система економічної безпеки підприємства, яка забезпечує можливість оцінити перспективи зростання підприємства, розробити тактику і стратегію його розвитку.

Над дослідженнями в галузі розробки наукових засад організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб’єктів господарювання працювали зарубіжні та вітчизняні вчені: Л. І. Абалкін, О. І. Баранівський,

З. М. Борисенко, О. Ф. Бєлов, І. Ф. Бінько, І. О. Бланк, Дж. К. Ван Хорн, О. С. Власик, З. С. Варналій, В. М. Геєць, В. С. Загорський, С. А. Єрохін, М. М. Єрмоленко, Я. А. Жаліло, О. І. Захаров, О. А. Кириченко, С. М. Лаптев, В. П. Мак-Мак, В. І. Мунтіян, П. Я. Пригунов, А. І. Сухоруков, Л. Г. Шемаєва, В. Т. Шевчук, В. І. Ярочкін. Проблеми організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання розглядаються у значній кількості наукових праць. Зокрема, досліджуються питання формування організаційної структури служби економічної безпеки, фактори, які впливають на вибір її організаційної форми, функції та правове забезпечення. Однак малодосліджені питання підходів до удосконалення процесу організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання. Актуальність зазначених питань зумовила вибір теми дипломної роботи, її мету, завдання і структуру.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Відповідно до мети дипломної роботи поставлені наступні *завдання*:

- на основі проведеного дослідження систематизувати теоретико-методичні підходи щодо визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та «система економічна безпека підприємства»;
- дослідити особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням комплексного підходу;
- обґрунтувати функції і структуру служби економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- проаналізувати фінансово-економічний стан ПрАТ «Київстар»;
- оцінити рівень складових стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар»;
- оцінити ризики економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності товариства;

- оцінити економічний ефект впровадження службою безпеки ТОВ «Корпорація «Агро-Союз» методів по протидії недобросовісної конкуренції;

- формалізувати оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» з використанням кількісних та якісних індикаторів оцінок;

- обґрунтувати економічний ефект від впровадження службою безпеки ПрАТ «Київстар» комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки;

- запропонувати формування сучасного нормативно-правового забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження є процес організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні засади та практичні аспекти організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення завдань дослідження використовувалися наступні методи: системного та комплексного наукових підходів; аналізу і синтезу – при систематизації наукових поглядів щодо змісту категорій «економічна безпека підприємства», «система економічної безпеки підприємства», «служба економічної безпеки підприємства»; статистичного та логічного аналізу – при дослідженні економічного стану ПрАТ «Київстар» та його розвитку; економіко-статистичного групування – при формуванні системи критеріїв і показників економічної безпеки ПрАТ «Київстар»; експертні оцінки.

Інформаційною базою для написання дипломної роботи виступили Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативні документи міністерств і відомств, інших органів державного управління, статистична, фінансова та управлінська звітність ПрАТ «Київстар». Використані матеріали періодичних фахових видань та науково-практичних конференцій, дані

електронних ресурсів мережі Інтернет, вітчизняна та зарубіжна монографічна література, присвячена проблематиці економічної безпеки підприємств.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- удосконалено визначення терміну «економічна безпека підприємства», під якою на відміну від наявних слід розуміти, комплексну систему підтримання підприємства у такому стані, в якому воно забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, захищеність ланцюга створення цінності та можливість максимального досягнення основних цілей його функціонування;
- запропоновано основні завдання та функції служби економічної безпеки ПрАТ «Київстар»;
- удосконалено формалізацію оцінювання потенціалу економічної безпеки, яку відрізняє залучення як кількісних, так і якісних індикаторів оцінок його складових, розроблені рекомендації з визначення терму лінгвістичної оцінки якісних індикаторів, що дає можливість узагальнити одержані результати експертної оцінки та розрахувати інтегральний показник потенціалу.

Практичне значення полягає у тому, що основні теоретичні положення, узагальнення, висновки і пропозиції, які містяться у дипломній роботі, можуть бути використані ПрАТ «Київстар» для організації його охоронної діяльності в системі економічної безпеки.

Апробація результатів дипломної роботи: Основні положення, висновки та результати дипломної роботи апробовані автором на Міжнародній науково-практичній конференції Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ «Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону» (м. Запоріжжя, – 2020 рік) на тему «Особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки вітчизняних підприємств».

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний

зміст викладено на 155 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел налічує 107 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Поняття та основні елементи системи економічної безпеки суб'єктів господарювання

На сьогодні функціонування вітчизняних підприємств здійснюється в складних умовах, які супроводжуються наявністю різноманітних економічних, політичних, військових, інших ризиків (коронавірусна інфекція COVID-19), високим ступенем мінливості оточуючого середовища, значною невизначеністю ситуації на перспективу в умовах імовірного розвитку подій по різних сценаріях. Уповільнюють розвиток вітчизняних підприємств і такі фактори, як: корупція, бюрократизм, безпринципність та продажність окремих представників судової влади та правоохоронних органів. Саме тому організація охоронної діяльності в системі економічної безпеки вітчизняних підприємств набуває особливої актуальності, вимагає концентрації зусиль з боку суб'єктів підприємництва та потребує підтримки з боку держави.

Сучасні наукові економічні дослідження не дають цілісного уявлення про безпечний розвиток бізнесу. Зокрема, відсутнє уявлення про формування й функціонування системи забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання в цілому та її складових.

Офіційним термін «економічна безпека» став у 1985 році, коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція «Міжнародна економічна безпека» [1]. Саме в цій резолюції визначено, що необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. В умовах формування правової держави, трансформації політичної системи суспільства актуальним є переосмислення підходів до розуміння безпеки країни, економічної безпеки

країни, економічної безпеки як форми існування всіх суб'єктів господарювання в країні.

Проблема забезпечення економічної безпеки виходить на перший план, оскільки від її рішення залежить економічне зростання суб'єкта господарювання. За таких умов підсилюється значення систематизації знань стосовно функціонування системи забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання та нівелювання загроз розвитку бізнесу. Першочерговим питанням у цьому сенсі є визначення поняття економічної безпеки суб'єкта господарювання, тобто окреслення та характеристика найбільш важливих елементів його змісту.

В ході системної трансформації, як і будь яких масштабних перетворень у суспільстві та економіці зокрема, у період сучасних фінансових й економічних потрясінь економіка країни особливо відчуває виклики щодо посилення рівня економічної безпеки. Серед рейтингу оцінки видів безпеки значимість економічної безпеки посідає провідну позицію і становить 92 %. Науковці та практики переконливо стверджують, що формування стійких основ економічної безпеки належать до числа найважливіших національних пріоритетів. На вирішення питань безпеки є посилення ще у Цицерона М.Т. (106-43 рр. до н. е.), який ставив їх вище ніж процес пізнання [3, с. 218]. В античній філософії безпека трактувалася як захист держави і її громадян від різних погроз, котрі пов'язували з проявом недоброзичливості надприродних сил [4, с. 288]. Виключенням були Аристотель та Демокрит, які безпеку трактували з позиції самозбереження. Так, Демокрит під безпекою розумів можливість пристосування людини до умов життя та виживання найбільш пристосованих [4, с. 285]. З розвитком еллінського суспільства та зростання його багатства безпека стала розглядатися у тісному взаємозв'язку з господарськими та політичними взаємовідносинами. Логічного завершення ці ідеї отримали у Римі, де безпека була реалізована через правові взаємовідносини.

Первинно термін «безпека» у значенні спокійного стану духу людини, що вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки, почали вживати ще у XVII столітті представники різних галузей знань по-різному трактують поняття «безпека»: у психології – як відчуття, сприйняття і переживання потреби захисту життєвих інтересів суб'єкта; юристи – як систему встановлених законом правових гарантій захищеності, забезпечення нормальної життєдіяльності, прав і свобод особи або соціуму; в соціології – як захищений стан розвитку та умови життєдіяльності суб'єкта [5, с. 153]. Застосовується це поняття і в менеджменті. Відомий американський дослідник А. Маслоу в своїй теорії мотивації розробив ієрархію задоволення потреб людини, в якій після задоволення звичайних фізіологічних потреб людини (їжа, вода, житло, одяг) поставив потреби в безпеці, що включають «захист від фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища і впевненість в тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені» [6, с. 366].

Традиційно прийнято виділяти три рівня безпеки [7, с. 24; 8, с. 16]: особиста, суспільна і державна, які трансформуються в поняття національної безпеки. Поняття національної безпеки було введено у політичний лексикон Рузвельтом Т. у 1904 році, а в нормативний обіг – у 1947 році під час прийняття закону США «Про національну безпеку». Тобто національна безпека є родовим поняттям економічної безпеки. Цю думку підтверджує і визначення економічної безпеки, надане в Концепції національної безпеки України як «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [9, с. 4].

Таку думку підтримує і Ламберт Д., який розглядає економічну безпеку підприємства як один з елементів захисту національної економіки [10, с. 84].

Проведений огляд наукової літератури дозволяє стверджувати, що на сьогодні немає однозначного визначення сутності економічної безпеки підприємства і останнім часом кількість підходів щодо її визначення постійно розширюється.

Найбільш розповсюдженим є визначення економічної безпеки підприємства як захищеності від всіх можливих видів загроз. Так, на думку Шликова В.В., економічну безпеку підприємства доцільно розглядати як «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз» [11, с. 33]. Бендиков М.А. характеризує економічну безпеку як «захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямої (активної) або непрямой (пасивної) економічної загрози (наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатністю до його відтворення)» [12, с. 21]; Кендюхов А.В. – як стан захищеності від реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз [13, с. 128]; Клейнер Г.Б. – як стан даного господарського суб'єкта, при якому життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін [14, с. 57]; Ортинський В.Л. наголошує на захищеності потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних погроз, і у такий спосіб здатності суб'єкта до відтворення [15, с. 112]; Самаль С.А. та Самаль Л.С. акцентують, що це стан захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, який забезпечує стійку реалізацію основних економічних інтересів та цілей підприємства [16, с. 96]. Акцентування на захищеності підприємства від всіх видів загроз є безумовно вірним, проте в перелічених визначеннях недостатньо приділено уваги комплексному підходу до управління економічною безпекою підприємства.

Низка науковців розглядають економічну безпеку як захищеність у вузькому значенні. Алексеєнко В.Н., Сокольский Б.Е., Гавриш В.А., Деружинський В.А. трактують її як забезпечення умов для збереження внутрішніх секретів підприємства, і в першу чергу його комерційної таємниці [17, с. 35; 18, с. 27; 19, с. 42]. Шаваєв А.Г., Ярочкин В.І. ототожнюють економічну безпеку підприємства з інформаційною безпекою [20, с. 53; 21, с. 28]. Надійність збереження інформації в організації вимірюється вченими через ступінь надійності персоналу підприємства, який за їхнім трактуванням є «найслабкішою ланкою системи» [21, с. 28]. Інформаційний елемент економічної безпеки, безперечно, є вагомим в її забезпеченні. Проте цілком очевидно, що зведення сутності економічної безпеки до одного з її елементів – інформаційного, не зважаючи на його важливість, є занадто вузьким. Цей же недолік має і визначення економічної безпеки як стан, що надає можливість забезпечити здатність протидіяти негативному впливу зовнішнього середовища. Так, Ковальов Д.В. й Сухорукова Т.В. характеризують економічну безпеку як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різні варіанти погроз або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності» [22, с. 48]. Коваленко М.А., Нагорна І.І. та Радванська Н.В. також визначають економічну безпеку підприємства «як стан збалансованої економічної системи внутрішнього середовища підприємства, що здатний адекватно реагувати на динаміку зовнішнього середовища» [23, с. 26]. Цю ж точку зору поділяє Забродський В.Н., який трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відображає здатність самовиживання і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози» [24, с. 35].

Обмеженим є і вузькофункціональний підхід, коли поняття економічної безпеки розглядається з позиції тільки одного аспекту діяльності. Так, Раздіна Е.В. економічну безпеку розглядає як «комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання в умовах ринкової

економіки, захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів» [25, с. 12].

В складних умовах невизначеності бізнес-середовища, за яких діють сучасні підприємства, розглянуті вище підходи, є обмеженими.

Попри те, що у науковій літературі достатньо розповсюдженими є визначення економічної безпеки як захищеності від можливих внутрішніх й зовнішніх погроз, а також як протидія негативному впливу зовнішнього середовища, існують й інші точки зору щодо цього питання. Як забезпечення економічної безпеки підприємства науковці розглядають наявність конкурентних переваг, які на думку Белокурова В.Б. та Лоханової Н.О. «зумовлені відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням» [26, с. 53]. Аналогічно визначають це поняття Князева Е.А. та Сечняк А.А. – як стан підприємства, що характеризується його можливістю до існування та розвитку в конкурентному середовищі, а саме: фінансова, інформаційна, організаційна, технологічна (інноваційна), людська (кадрова) стійкість і мобільність; захищеність життєво важливих інтересів, потенціалу; високий рівень керованості організації; організаційна гнучкість, наявність внутрішніх оптимізаційних механізмів [27, с. 35]. Схожим є визначення Т.Г. Васильцева, згідно з яким економічною безпекою підприємства вважається такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: «найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування» [28, с. 57].

Отже, можна об'єднати перелічені визначення у конкурентний підхід, який є ширшим ніж попередньо розглянуті підходи за рахунок врахування загроз конкурентного середовища в якому працюють суб'єкти господарювання.

Виходячи з того, що загальною метою будь-якого підприємства є досягнення бажаного стану попри всі загрози, що є у внутрішньому та зовнішньому середовищі, має місце системний підхід до визначення економічної безпеки як «захисту від погроз на системному рівні». В межах цього підходу Подлужна Н.О. визначає її як характеристику системи, що самоорганізовується та саморозвивається, стан, за якого економічні параметри дозволяють зберегти основні її властивості: рівновагу і стійкість за мінімізації загроз [29, с. 7]; Воробьев В.М. – як сталість соціально-економічної системи, спроможність її до саморозвитку і взаємодії в умовах глобалізації господарського життя [30, с. 163].

В межах системного підходу працюють науковці, які розглядають економічну безпеку підприємства як здатність підтримувати задовільні умови життєдіяльності підприємства. Так, Гончаренко Л.П. під економічною безпекою підприємства розуміє стан, який забезпечує збереження та ефективне використання наявного капіталу, стабільне зростання, високу якість управління, постійне оновлення технологій та інформаційної бази [31, с. 145]. Поділяючи цей підхід, Буторин В.К., Ткаченко А.Н. і Шипілов С.А. розглядають економічну безпеку як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності [32, с. 20].

Системний підхід є більш повним у порівнянні з попередньо розглянутими, оскільки акцентує увагу на захисті від загроз з системної точки зору. Проте він не враховує сьогоденних вимог швидкого реагування на зміну переваг покупців і необхідність створювати захищеність ланцюга цінності підприємства.

Також можна віднести до системного підходу, але у вузькому значенні, оскільки використовуються окремі властивості системи, визначення, що трактують економічну безпеку з точки зору стійкості. Цей підхід розглядає здатність управлінської системи підприємства настільки ефективно використовувати ресурси, щоб забезпечити необхідний резерв стійкості для

адекватної реакції на швидкоплинні зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Так, Яценко Н.М. і Михайлюк С.А. характеризують економічну безпеку підприємства як «підсистему національної економічної безпеки і визначають її як економічний стан підприємства, стійкий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаних з форс-мажорними обставинами» [33, с. 79]. Барикаев Е.Н. наголошує, що стійкість є вищою формою економічної безпеки підприємства, що характеризує його здатність розвиватися, рости та ефективно працювати в умовах постійно мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища [34, с. 20]. Цю позицію фактично підтримує Соколенко Т.М., який розглядає економічну безпеку підприємства як «стан, при якому його стратегічний потенціал знаходиться поблизу границь адаптивності». При цьому автор вважає, що загроза втрати економічної безпеки збільшується в міру наближення до граничного значення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу. Тобто Соколенко Т.М. акцентує увагу на тому, що загроза економічної безпеки виникає за таких умов, коли рівень стратегічного потенціалу підприємства не дозволяє вчасно пристосовуватися до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища. До вагомих факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства, автор відносить ступінь можливого ризику прийняття управлінських рішень, він також наголошує на необхідності враховувати його та прагнути як найбільше потрапляти в зону допустимого ризику, яка дозволяє величину можливих втрат тримати на рівні, що не перевищує величину можливого прибутку [35, с. 121]. Найбільш повно з позиції адаптивності характеризує економічну безпеку підприємства Шуміло О.С. – як стан економічного розвитку підприємства, який характеризується максимальним досягненням основних цілей функціонування підприємства в поточному і майбутньому періодах, та його здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища [36, с. 342].

Зрозуміло, що адаптивність є лише одною ознакою з властивостей системи, тому можна стверджувати, що таке визначення економічної безпеки є вузьким.

Доволі розповсюдженим підходом до визначення економічної безпеки є ресурсно-функціональний. Проведений критичний аналіз визначень (табл. 1.1) дозволяє стверджувати, що спільними рисами для них є вимога ефективного використання ресурсів для запобігання загрозам та виокремлення функціональних складових щодо створення умов стабільного функціонування суб'єкта господарювання. Проте, ресурсно-функціональний підхід не уникнув недоліків обмеженості, оскільки зосереджений лише на внутрішніх ресурсах суб'єкта господарювання як засобах запобігання загрозам. Останнім часом все більшого розповсюдження набуває комплексний підхід, в якому економічна безпека визначається, відповідно, як комплекс заходів та засобів щодо підтримання суб'єкта господарювання в такому стані, в якому він здатний стійко функціонувати, розвиваючись в розширеному масштабі; задовольняти реальні економічні потреби на рівні не нижче критичної межі; забезпечувати економічну незалежність; протистояти існуючим і раптово виникаючим небезпекам і загрозам.

Таблиця 1.1

**Визначення поняття «економічна безпека суб'єкта господарювання» за
ресурсно-функціональним підходом**

Автор	Визначення	Істотні ознаки
1	2	3
Грунін О.А., Грунін С.О. [37, с. 28]; Донець Л.І., Ващенко Н.В. [38, с. 19]	Стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення захисту від існуючих небезпек і погроз їм чи інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику.	Ефективне використання корпоративних ресурсів; захист від існуючих небезпек і погроз; досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику.
Зеркалов Д.В. [39, с. 20]; Олейник Е.А. [40, с. 539]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в сьогоденні і	Використання корпоративних ресурсів; стабільне функціонування підприємства.

1	2	3
	майбутньому.	
Іванюта Т.М., Заїнчковський А.О. [41, с. 16]	Стан ефективного використання ресурсів підприємства та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) і забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток.	Ефективне використання ресурсів; запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам; стійкий розвиток.
Ілляшенко С.Н. [42, с. 16]	Стан ефективного використання ресурсів підприємства та існуючої ринкової можливості, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує його довготривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.	Ефективне використання ресурсів підприємства; запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам; стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.
Мацеха Д.С. [43, с. 154]	Адекватне реагування системи менеджменту на динамічні внутрішні та зовнішні загрози через ефективне використання його ресурсів з метою стабільного функціонування і розвитку в певному сегменті ринку.	Ефективне використання ресурсів в системі менеджменту.
Меламедов С.Л. [44, с. 31]	Захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист його кадрового й інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.	Захисту економічних інтересів підприємства та його ресурсного потенціалу.
Покропивний С.Ф. [45, с. 57], Левків Г.Я., Батюк Б.Б. [46, с. 97]	Стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується максимально	Стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, стабільне функціонування і динамічний розвиток, запобігання внутрішнім і

1	2	3
	ефективне їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування і динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним діям.	зовнішнім негативним діям.
Тамбовцев В.Л. [47, с. 3]	Сукупність властивостей стану виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.	Стан виробничої підсистеми; досягнення цілей.
Циглик І.І., Паневник Т.М. [48, с. 4]	Стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології та техніки, устаткування, прав) і підприємницької можливості, при якому гарантується максимально ефективно їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку (загрозам).	Стан корпоративних ресурсів; запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Так, Попович П.П. вважає, що «економічну безпеку господарського суб'єкта можна визначити як комплексну систему забезпечення і захисту економічних інтересів організації, підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), створювану і регульовану шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на підтримку стійкості функціонування і можливості розвитку підприємства» [49, с. 93]. Цю ж позицію більш широко відстоює Колпаков П.А., який економічну безпеку підприємства трактує як «стан господарюючого суб'єкта, який характеризується організованою сукупністю концептуальних і прагматичних факторів (теорію, методологію, послідовність конкретних заходів), що забезпечують даній системі: захист від небажаних впливів; динамічний розвиток; ефективність життєво важливих процесів; незалежність; можливість досягнення цілей» [50]. Розвивають цей підхід Пономарьов В.П. та Ляшенко А.Н., які підкреслюють комплексність

економічної безпеки, що виражається на їхню думку через неможливість повністю захищати діяльність підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища та водночас визнають його позитивний вплив. Тому важливим є узгодженість інтересів підприємства та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища. Виходячи з цього науковці розглядають економічну безпеку підприємства «як гармонізацію у часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства» [8, с. 17]. Отже, можна стверджувати, що у науковій економічній літературі не існує однозначного визначення економічної безпеки підприємства. Проведений аналіз надав змогу систематизувати підходи щодо визначення економічної безпеки наступним чином: захищеність від всіх можливих загроз; захищеність у вузькому значенні; конкурентний; системний; з акцентом на окремі властивості системи; ресурсно-функціональний; комплексний.

Проведена систематизація дозволяє стверджувати, що підходи до визначення економічної безпеки підприємства визначені як «захищеності від всіх можливих видів загроз», «захищеності у вузькому значенні», «акцент на окремі властивості системи» є обмеженими, оскільки вузько направлені на окремі складові безпеки. Те ж можна стверджувати і стосовно «конкурентного підходу», який висвітлює лише ринкову позицію та стосовно «ресурсно-функціонального» підходу, зосередженого на ефективному використанні ресурсів.

Узагальнюючи розглянуті визначення економічної безпеки підприємства можна відзначити такі їх спільні риси: забезпечення надійної захищеності від негативних факторів; запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Безумовно економічна безпека націлена на захист підприємства як економічної системи від негативних зовнішніх та внутрішніх впливів. Разом з тим будь-яке підприємство створюється для досягнення певних цілей. Наявність цілі управління є одним з головних принципів функціонування й розвитку системи управління. Внутрішні відхилення або зміни зовнішнього

середовища обумовлюють загрози невиконання цілей підприємства. З цих причин досягнення цілей підприємства також необхідно розглядати як істотну властивість його економічної безпеки.

У динамічному зовнішньому середовищі забезпечити свою стійку позицію на ринку суб'єкт господарювання може лише через створення унікальної цінності для споживача. Для того щоб успішно маневрувати у складних перетвореннях бізнес-середовища можливість створення споживчої цінності повинна бути вплетена у всі бізнес-процеси підприємства і бути захищена від негативних впливів. Отже, можна логічно обґрунтувати ще одну істотну властивість економічної безпеки. Через швидкоплинні зміни зовнішніх умов забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання, у відповідності до принципів управління, потребує адаптації. В силу того що йде безперервний процес ламання старих правил ведення бізнесу, перемагати у конкурентній боротьбі будуть гнучкі підприємства, які можуть швидко реагувати на зміни та використовувати можливості, що з'являються. Отже, ще однією істотною властивістю економічної безпеки є адаптивність.

Виходячи з виокремлених істотних властивостей економічної безпеки суб'єкта господарювання та комплексного підходу, пропонуємо таке її визначення: економічна безпека суб'єкта господарювання – це комплексна система підтримання суб'єкта господарювання у такому стані, в якому воно забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, захищеність ланцюга створення цінності та можливість максимального досягнення основних цілей його функціонування (рис. 1.1).

Забезпечення економічної безпеки, яка складається з низки елементів, передбачає запровадження комплексу заходів щодо підтримки суб'єкта господарювання у такому стані, коли він здатний до стійкого функціонування та протистояння загрозам. Важлива особливість таких заходів полягає в тому, що в сукупності вони повинні представляти єдину цілеспрямовану систему. Системний підхід до її формування передбачає забезпечення

цілеспрямованості, чіткого окреслення складових та схеми їх взаємодії. У відповідності до положень загальної теорії систем – будь-яка система як відмежована множина взаємопов'язаних елементів має певні якісні характеристики, а саме: множинність елементів; первинність цілісності системи; тісний зв'язок елементів та їх сумісність; не адитивність елементів, тобто відсутність простого зведення властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів; присутність в системі елементів, які в сукупності дозволяють отримати нову системну якість, або так звані емерджентні властивості, що не притаманні її елементам окремо, а виникають завдяки їх об'єднанню; відносна обмеженість сукупності елементів від інших систем.

Рис. 1.1. Ознаки визначення поняття «економічна безпека суб'єкта господарювання» (розроблено автором)

Таким чином, сутність економічної безпеки з точки зору системного підходу полягає в тому, що кожен з її елементів існує і розвивається не ізольовано, а разом з іншими, і тому кожен елемент є причетним до отримання кінцевого результату.

Виходячи з визначення економічної безпеки, можна сформулювати ціль системи економічної безпеки суб'єкта господарювання – як мінімізацію загроз розвитку бізнесу.

Наукові праці у сфері безпекології є багаточисленними, тому дослідження усієї сукупності точок зору на тлумачення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання є недоцільним з огляду на великий ступінь повторювальності. Для того, щоб отримати повне уявлення про сучасний стан досліджуваної проблеми, досить навести декілька значущих точок зору та визначень (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Існуючі підходи до трактування поняття «система економічної безпеки суб'єкта господарювання»

Автор	Визначення та особливості наукової позиції автора
1	2
Олейніков Е.А. [40, с. 158]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це система заходів, здатних: попередити втрати життєво важливих цінностей, забезпечити стан захищеності і розвиток особистості, суспільства і держави.
Донець Л.І. [39, с. 51]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – являє собою обмежену кількість взаємозалежних елементів, що забезпечують безпеку підприємства і досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої безпеки є об'єкт і суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також практичні дії щодо забезпечення безпеки.
Слободяник Т.М. [51, с. 23]	Комплексна система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат, та забезпечення економічного зростання у майбутньому.
Мак-Мак В.П. [52, с. 8]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання включає наукову теорію безпеки, політику і стратегію безпеки, засоби і методи забезпечення безпеки, концепцію безпеки.

1	2
Коробчинський О.Л. [53, с. 42]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це взаємопов'язана сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз
Ярочкін В.І. [21, с. 67]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів, заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Ортинський В.Л. [15, с. 84]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – комплексне утворення, до якого належать суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві.
Шемаєва Л.Г. [54, с. 115]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.
Франчук В.І. [55, с. 156]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це сукупність необхідних взаємопов'язаних елементів, діяльність яких спрямована на протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам з метою захисту корпоративних економічних інтересів і загалом створення безпечних умов для розвитку.
Кім Ю.Г. [56, с. 11]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну і якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.
Пономаренко А.І. [57, с. 128]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це сукупність об'єкта, засобів захисту, нормативної бази та організаційних структур її здійснення
Грунін С.О. [37, с. 41]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це система забезпечення економічної безпеки організації у формі графічних зображень комплексних моделей забезпечення безпеки персоналу фірми, основних фондів, конфіденційної інформації, елементами яких є: об'єкт безпеки, об'єкт загроз, джерела загроз, загрози та засоби захисту тощо.
Камлик М.І. [58, с. 136]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це комплекс взаємо-пов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат та забезпечення економічного росту у майбутньому.

1	2
Шкарлет С.М. [59, с. 109]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних и пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.
Шнипко О.С. [60, с. 22]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це система, що взаємодіє з навколишнім оточенням і має сукупність властивостей які забезпечують здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої загрози.
Іванюта Т.М., Заїнчковський А.О. [41, с. 25]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це обмежена множина взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої системи є об'єкт та суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також політика безпеки.
Якубович З.В. [61, с. 82]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це підсистема відкритої складної системи підприємства. Вона виділяє основні елементи системи економічної безпеки підприємства: вхід системи, суб'єкти системи, мету, цілі, завдання, принципи та інструменти.
Белоусова І.А. [62, с. 144]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання – це збалансовано організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішніх і внутрішніх суб'єктів забезпечення безпеки, їх функцій, організаційної побудови, економічної політики, стратегії і тактики, принципів конкуренції і методів, спрямованих на забезпечення реалізації інтересів суб'єкта господарювання підтримувати свою ефективність та конкурентоспроможність, здатних протидіяти загрозам. Система економічної безпеки суб'єктів господарювання є багаторівневою ієрархічною системою. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна включати функціональну підсистему, підсистему управління та підсистему забезпечення.
Шульга І.П. [63, с. 159]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання є техніко-економічною, локальною, складною, стохастичною, аперіодичною системою з неповним забезпеченням кількісною інформацією. Система економічної безпеки складається з трьох підсистем першого рівня відповідно до основних видів діяльності суб'єкта господарювання (операційна, фінансова та інвестиційна), а кожна із них – із підсистем другого рівня відповідно до більш конкретних видів діяльності суб'єкта господарювання. Метою формування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання є своєчасне виявлення й запобігання як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, забезпечення захищеності діяльності суб'єкта господарювання, одержання ним прибутку та досягнення стратегічних цілей. Основні елементи системи економічної безпеки: об'єкти, суб'єкти, нормативно-правове регулювання діяльності, принципи побудови системи, функціональні складові системи, методики оцінки стану системи економічної безпеки.

1	2
Россошанська О.В. [64, с. 124]	Система економічної безпеки суб'єкта господарювання є структурованою моделлю цього суб'єкта, поява і прояв якої обумовлений його діяльністю зі здійснення процесів виробництва, розподілу, споживання, і наявністю небезпеки розриву цієї діяльності.
Кавун С.В. [65, с. 155]	Мета використання комплексної системи економічної безпеки суб'єкта господарювання – це мінімізація зовнішніх та внутрішніх загроз, спрямованих на погіршення економічного стану суб'єкта господарювання, у тому числі його фінансових, матеріальних, інформаційних, кадрових ресурсів. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання включає в себе сукупність послідовних, взаємопов'язаних між собою блоків, етапів діяльності, систематизованих та пристосованих до цих завдань методик, методів, моделей, які дають можливість виявити, оцінити і зменшити вплив господарського ризику до прийняттого рівня з мінімальними витратами корпоративних ресурсів.

Підходи до тлумачення поняття «система економічної безпеки суб'єкта господарювання» умовно можна поділити на дві групи:

- система економічної безпеки – як сукупність взаємопов'язаних заходів (Олейніков Е.А., Донець Л.І., Слободяник Т.М., Ортинський В.Л., Франчук В.І., Кім Ю.Г., Камлик М.І., Шуршин В.О., Шкарлет С.М.);

- система економічної безпеки – як сукупність суб'єктів безпеки та інструментів їх діяльності (Мак-Мак В.П., Коробчинський О.Л., Ярочкін В.І., Шемаєва Л.Г., Пономаренко А.І., Грунін С.О.).

Система економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна вирішувати такі завдання:

- збір вихідної інформації щодо можливостей виникнення загроз;
- аналіз та оцінювання загроз факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- прогнозування стану захищеності підприємства;
- організація діяльності щодо попередження можливих загроз економічній безпеці;
- своєчасне виявлення, аналіз і оцінка виниклих загроз економічній безпеці та прийняття управлінських рішень щодо їх усунення;

- формування необхідних ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології та устаткування) для запобігання можливих загроз економічній безпеці;

- здійснення оцінювання досягнутого рівня економічної безпеки;

- організація системи контролю за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів.

У загальному вигляді систему економічної безпеки суб'єкта господарювання можна представити у вигляді схеми (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Загальна схема системи економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором на основі [28])

Будь-яка система включає три підсистеми: управляючу, об'єкт управління та систему зв'язку. З метою виконання перелічених вище завдань управляюча підсистема економічної безпеки підприємства має включати: ціль, безпосередньо процес та інструменти управління економічною безпекою. Система зв'язку підтримується через надходження інформації щодо загроз

економічній безпеці підприємства, її стану та управлінських рішень. У даному разі процес управління слід розглядати як процес отримання й обробки необхідної інформації про стан економічної безпеки об'єкта управління та стан

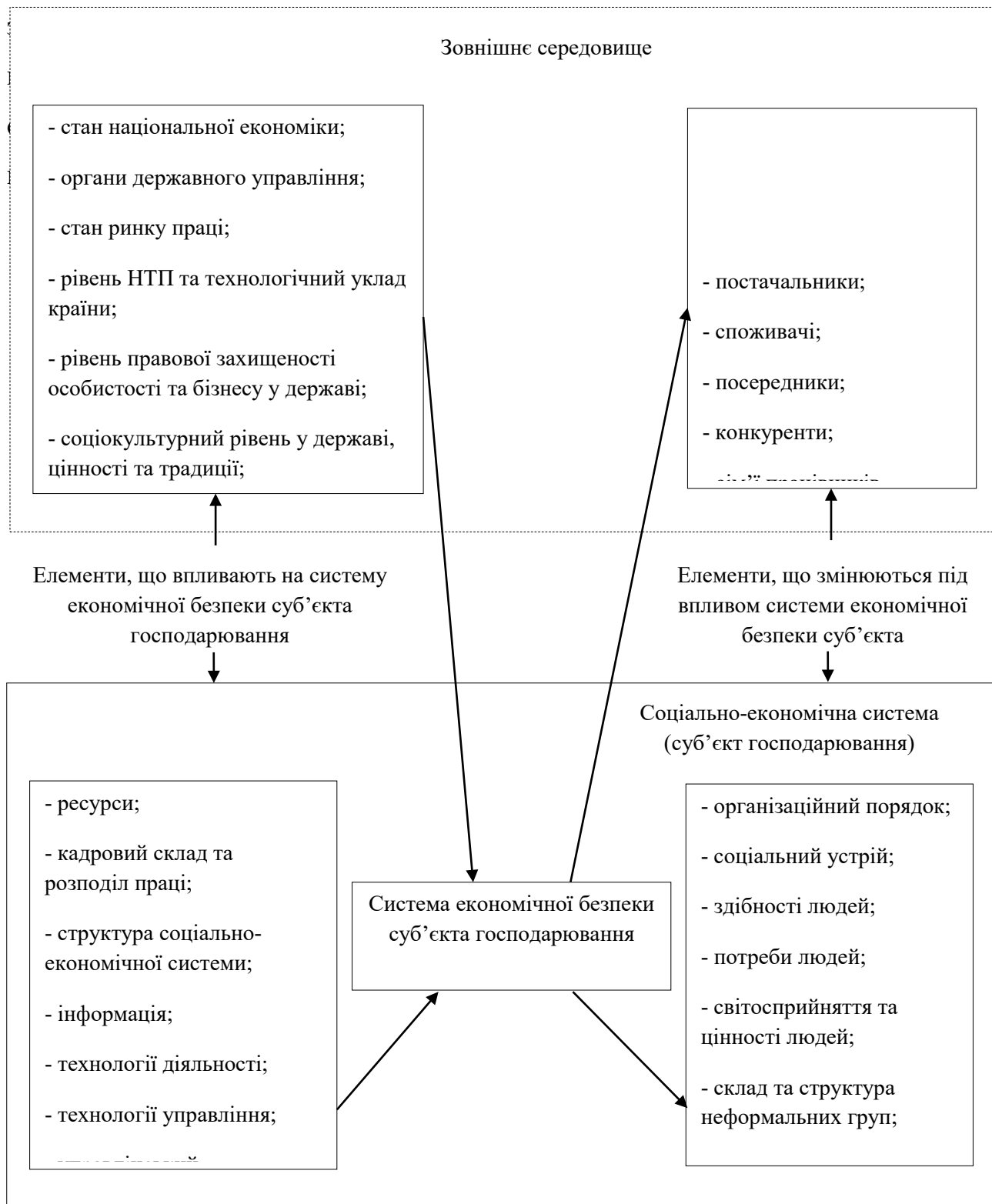

Рис. 1.3. Елементи оточення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором на основі [28])

Межі оточення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання неможливо визначити однозначно. У будь-якому випадку існують нестійкі зв'язки цієї системи з елементами оточення, які є короточасними або фрагментарними. Але існує і певний набір елементів оточення, з якими встановлюються довготривалі зв'язки. В цілому, елементи оточення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання можна поділити за двома критеріями: по-перше, це елементи у межах соціально-економічної системи (суб'єкта господарювання), де розташована сама система економічної безпеки суб'єкта господарювання, та елементи поза межами соціально-економічної системи (суб'єкта господарювання); по-друге, це елементи, зміна ознак яких впливає на систему економічної безпеки суб'єкта господарювання, та елементи, ознаки яких змінюються внаслідок поведінки системи економічної безпеки суб'єкта господарювання. На рис. 1.3 наведено склад елементів оточення системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Системне поєднання принципів безпеки із застосуванням функцій, заходів, засобів створюють механізм реалізації економічної безпеки підприємницької діяльності, який є важливим у системі економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис. 1.4).

Система економічної безпеки виконує дві основні функції: превентивно-профілактичну й оперативно-інформаційну. Превентивно-профілактична функція спрямована на виконання сукупності взаємопов'язаних заходів для створення середовища, що забезпечує безпечний розвиток суб'єкта господарювання, та реалізується через виконання загальних заходів безпеки. Превентивно-профілактична функція виконується суб'єктами економічної безпеки підприємства у повсякденній роботі, за звичним графіком, згідно з тактичними й операційними планами і передбачає: здійснення організаційно-правового впливу на діяльність персоналу і клієнтів підприємства шляхом розробки й впровадження нормативів безпеки; підбір, перевірку і контроль роботи персоналу, розроблення ефективної кадрової політики і програм стимулювання праці; організацію охоронної діяльності: об'єктів, грошей,

матеріальних цінностей, комунікацій, обладнання, вантажів, персоналу; атестацію приміщень, спеціальне обладнання окремих із них, облік носіїв інформації обмеженого доступу, захист засобів зв'язку, організацію службового і спеціального діловодства; захист інформаційних ресурсів обмеженого доступу; удосконалення технологій виробництва, введення в них елементів захисту; формування позитивного іміджу; планування і забезпечення діяльності в кризових ситуаціях; забезпечення безпеки споруд і будівель установ, їхніх комунікаційних систем; створення систем сповіщення персоналу; розроблення заходів відповідальності за порушення встановлених правил безпеки діяльності.

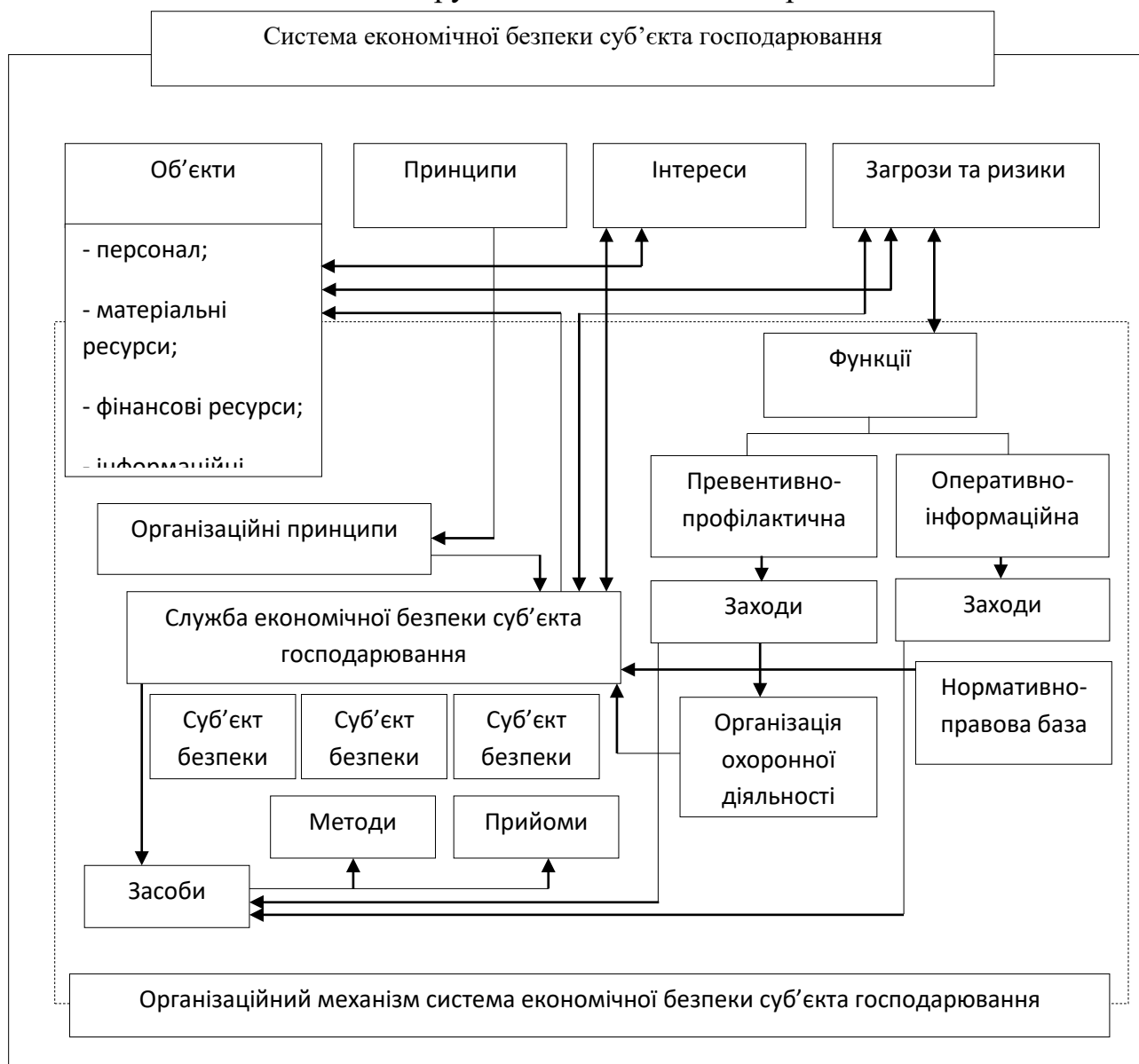

Рис. 1.4. Організація охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором)

Нерозривно пов'язаною з превентивно-профілактичною функцією безпеки є оперативно-інформаційна, яка реалізується через виконання спеціальних заходів безпеки: формування інформаційних ресурсів, організація і ведення конкурентної розвідки; інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття рішень керівництвом підприємства; розробка і проведення заходів із протидії недобросовісній конкуренції, в тому числі промислового шпигунству; інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів, партнерів і конкурентів; взаємодія з правоохоронними органами з питань запобігання й припинення протиправних посягань на власність, персонал та імідж; здійснення впливу на недобросовісних клієнтів, боржників і зловмисників з відшкодування втрат, понесених з їх вини; проведення службових розслідувань за фактами протиправних дій персоналу та порушення ними встановлених правил роботи; розробка та реалізація заходів дезінформації конкурентів.

Таким чином, система економічної безпеки суб'єкта господарювання зможе вирішувати поставлені завдання за умов, якщо вона буде працювати як єдиний, невід'ємний, складовий механізм усього підприємства, коли її практичні дії із забезпечення безпеки бізнесу будуть відповідати його стратегічним цілям розвитку, а також коли буде організовано та здійснено охоронну діяльність всередині самої системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

1.2. Особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

Ефективне та успішне вирішення завдань, що стоять перед економікою України, значною мірою залежить від результативної діяльності підприємництва, а також від умов функціонування та безпеки підприємницької діяльності як суб'єкта ринкової економіки, якості правотворчого та законотворчого процесу, який повинен оперативно реагувати на зміни в ринковому просторі: на посилення процесу глобалізації, появу нових

технологій шахрайства, корупцію, кримінальні діяння та інші загрози підприємницькій діяльності.

Сучасні складні завдання, які постають перед суб'єктами господарювання у зв'язку з інтеграцією до регіональних та світових економічних ринків, вимагають, з одного боку, швидкої адаптації до нових умов ведення бізнесу у більш жорсткому конкурентному середовищі, а з іншого – збереження наявних позицій на ринках збуту, захисту власних економічних інтересів, забезпечення сталого розвитку.

Об'єктивні труднощі, пов'язані зі складною політичною ситуацією в Україні, уповільненням світової економіки, зумовлюють серйозні загрози та ризики для бізнесу. Уповільнюють розвиток суб'єктів господарювання і такі фактори, як: корупція, хабарництво, бюрократизм, безпринципність та продажність окремих представників судової влади та правоохоронних органів. Саме тому забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності набуває особливої актуальності, вимагає концентрації зусиль з боку суб'єктів підприємництва та потребує підтримки з боку країни.

Забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання стає важливою необхідністю, є підґрунтям функціонування недержавних об'єктів. Сьогодні, охорона підприємництва і забезпечення безпеки підприємницької діяльності є стрижневою проблемою, що обіймає комплекс організаційно-правових, техніко-технологічних, адміністративних, виховних, фінансових і спеціальних заходів, спрямованих на виявлення, попередження і припинення загроз і протиправних дій на стабільність функціонування і розвитку суб'єктів господарювання. Цей процес містить у собі організацію охоронної діяльності приватної власності (основне матеріальне майно: приміщення, земельна ділянка, сировина й інвентар, а також допоміжне устаткування, призначене для збереження, переробки і перевезення; інтелектуальна власність – знання і досвід співробітників підприємства, їх професійні секрети і винаходи) суб'єкта господарювання і фізичний захист його персоналу.

Складовими єдиної системи забезпечення безпеки підприємництва є:

- державна система, що представлена правоохоронними органами та спецслужбами;

- недержавна система, яка представлена приватними охоронними, охоронно-технічними підприємствами, службами безпеки, підприємств різної форми власності, інформаційними бюро, службами безпеки банків, навчальними центрами, науково-дослідними структурами, профільними факультетами вищих навчальних закладів.

Слід зауважити, що велику частину недержавної системи складають професіонали, колишні співробітники служби безпеки, органів внутрішніх справ, збройних сил і підрозділів спеціального призначення. Для порівняння, в західних країнах в підприємницькому секторі головну роботу по захисту бізнесу здійснюють недержавні служби безпеки, численність яких, наприклад в США, вдвічі перевищує штат поліції. А це, в свою чергу, знижує витрати держави на утримання поліції.

Не заперечуючи необхідності і важливості функціонування державної системи безпеки, все ж таки слід наголосити на необхідність і безальтернативність формування недержавної системи безпеки. Вивчення світового досвіду дає можливість стверджувати про позитивну практику функціонування даної системи.

З позиції безпекознавчої парадигми недержавна система безпеки може розглядатися у двоякому плані. З одного боку, вона є об'єктом забезпечення безпеки з боку держави, а з іншого – суб'єктом забезпечення власної безпеки, який самостійно визначає мету, принципи та методи забезпечення безпеки згідно з чинним законодавством України. Централізація і монополізація безпеки призводить до послаблення, а у деяких випадках і анемії недержавної системи безпеки, яка має розглядатися не як конкурентна, а як резервна система безпеки.

Завданнями недержавної системи безпеки є охорона і захист законних прав і інтересів підприємницької структури та його співробітників; збір, аналіз, оцінка і прогнозування даних, що характеризують стан обстановки; вивчення

партнерів, клієнтів і конкурентів; своєчасне виявлення можливих прагнень до підприємницької структури і його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеки; недопущення проникнення до підприємницької структури структур економічної розвідки, організованої злочинності й окремих осіб із протиправними намірами; протидія технічному проникненню в злочинних цілях; виявлення, попередження і припинення можливої протиправної й іншої негативної діяльності співробітників господарюючого суб'єкта на втрату його безпеки; захист співробітників підприємницької структури від насильницьких протиправних дій; схоронність матеріальних цінностей і відомостей, що складають комерційну, банківську, іншу таємницю, що охороняється законом; добування необхідної інформації для найбільш оптимального вироблення управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності; фізична і технічна охорона будинків, споруджень, території і транспортних засобів; формування в засобах масової інформації, у партнерів і клієнтури сприятливої думки про суб'єкта господарювання, що сприяє реалізації планів економічної діяльності; відшкодування матеріального і морального збитку, нанесеного в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб; контроль за ефективністю функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Надійність і ефективність функціонування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання оцінюється за критеріями: відсутності, або своєчасного виявлення спроб несанкціонованого проникнення до підприємницької структури у злочинних цілях; недопущення фактів витоку, розголошення відомостей, що складають комерційну й іншу таємницю, що охороняється законом, втрати важливих документів, виробів; попередження протиправних і негативних проявів з боку персоналу господарюючого суб'єкта; схоронності матеріальних цінностей, фінансів; припинення насильницьких протиправних дій на життя і здоров'я співробітників; попередження надзвичайних подій. Головним же критерієм оцінки ефективності і якості системи економічної безпеки суб'єкта господарювання є стабільність

фінансового й економічного розвитку відповідно до намічених планів і задач у різних умовах обстановки.

Комплексний підхід організації охоронної діяльності в системі безпеки суб'єктів господарювання повинен бути:

- безупинним – вимога, яка не дає можливості зловмисникам обійти захист для досягнення своїх протиправних цілей;

- централізованим – у межах визначеної підприємницької структури повинна гарантуватися організаційно-функціональна самостійність процесу забезпечення економічної безпеки;

- плановим – розробка планів дій щодо забезпечення захищеності суб'єктів господарювання всіма компонентами його структури;

- універсальним – незалежність заходів економічної безпеки від місця їхнього можливого впливу;

- активним – захисні заходи перетворюються в життя з достатнім ступенем наполегливості;

- надійним – надійність методів, засобів і форм захисту з одночасним дублюванням засобів і заходів економічної безпеки;

- комплексним – застосовування усіх видів і форм захисту в повному обсязі.

Офіційний статус приватна охоронна діяльність в Україні набула 28 лютого 1994 року з моменту видачі МВС України наказу № 112, яким затверджено інструкції «Про умови і правила здійснення підприємницької діяльності з надання послуг по охороні колективної і приватної власності, а також охороні громадян, монтажу, ремонту і профілактичному обслуговуванню засобів охоронної сигналізації та контроль за їх дотриманням» [69] та «Про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на надання послуг по охороні колективної і приватної власності, а також охороні громадян, монтажу, ремонту і профілактичному обслуговуванню засобів охоронної сигналізації» [70]. Вони розроблені відповідно до Закону України «Про підприємництво» [71], Закону України «Про ліцензування окремих видів

господарської діяльності» [72], Постанови Верховної Ради України «Про Державну програму боротьби із злочинністю» [73], а також Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності» [74].

З цього моменту недержавні охоронні структури здобули статус самостійного суб'єкта підприємницької діяльності з правом надання широкого кола послуг. У перелік охоронних послуг та забезпечення економічної безпеки входять: фізична охорона об'єктів і приватних осіб; забезпечення безпеки об'єктів і приватних осіб за допомогою програмно-технічних комплексів захисту; забезпечення інформаційної безпеки недержавних суб'єктів економічних відносин; інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницького ризику і захист комерційної таємниці; консультування керівників підприємств і економічних структур з питань забезпечення комплексної економічної безпеки; надання підприємницьким структурам гарантій у здійсненні комерційних справ і кредитоспроможності партнерів; забезпечення безпеки комерційних об'єктів міської інфраструктури; участь у забезпеченні безпеки при проведенні комерційних виставок, конгресів, симпозіумів, творчих фестивалів тощо.

Недержавний сектор безпеки підприємництва є частиною системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, організаційно-правова діяльність яких регулюється нормативно-правовими актами, згідно з чим відбувається процес легітимації суб'єктів недержавного сектора безпеки, сплати ними податків та зборів, виконання вимог охорони праці відповідно до встановлених компетентними органами державної влади правил, дотримання умов конкурентного законодавства. Статус недержавного сектора безпеки підприємництва як частини системи суб'єктів адміністративно-правових відносин полягає в адміністративно-правових засадах їх реєстрації та ліквідації, а також деяких публічних правах та адміністративних обов'язках у процесі здійснення підприємницької діяльності, зокрема щодо питань ліцензування,

сертифікації, патентування, сплати податків, зборів та інших обов'язкових соціальних платежів, дотримання вимог трудового, природоохоронного та екологічного законодавства.

Завдання, які вирішує недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності, законних прав та інтересів суб'єктів підприємництва, сприяють загальному процесу розвитку підприємництва в Україні. За таких умов недержавна система забезпечення безпеки підприємництва виступає об'єктивним союзником державної системи, це визначає можливість і необхідність взаємодії органів державної влади з представниками сектора недержавної системи безпеки підприємництва.

Складовою недержавного сектора безпеки є приватна охоронна діяльність. Жоден чинний нормативний акт не визначає ні сили, ні засоби, ні методи, які можуть бути використані у процесі здійснення приватної охоронної діяльності. Зважаючи на сутність приватної охоронної діяльності, можна стверджувати, що вона полягає у запобіганні або припиненні правопорушення, а для цього необхідно застосовувати або владні повноваження (яких у приватного охоронця немає, оскільки ці відносини виникають у цивільно-правовому порядку), або фізичну силу.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність», суб'єктом охоронної діяльності є суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі ліцензії, отриманої у встановленому порядку [75]. Із зазначеного формулювання поняття суб'єкта охоронної діяльності випливає, що приватні охоронні підприємства для виконання функцій охорони, які є складовою комплексу процесу забезпечення економічної безпеки підприємництва, можуть здійснювати діяльність тільки на основі отриманої ліцензії. Відповідно до статті 4 Закону України «Про охоронну діяльність» [75], статті 6 Закону «Про ліцензування окремих видів господарської діяльності» [72] та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» [76], Міністерство внутрішніх справ України ухвалило

наказ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» [77]. Згідно з ним приватним охоронним підприємствам потрібно пройти процедуру ліцензування для здійснення охоронної діяльності. У разі успішного виконання вимог цього підзаконного нормативного акту Міністерство внутрішніх справ України видає ліцензію суб'єкту недержавного сектора безпеки підприємництва на право займатися охоронною діяльністю.

Основними елементами системи економічної безпеки підприємства є: захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будинків та споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезень вантажів та осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей та переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота; експертна перевірка механізму системи забезпечення.

Комплексна організація охоронної діяльності в системі безпеки суб'єктів господарювання повинна бути здійснена на основі наступних принципів:

1. Пріоритет заходів попередження – зміст цього принципу полягає у своєчасному виявленні тенденцій та передумов, що сприяють розвитку загроз.
2. Законність – заходи економічної безпеки підприємства розробляються на основі та в межах діючих правових актів.
3. Комплексне застосування сил та коштів – для забезпечення економічної безпеки використовуються всі наявні в розпорядженні підприємства ресурси та кошти.
4. Координація та взаємодія ззовні та всередині підприємства – протидія загрозам здійснюється завдяки об'єднанню зусиль усіх підрозділів та служб підприємств.
5. Компетентність – працівники повинні вирішувати питання економічної безпеки на професіональному рівні.

6. Економічна доцільність – вартість фінансових витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства не повинна перевищувати оптимального рівня, при якому губиться економічний зміст їх застосування.

7. Планова основа діяльності – діяльність по забезпеченню економічної безпеки повинна будуватися на основі комплексної програми забезпечення економічної безпеки підприємства, підпрограм забезпечення економічної безпеки по основним її видам та розроблених для їх виконання планів роботи підрозділів підприємства.

8. Системність – припускає врахування усіх факторів, здійснюючих вплив на економічну безпеку підприємства.

Серед існуючих засобів забезпечення безпеки підприємства можна виокремити наступні: технічні засоби (охоронно-пожежні системи, відео-радіоапаратура тощо); організаційні засоби (створення спеціалізованих оргструктурних формувань, що забезпечують економічну безпеку); інформаційні засоби (друкована і відеопродукція з питань збереження конфіденційної інформації; важлива інформація для прийняття рішень з питань економічної безпеки зберігається на комп'ютерах); фінансові засоби (без достатніх фінансових коштів не можливе функціонування системи економічної безпеки підприємства, питання лиш в тому, щоб використати їх цілеспрямовано та з високою віддачою); правові засоби (підприємство повинне у своїй діяльності керуватися не лише виданими вищестоящими органами влади законами та підзаконними актами, але й розробляти власні локальні правові акти з питань забезпечення економічної безпеки підприємства); кадрові засоби (підприємство повинне бути забезпечене кадрами, що займаються питаннями економічної безпеки); інтелектуальні засоби (залучення до роботи кваліфікованих спеціалістів, наукових робітників, що дозволяє модернізувати систему економічної безпеки підприємства). Одночасне впровадження усіх цих засобів неможливе і проходить в кілька етапів: I етап – виділення фінансових коштів; II етап – формування кадрових і організаційних засобів; III етап –

Розробка системи правових засобів; IV етап – залучення технічних, інформаційних та інтелектуальних засобів.

Переведені з статичного в динамічний стан вищевказані засоби перетворюються в методи забезпечення економічної безпеки підприємства. Відповідно можна виділити технічні (спостереження, контроль, ідентифікація), інформаційні (складання характеристик на працівників, аналітичні матеріали конфіденційного характеру тощо), фінансові (матеріальне стимулювання працівників, що мають досягнення в забезпеченні економічної безпеки підприємства), правові (судовий захист законних прав і інтересів, сприяння діям правоохоронних органів), кадрові (підбір, навчання кадрів, що забезпечують безпеку підприємства) та інтелектуальні методи (патентування, ноу-хау тощо).

Суб'єкти підприємництва фактично з початком своєї діяльності створювали служби безпеки підприємств, які пройшли повний шлях еволюції до рівня професійних структур, максимально повно адаптуючись до реалізації безпекових потреб, залежно від умов і напрямів економічної діяльності. Вони – найактивніший і найбільш платоспроможний користувач, найчисленніша і найрізноманітніша за організацією і формами діяльності складова індустрії безпеки.

За сучасних фінансово-економічних потрясінь ефективний процес забезпечення економічної безпеки підприємництва вимагає створення на підприємствах власних служб безпеки, мета функціонування яких – своєчасне виявлення і запобігання загрозам, створення суб'єктом підприємництва сприятливих умов для досягнення мети діяльності. Служба безпеки підприємства, що організовує та координує систему кожного індивідуального суб'єкта підприємництва як його структурний підрозділ, зосереджуючи концептуальні цілі та ресурси, є безпосереднім провідником політики підприємства в аспекті організації власної економічної безпеки. Це насамперед наявність на підприємстві повноформатної служби безпеки, яка застосовує у

роботі оперативно-технічні та квазі-процесуальні заходи, втручається у ті відносини, які є чіткою прерогативою лише деяких державних органів.

Органи державної влади та суб'єкти підприємницької діяльності мають вибудувати ефективний, прозорий та чіткий механізм щодо залучення недержавного сектора безпеки до захисту підприємництва. Лише тоді можна стверджувати про створення необхідних умов для сталого розвитку національної економіки у жорсткому конкурентному середовищі глобального світу, а також про реальні кроки щодо налагодження партнерських відносин між державою та суб'єктами підприємництва.

Щодо закріплення повноважень служб безпеки підприємств на законодавчому рівні в Україні існує проблема, оскільки виникла ситуація, за якою діяльність цих структур не повністю легальна та суперечить їх правовому статусу. Попри успішне та ефективне виконання функціональних обов'язків службами безпеки підприємств на багатьох підприємствах, їх діяльність перебуває за межею правового поля країни. Отже, за таких обставин існує необхідність наділення означених структур деякими повноваженнями. Вбачається доцільним розроблення та ухвалення окремих нормативно-правових актів у цій сфері, зокрема Закону України «Про службу економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та інших юридичних осіб», прийняття якого дасть змогу сформувати належну правову базу для комплексної організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання у складний період інтеграційних та глобалізаційних процесів.

1.3. Особливості організації та створення служби економічної безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням комплексного підходу

В умовах розвитку ринкової економіки, появи великої кількості підприємств різної форми власності, посилення проявів недобросовісної конкуренції, недосконалості законодавчої бази, високого рівня тінізації економіки та корупції, проявів економічної кризи, суб'єкти господарювання

змушені приділяти питанням забезпечення економічної безпеки особливу увагу.

На сучасному етапі розвитку України за умов розширення недержавного сектору економіки все більш актуалізується проблема пошуку нових організаційно-правових рішень у сфері економічної безпеки, зокрема стосовно формування системи безпеки на підприємствах, становлення якої відповідає інтересам не лише підприємців – соціального прошарку, який є одним із важливих елементів формування громадянського суспільства, але і національним інтересам країни в цілому. В свою чергу, систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку від внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту підприємства від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат.

Переважно увесь комплекс заходів із забезпечення економічної безпеки покладається на службу безпеки підприємства, яку визначають, як спеціальний підрозділ, що входить до складу організаційної структури, діяльність якого спрямована на формування належного рівня економічної безпеки та нейтралізацію основних загроз, що можуть очікувати на підприємство в процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності.

Служба економічної безпеки підприємства створюється в залежності від величини підприємства. Зазвичай такі служби формуються на великих підприємствах, а що стосується, економічної безпеки малих та середніх підприємств, то вона забезпечується місцевими органами внутрішніх справ або компетентними органами при державній службі безпеки.

У сучасних економічних умовах виникла нагальна необхідність створення ефективно діючої служби економічної безпеки як одного з підрозділів підприємств та установ. Питанням діяльності служби економічної

безпеки на підприємствах різних форм власності присвячено низку праць зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких слід зазначити: Белоусової І.А. [62], Зеркалова Д.В. [39], Керницького І.С. [15], Мак-Мака В.П. [52], Ортинського В.Л. [15], Покропивного С.Ф. [45], Ярочкіна В.І. [21] та інших.

Служба економічної безпеки є системоутворювальним елементом системи економічної безпеки підприємства, її організаційним і виконавчим центром. У взаємодії з іншими структурними підрозділами, а також зовнішніми суб'єктами державної та недержавної системи економічної безпеки організовує вирішення завдань щодо протидії загрозам, забезпечення цілісності процесів і об'єктів, створюючи тим самим умови для стійкого функціонування і розвитку підприємства.

На сьогодні існує два основні підходи до формування служби економічної безпеки підприємства:

1. Створення служби безпеки, структура якої зорієнтована на виконання всіх функцій, необхідних для забезпечення економічної безпеки підприємства, що делегуються їй як структурному підрозділу.

2. Створення служби безпеки, структура якої зорієнтована на виконання частини функцій, і для залучення на умовах угоди інших сил безпеки для виконання решти функцій, необхідних для забезпечення економічної безпеки у межах функцій, передбачених для неї як структурного підрозділу.

Організаційна структура служби економічної безпеки, її кількісний та якісний склад, рівень технічної оснащеності, розміри фінансування та місце в структурі підприємства залежать від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема: рівня прибутковості підприємства; величини підприємства; особливостей розміщення структурних підрозділів та виробничих потужностей, комунікацій; спеціалізації підприємства; рівня криміналізації сегмента ринку, який обслуговує підприємство; якості персоналу; рівня конкуренції та використання конкурентами методів недобросовісної конкуренції; міжнародної конкуренції; адміністративного впливу органів державної влади і управління; рівня корупції; можливостей фінансування діяльності служби безпеки; позиції

керівників (власників) підприємства щодо необхідності організації служби безпеки та її місця у системі економічної безпеки. Зважаючи на наведені чинники формується відповідна організаційна та штатна структура цього підрозділу. Організаційно вона може бути представлена у вигляді департаменту безпеки, управління, служби, відділу тощо.

Створення служби власної економічної безпеки представляє на практиці найбільшу трудність, оскільки кожен суб'єкт підприємництва суто індивідуальний, оскільки специфічна його діяльність. Однак, можна виділити ряд етапів, рекомендованих підприємцям при створенні служби економічної безпеки:

1. Прийняття рішення про необхідність створення економічної безпеки. Питання про створення служби безпеки повинно виникати в момент прийняття рішення про організацію підприємства, в залежності від обраного виду діяльності, обсягу передбачуваної до виробництва продукції, розміру річного обороту і прибутку, використання секретів виробництва, кількості працівників тощо. Засновники повинні заздалегідь передбачити необхідність створення служби безпеки. Після державної реєстрації приймається остаточне рішення про створення служби економічної безпеки. У разі позитивного вирішення питання визначається відповідальна особа, яка буде безпосередньо займатися організацією служби економічної безпеки.

2. Визначення загальних завдань служби економічної безпеки.

3. Розробка положення про службу економічної безпеки, визначення структури та затвердження штатів. Наявність відповідної законодавчої бази дозволяє створити легальну службу безпеки.

4. Набір кадрів. Працівниками можуть бути люди, які спеціально або постійно займаються цією діяльністю як основною, та залучені спеціалісти. При підборі постійних працівників найвагомим виступає професійна підготовка [78, с. 98].

При формуванні та підтримки діяльності служби безпеки підприємства необхідно враховувати чинники, які значно впливають на ефективність її функціонування (табл. 1.2).

Таблиця 1.3

Чинники впливу на функціонування служби економічної безпеки підприємства [95]

Чинник	Вплив керівника підприємства	Ризик
Економічна доцільність	Фінансовий. Вартість фінансових витрат на забезпечення служби економічної безпеки не повинна перевищувати оптимального рівня, оскільки втрачається економічний ефект від її функціонування.	Створення служби, функціонування якої буде зведено тільки до «проїдання бюджету».
Законність	Правовий. В ході функціонування служби економічної безпеки можливі випадки представлення недостовірної інформації про діяльність окремих осіб.	Втрата кваліфікованих працівників(їх перехід до конкурентів). Розгляд суперечок в судовому порядку.
Компетентність	Кадровий. Працівники служби економічної безпеки повинні виконувати поставлені перед ними завдання на професійному рівні, а при необхідності – спеціалізуватися по основних напрямках функціонування підприємства.	Прийняття на роботу працівників з низьким професійним досвідом або звільнених з попереднього місця роботи за порушення чинного законодавства.
Ефективність	Кадровий. Створення умов, відповідно до яких працівники служби економічної безпеки у разі звільнення не могли б використати інформацію з метою спричинення збитку підприємству. Робота служби економічної безпеки спрямована на мінімізацію ризиків.	Отримання конкурентами інформації, що представляє комерційну таємницю підприємства. Неефективна діяльність служби економічної безпеки може стати причиною як втрати ресурсів, так і зміни її кадрового складу.
Дублювання функцій	Організаційний. Можливі випадки, коли функції служби економічної безпеки ідентичні функціям служб внутрішнього аудиту.	Конфлікт між вказаними підрозділами, неефективне використання бюджету на зміст цих структур.

Правову основу створення та забезпечення діяльності служби економічної безпеки підприємства становлять: Конституція України [79], кодекси України (Господарський, Цивільний, Кримінальний) [80, 81, 82], закони України («Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [83], «Про захист економічної конкуренції» [84] та

інші), Укази Президента України, Рішення Верховної Ради України, Постанови Кабінету Міністрів України. Окремі рішення, Накази і Розпорядження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, Статут підприємства, Накази і Розпорядження керівника підприємства, які пов'язані з питаннями забезпечення безпеки, Концепція безпеки підприємства, Положення про службу економічної безпеки підприємства та інші внутрішні документи.

Необхідно зазначити, що закони прямої дії, що регламентують діяльність, права і обов'язки служби економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, нині в Україні не прийняті.

Відсутність у законодавстві України правових норм, що регулюють діяльність служб економічної безпеки підприємств, викликає занепокоєння багатьох спеціалістів, які розуміють, що безконтрольне використання доволі делікатних, по суті конспіративних, методів службами безпеки може спричинити негативне ставлення до них громадськості, трудових колективів, обмежити права і гідність громадян України.

Основною метою діяльності служби економічної безпеки є виключення можливих збитків або упущення вигоди та забезпечення цілісності процесів чи об'єктів, і в цілому підприємства, шляхом протидії загрозам.

У процесі забезпечення економічної безпеки служба економічної безпеки взаємодіє практично з усіма суб'єктами і силами підприємства, а також за необхідності з іншими (зовнішніми) суб'єктами і силами системи економічної безпеки.

Важливим аспектом діяльності служби економічної безпеки підприємства, який суттєво впливає на її ефективність, є взаємодія з державними правоохоронними органами, потреба в яких обумовлена такими причинами:

- обмеженість сил і засобів служби безпеки, особливо при протидії нападу і затриманні правопорушників;
- обмеженість джерел інформації про кримінальну ситуацію і особливості дій організованої злочинності;

- складність охорони транспортних перевезень матеріальних цінностей;
- обмеженість інформації про нових працівників фірми і служби безпеки.

Організаційно-правовою основою взаємодії органів внутрішніх справ і служби економічної безпеки підприємства є: конституційні принципи рівності захисту всіх форм власності; угода між Міністерством внутрішніх справ України і громадськими об'єднаннями підприємців, споживачів, приватних служб безпеки про взаємодію у сфері економічної безпеки та боротьби зі злочинністю.

У процесі такої взаємодії може здійснюватися, зокрема, обмін інформацією стосовно способів скоєння протиправних діянь та осіб, які перебувають у розшуку і можуть становити певну загрозу, створення системи спільної протидії незаконній діяльності з боку окремих фізичних та юридичних осіб (організація охорони, встановлення сигналізації) тощо. Для мінімізації негативних наслідків появи загроз бізнесу важливу роль виконує своєчасне й оперативне інформування правоохоронних органів.

Отже, пріоритетними напрямками взаємодії служби економічної безпеки підприємства із правоохоронними органами держави є:

- обмін інформацією про факти і способи вчинення протиправних дій, а також працівників підприємства, що підозрюються у скоєнні правопорушень;
- розробка і реалізація спільних спеціальних заходів, спрямованих на захист матеріальних цінностей, інформаційних і фінансових ресурсів, керівників, працівників підприємства та їхніх сімей;
- робота щодо добору і професійної підготовки кадрів служби економічної безпеки;
- спільна розробка і введення правил про відповідальність персоналу за протиправне використання чи розголошення комерційної таємниці.

Досвід зарубіжних країн засвідчує, що служби економічної безпеки підприємств та недержавні структури безпеки тісно взаємодіють, а також з правоохоронними органами держави. Зарубіжні приватні детективи, а також служби безпеки підприємницьких структур мають, як правило, доступ до

криміналістичних та оперативних картотек поліції та інших відомостей конфіденційного характеру. В Україні така взаємодія на законодавчому рівні до кінця не врегульована, у зв'язку з чим її рівень невисокий. Незважаючи на це, служба економічної безпеки підприємства спрямовує свою діяльність на запровадження відповідних профілактичних заходів, запобігання правопорушенням, виявлення та припинення злочинів.

У сучасних умовах господарювання підприємствам доцільно реалізовувати функцію економічної безпеки через власну службу економічної безпеки. Для цього, як свідчать дослідження, необхідно закріпити за службою економічної безпеки підприємства чотири основні видові функції економічної безпеки: охоронну діяльність; детективну діяльність; аналітично-пошукову діяльність; технічний захист інформації. Крім цього, з точки зору управління системою економічної безпеки, на службу економічної безпеки слід покласти координуючу роль в основних процесах, спрямованих на протидію загрозам і забезпечення цілісності підприємства як системи і суб'єкта господарювання.

Таким чином, реалізація комплексного підходу щодо удосконалення ефективності діяльності служби економічної безпеки сприятиме формуванню необхідних методів, які дозволять їй максимально виконувати роль щодо забезпечення економічної безпеки підприємства у частині покладених на службу завдань.

В сучасних соціально-економічних умовах проблеми забезпечення економічної безпеки на вітчизняних підприємствах набувають особливої гостроти і потребують об'єднання зусиль науковців та практиків в цієї галузі. Організація сучасної системи економічної безпеки підприємства та її функціонування через організацію охоронної діяльності є однією з умов забезпечення повсякденного існування суб'єкта господарської діяльності та утворення умов для його сталого розвитку.

Необхідність забезпечення економічної безпеки на підприємстві пов'язана з самою специфікою здійснення підприємницької та господарської

діяльності наявністю як об'єктивних так і суб'єктивних загроз не тільки діяльності підприємству, а й його власникам.

В сучасних умовах економічна безпека підприємств є станом та результатом діяльності суб'єктів безпеки по захисту економічних інтересів власника суб'єкта господарської діяльності, який характеризується утворенням сприятливих умов для існування та розвитку підприємства (отримання прибутку).

Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід великі та середні суб'єкти господарської та підприємницької діяльності мають у своїй структурі відповідний підрозділ, який безпосередньо займається проблемами забезпечення безпеки. Загальна його назва – «служба безпеки підприємства». Від організації таких підрозділів, визначення функцій, завдань, напрямів діяльності, їх штатного забезпечення залежить і забезпечення безпеки на підприємстві, утворення умов для його існування та сталого розвитку, ефективність діяльності суб'єктів системи економічної безпеки підприємства.

Забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності – безперервний процес, який детермінується зовнішніми й внутрішніми умовами й факторами наявності ворожого або нейтрально-ворожого середовища, пов'язаного з ризиками, загрозами, небезпеками, здійснюваний з моменту ухвалення рішення про створення підприємства до його ліквідації, спрямований на створення оптимальних умов функціонування й розвитку підприємства через систему його безпеки.

Організація та функціонування системи економічної безпеки підприємства залежить від ефективної роботи штатного підрозділу безпеки (служби безпеки), який є на підприємстві основним суб'єктом забезпечення його безпеки.

Вітчизняними науковцями визначені основні функції та завдання які вирішуються підрозділом підприємства по забезпеченню його безпеки. Ці функції представлені на рис. 1.5, до основних завдань служби безпеки слід віднести наступні:

- забезпечення захисту економічних інтересів засновників підприємства;
- надання допомоги керівництву підприємства у забезпеченні контролю за якістю здійснення ведучого виду господарської діяльності, сприяння у забезпеченні виконання ліцензійних вимог (якщо підприємство здійснює ліцензійний вид діяльності);
- здійснення профілактики правопорушень серед персоналу;
- забезпечення особистої безпеки керівників та засновників підприємства;
- сприяти своєю діяльністю (через забезпечення безпеки) стійкому розвитку підприємства;
- забезпечення фізичної схоронності майна, активів підприємства, особистих речей його персоналу;
- виявляти представників персоналу, які здійснюють порушення чинного законодавства або своєю поведінкою дискредитують діяльність підприємства;
- забезпечувати безпеку персоналу та відвідувачів під час перебування на підприємстві;
- здійснювати навчання та консультування персоналу з питань безпеки, встановлювати та здійснювати контроль за дотриманням режимів безпеки;
- організовувати та контролювати здійснення захисту комерційної таємниці та інтелектуальної власності підприємства;
- збирати інформацію для надання її засновникам та керівництву про прояви негативних тенденцій і фактів серед персоналу підприємства;
- виявляти факти та організовувати протидію проявам недобросовісної конкуренції;
- виявляти та протидіяти проявам корупції, як з боку персоналу та із боку недобросовісних чиновників від влади;
- приймати участь у здійсненні аналізу фінансової стійкості підприємства, виявляти факти порушень фінансової дисципліни серед відповідних осіб персоналу підприємства;

- розробляти та контролювати режими допуску працівників та інших осіб на підприємство;
- приймати участь щодо оцінки надійності партнерів, контрагентів;
- здійснювати моніторинг реальних та потенційних загроз та небезпек для діяльності підприємства;
- здійснювати оцінку стану економічної безпеки на підприємстві та надавати пропозиції, щодо її поліпшення;
- здійснювати технічний захист інформації на підприємстві;
- приймати участь у проведенні службових розслідувань, які пов'язані з діяльністю персоналу підприємства;
- контролювати стан протипожежної безпеки на підприємстві;
- взаємодіяти з державною правоохоронною системою при забезпеченні безпеки на підприємстві [85, с. 167].

Рис. 1.5. Основні функції служби економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором)

Аналіз функцій та завдань діяльності служби безпеки дає змогу визначити зміст роботи фахівців по забезпеченню економічної безпеки

підприємства, що повинне бути відображено як один з напрямів діяльності цієї служби.

Основними завданнями діяльності служби економічної безпеки підприємства є:

- впровадження у підрозділах підприємства оптимальних режимів безпеки;
- навчання керівників підрозділів підприємства засобам забезпечення безпеки у підрозділах;
- здійснення контролю за дотриманням вимог режиму безпеки;
- своєчасне інформування керівників підприємства та його підрозділів про потенційні та реальні загрози економічній діяльності;
- здійснення моніторингу системи безпеки на підприємстві;
- організація роботи по зниженню внутрішніх ризиків, пов'язаних з діяльністю персоналу підприємства;
- здійснення усіх видів інформаційного, інформаційно-аналітичного та обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства;
- організація діяльності по визначенню надійності партнерів, контрагентів, споживачів продукції підприємства;
- організація та здійснення протидії недобросовісним конкурентам, моніторинг загроз та небезпек, виникаючих на ринках присутності підприємства;
- організація захисту інформації, яка відноситься до комерційної таємниці або є інформацією з обмеженим доступом;
- організація роботи по перевірці та допуску персоналу до інформації, яка відноситься до комерційної таємниці;
- організація та здійснення контролю за веденням конфіденційного діловодства.

Здійснивши аналіз завдань, які виконують фахівці по забезпеченню економічної безпеки на підприємстві можна визначити основні напрями діяльності служби економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Основні напрями діяльності фахівців служби економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором на основі [95])

Розглядаючи діяльність фахівців служби економічної безпеки в цілому як вид професійної діяльності, яка вимагає наявності професійних компетенцій, завдань, обов'язків, прав та необхідного забезпечення можна визначити складові змісту цієї діяльності (рис. 1.7) та запропонувати логічну структуру цієї діяльності (рис. 1.8).

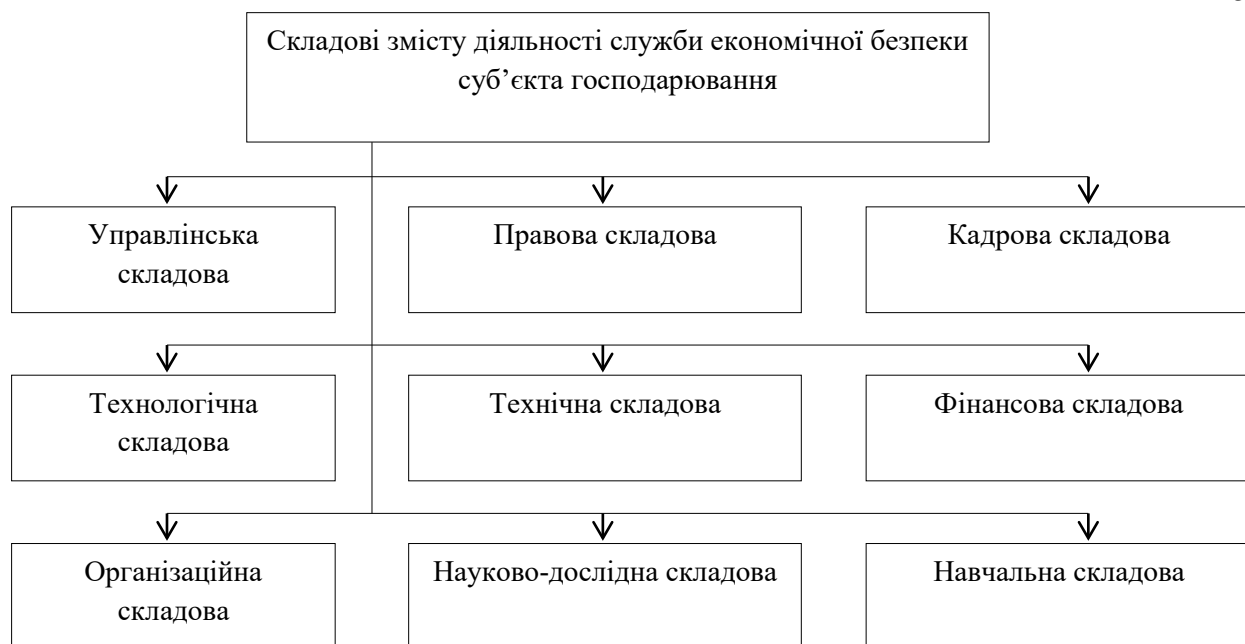

Рис. 1.7. Складові змісту діяльності служби економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором)

Разом з тим, необхідно відзначити, що сьогодні на вітчизняних підприємствах служба економічної безпеки є інструментом для вирішення проблем засновників (керівників) підприємства по забезпеченню захисту, охорони та безпеки їх інтересів та бізнесу.

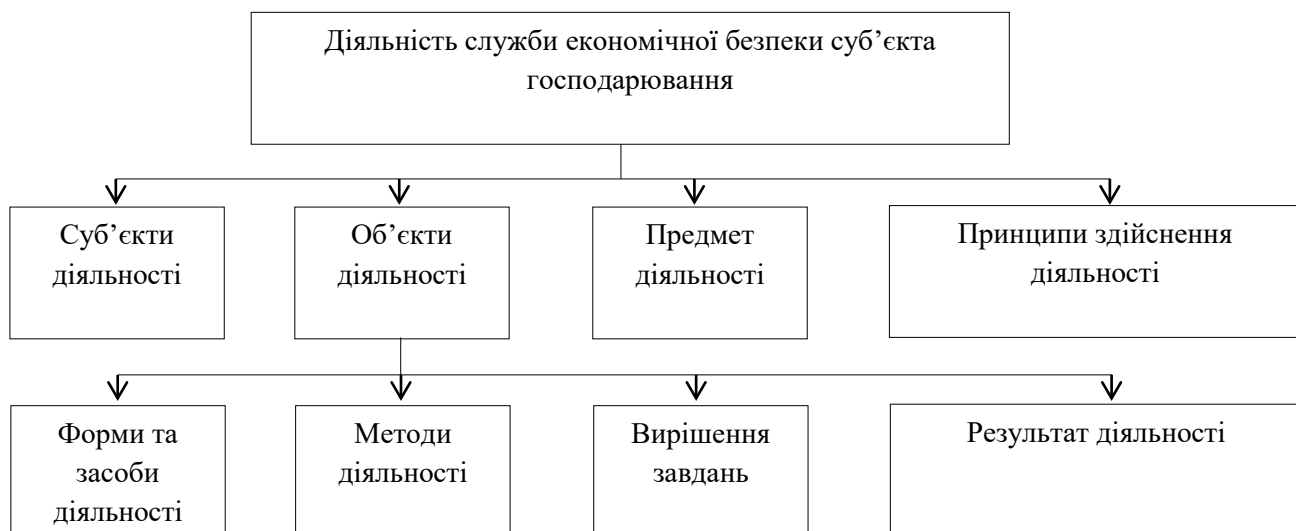

Рис. 1.8. Логічна структура діяльності фахівців служби економічної безпеки суб'єкта господарювання (розроблено автором)

Сама діяльність фахівців служби економічної безпеки носить переважно закритий характер і здійснюється поза визначеного державою правового поля для їх діяльності. Через службу економічної безпеки здійснюється «взаємодія» засновників (керівників) підприємства з представниками правоохоронної системи для вирішення питань функціонування та розвитку не тільки підприємства, а й всього бізнесу. Таким чином діяльність служби економічної безпеки є необхідною умовою для існування бізнесу та його розвитку.

Окрім того, необхідно враховувати, що само підприємство є власністю його засновників, тобто діяльність служби економічної безпеки слід розглядати в контексті економічних інтересів власників підприємства. Таким чином зміст діяльності фахівців служби економічної безпеки підприємства, визначення суб'єктів її забезпечення залежить від поглядів власника підприємства, щодо його діяльності та розвитку.

У сучасних словниках суб'єкт трактується як особа (фізична або юридична), якої належать ті чи інші права та обов'язки або носій дій, той, хто пізнає, мислить та діє. Тобто суб'єктом забезпечення безпеки на підприємстві може бути особа (фізична або юридична), яка має певні права, обов'язки щодо здійснення заходів з економічної безпеки на підприємстві.

До суб'єктів діяльності по забезпеченню економічної безпеки на підприємстві слід віднести штатних або позаштатних працівників служби безпеки, які відповідають наступним вимогам:

- наявність відповідної освіти та професійних компетенцій щодо забезпечення безпеки на підприємстві;
- визначення у кваліфікаційних характеристиках здійснення відповідної діяльності по забезпеченню безпеки на підприємстві;
- закріпленості у посадових інструкціях персоналу підприємства відповідних прав та обов'язків по забезпеченню безпеки;
- проходження відповідного інструктажу по забезпеченню безпеки та методам її забезпечення на підприємстві;

- наявність сформованої мотивації до забезпечення безпеки та відданості до підприємства.

Професійні назви робіт фахівців з економічної безпеки (посади) визначені у Національному класифікаторі професій ДК 003:2010, а їх кваліфікаційні характеристики затверджені та надані у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників «Безпека господарської діяльності підприємства, установи, організації».

Об'єктом діяльності фахівців служби безпеки на підприємстві є процеси забезпечення безпеки економічної діяльності підприємства та захист економічних інтересів його власника.

Предметом діяльності фахівців служби безпеки підприємства – утворення умов існування та сталого розвитку підприємства, шляхом своєчасного виявлення і мінімізації внутрішніх та зовнішніх, реальних чи потенційних загроз, небезпек його економічної діяльності, захист економічних інтересів власника та підприємства, який здійснюється фахівцями з безпеки в рамках визначених власником та діючим законодавством їх повноважень. Тобто предметом їх діяльності є методи, технології та техніки забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Принципи діяльності – це практичні, моральні та теоретичні засади, якими фахівець керується при здійсненні діяльності. До основних принципів діяльності фахівців служби економічної безпеки слід віднести: законність, економічна доцільність, професіоналізм, гласність та закритість, неупередженість тощо.

Форми діяльності – це те, як організовано службу безпеки і у якій формі здійснюється діяльність її фахівців. Засобами діяльності служби безпеки є матеріальні, інформаційні, спеціальні та інші утворення (речі) або їх комплекс за допомогою яких здійснюються заходи по забезпеченню економічної безпеки на підприємстві.

Методи діяльності фахівців служби безпеки – це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснювати для забезпечення економічної

безпеки на підприємстві. Основними методами забезпечення економічної безпеки на підприємстві є організаційні, правові, економічні, спеціальні тощо. Методи реалізуються через технології та техніки забезпечення економічної безпеки.

Вирішення завдань – повсякденна діяльність фахівців служби безпеки з застосуванням відповідних форм та методів забезпечення економічної безпеки на підприємстві шляхом виявлення та мінімізації загроз, небезпек діяльності підприємству або його власнику. Результатом діяльності служби економічної безпеки є стан захищеності економічних інтересів власника суб'єкта господарської діяльності, який характеризується утворенням сприятливих умов для існування та розвитку підприємства (отримання прибутку).

Таким чином, сам зміст діяльності служби економічної безпеки підприємства, та її складові потребують науково-методичного забезпечення, яке можливе при здійсненні цільових наукових досліджень.

Отже, в сучасних умовах економічна безпека підприємства повинна розглядатися як процес, та результат діяльності суб'єктів безпеки по захисту економічних інтересів власника, суб'єкта господарської діяльності, який характеризується утворенням сприятливих умов для існування та розвитку підприємства (отримання прибутку) тобто завершується оцінкою стану економічної безпеки підприємства.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було досліджено економічний зміст поняття «економічна безпека підприємства» та «система економічної безпеки підприємства», розглянуто особливості організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання, представлено ряд етапів, рекомендованих підприємцям при створенні служби економічної безпеки, розкрито основні чинники впливу на функціонування служби економічної безпеки. Виходячи з цього можна зробити наступні висновки:

1. За результатами аналізу виокремлено ознаки, за якими систематизовано такі підходи до визначення економічної безпеки: захищеність від всіх можливих загроз; захищеність у вузькому значенні; конкурентний; системний; з акцентом на окремі властивості системи; ресурсно-функціональний та комплексний. Встановлено, що найбільш прийнятним є комплексний підхід. На підставі узагальнення різних точок зору науковців щодо визначення економічної безпеки та з використанням логічного методу виокремлено її істотні ознаки: захист від внутрішніх та зовнішніх загроз; здатність адаптуватися; захищеність ланцюга створення цінності; максимальне досягнення основних цілей функціонування. Вони стали основою власного визначення економічної безпеки, наданого з використанням комплексного підходу.

Розглядаючи сучасні умови господарювання, можна побачити, що вони не дають можливості забезпечення економічної безпеки лише за рахунок поточної та потенційної результативності діяльності – необхідна спеціальна організація діяльності із цілеспрямованого забезпечення економічної безпеки підприємства на системній основі, зі створенням окремої системи економічної безпеки підприємства. Визначення наукової позиції терміну та ознак поняття «система економічної безпеки підприємства» у відповідності до системології видається важливим науковим завданням, виконання якого дозволить впорядкувати належним чином компоненти цієї системи та встановити закономірності й принципи їх взаємодії. Аналіз наукових думок щодо тлумачення сутності системи економічної безпеки підприємства показав, що система економічної безпеки підприємства найчастіше сприймається як – сукупність взаємопов'язаних заходів; сукупність функціональних складових; сукупність суб'єктів безпеки та інструментів їх діяльності.

2. Досліджено правовий статус приватних охоронних підприємств та служб безпеки суб'єктів підприємництва в контексті адміністративно-правових відносин, розроблено пропозиції щодо вдосконалення їх статусу. Вбачається доцільним розроблення та ухвалення окремих нормативно-правових актів,

зокрема Закону України «Про службу економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та інших юридичних осіб», прийняття якого дасть змогу сформувати належну правову базу для комплексної організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання у складний період інтеграційних та глобалізаційних процесів.

3. Аналіз функціонування служби безпеки підприємства, зокрема визначення її функцій та об'єктів охорони дозволяє свідчити про її значний вплив на забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Включення служби безпеки до організаційної структури щодо забезпечення економічної безпеки підприємства дозволить запобігти негативних наслідків від дії, як внутрішніх, так і зовнішніх загроз на підприємство. Обґрунтовано, що служба економічної безпеки зможе вирішувати поставлені завдання за умов, якщо вона буде працювати як єдиний, невід'ємний, складовий механізм усього підприємства, коли її практичні дії щодо забезпечення безпеки бізнесу будуть відповідати його стратегічним цілям розвитку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ПРАТ «КИЇВСТАР»

2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика ПрАТ «Київстар»

Приватне акціонерне товариство «Київстар» (ПрАТ «Київстар») найбільший оператор телекомунікацій України, який надає послуги зв'язку та передачі даних на основі широкого спектра мобільних і фіксованих технологій, у тому числі 4G. Абонентами компанії є понад 26 млн. клієнтів мобільного зв'язку і 810 тис. клієнтів фіксованого широкосмугового інтернету.

ПрАТ «Київстар» входить до складу VEON, однієї з найбільших у світі інтегрованих телекомунікаційних компаній, з головним офісом у Нідерландах. Товариство працює на ринках країн СНД, Європи, Азії, Африки, а його акції знаходяться у вільному обігу на біржі NASDAQ (Нью-Йорк) та Euronext (Амстердам).

ПрАТ «Київстар» досягло значних успіхів завдяки інвестиціям в розвиток мобільної мережі, яка охоплює всі великі та малі міста України, а також понад 28 тис. сільських населених пунктів, усі основні національні й регіональні траси, більшість морських та річкових узбереж. ПрАТ «Київстар» надає роумінгові послуги в 195 країнах на п'яти континентах [97].

За 20 років роботи в Україні ПрАТ «Київстар» забезпечило понад 50 млрд. грн. надходжень до держбюджету у вигляді податків та обов'язкових платежів і майже 35 млрд. грн. інвестицій у розвиток телеком-інфраструктури України. Як національний телеком-оператор, ПрАТ «Київстар» активно сприяє модернізації телеком-галузі України і впроваджує інноваційні послуги. Так, в 1998 року ПрАТ «Київстар» першою запропонувала абонентам послугу SMS, а в 2000 році – першою почала надавати доступ до мережі інтернет за

технологією WAP. Також ПрАТ «Київстар» першим впровадив «пакетні» тарифні плани без плати за хвилини та скасував помегабайтну тарифікацію інтернету. ПрАТ «Київстар», першим серед телеком-операторів України, повністю модернізувало комутаційну мережу для підготовки до запровадження технологій швидкісної мобільної передачі даних. У мережі Київстар встановлено новітнє обладнання, що підтримує стандарти зв'язку 3G, 4G та LTE.

Щороку ПрАТ «Київстар» реалізує суспільно значущі та благодійні програми, а також є одним з найбільших платників податків, кращим роботодавцем України та компанією з найвищою репутацією на телеком-ринку.

ПрАТ «Київстар» приділяє значну увагу соціальній відповідальності бізнесу і реалізує проекти, що спрямовані на розвиток України:

- «Зроби свій внесок» – загальнонаціональна соціально-освітня ініціатива» у рамках глобальної програми «Make Your Mark», яка реалізується міжнародною групою VEON. Проект орієнтований на підтримку талановитих школярів, студентів-програмістів, стартаперів і молодих підприємців. Ініціатива передбачає підтримку українських школярів, які показують найкращі результати у точних дисциплінах – природничих науках, технологіях, включаючи інформаційні, інженерії, робототехніці та математиці;

- Radar TECh – це технологічний кластер, що є частиною інноваційно-креативного центру ВДНГ. Головна мета Radar TECh – створення екосистеми, що передусім сприятиме реалізації ідей, зростанню та розвитку секторів української економіки;

- Kyivstar Business Hub. Цей проект має на меті розвиток духу підприємництва та технологічних навичок у молоді. Орієнтована на стимулювання створення та розвитку молодими людьми соціально-значущих програмних продуктів, які побудовані на мобільних технологіях;

- ініціативи, спрямовані на формування культури користування мобільним зв'язком та безпечне користування інтернетом дітьми;

- активна участь у волонтерських програмах;

- системна допомога підшефним закладам для дітей-інвалідів та геріатричним центрам [97].

Для оцінювання рівня складових стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар», необхідно провести аналіз показників фінансового стану товариства та кількісно визначати їх динаміку із використанням об'єктивної інформації фінансової звітності.

Телекомунікаційний ринок України є таким, що динамічно розвивається, грає одну з ключових ролей у розповсюдженні інформаційно-комунікаційних технологій та формуванні засад цифрової економіки, які сьогодні визнано пріоритетними для розвитку країни. Досягнення бажаних результатів за цими напрямками, крім вирішення безлічі технічних та організаційних проблем, потребує великих обсягів капітальних інвестицій у технічне оснащення та розвиток мереж зв'язку. Нинішня економічна ситуація в Україні значно обмежує державну підтримку інвестиційних процесів телекомунікаційної сфери. Телекомунікаційні компанії самостійно вирішують питання капітального інвестування виходячи із власних можливостей та визначених орієнтирів розвитку. При цьому найбільші учасники телекомунікаційного ринку України знаходяться у приватній власності. У таких умовах забезпечення необхідного обсягу інвестування у розвиток телекомунікаційних мереж можливе лише за умови зацікавленості власників телекомунікаційних компаній надалі розвивати бізнес в Україні.

В структурі доходів від надання телекомунікаційних послуг у 2019 році найбільшу частку склали рухомий (мобільний) зв'язок – 61,9 % та фіксований доступ до мережі Інтернет – 14,4 %, сумарна частка яких у загальних доходах від надання телекомунікаційних послуг склала 76,3 % (рис. 2.1).

Доходи від надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку у 2019 році склали 34978 млн. грн., їх питома вага у загальному обсязі доходів від надання телекомунікаційних послуг становила 61,9 %. В структурі доходів від надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку найбільші частки становлять: доходи від надання послуг голосової телефонії – 41,9 % та доступу до мережі Інтернет –

45,8 %, сумарна частка яких становить 87,7 %. За період з 2017 року по 2019 рік спостерігається тенденція до збільшення доходів від надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку, так у 2019 році вони збільшились на 11,1 % у порівнянні з 2018 роком. У 2019 році загальний обсяг інвестицій операторів рухомого (мобільного) зв'язку у телекомунікаційну галузь зв'язку становив 17958 млрд. грн. За даними Державної служби статистики України забезпеченість населення рухомим (мобільним) зв'язком станом на 01.01.2020 становила по Україні 128 одиниць у розрахунку на 100 жителів.

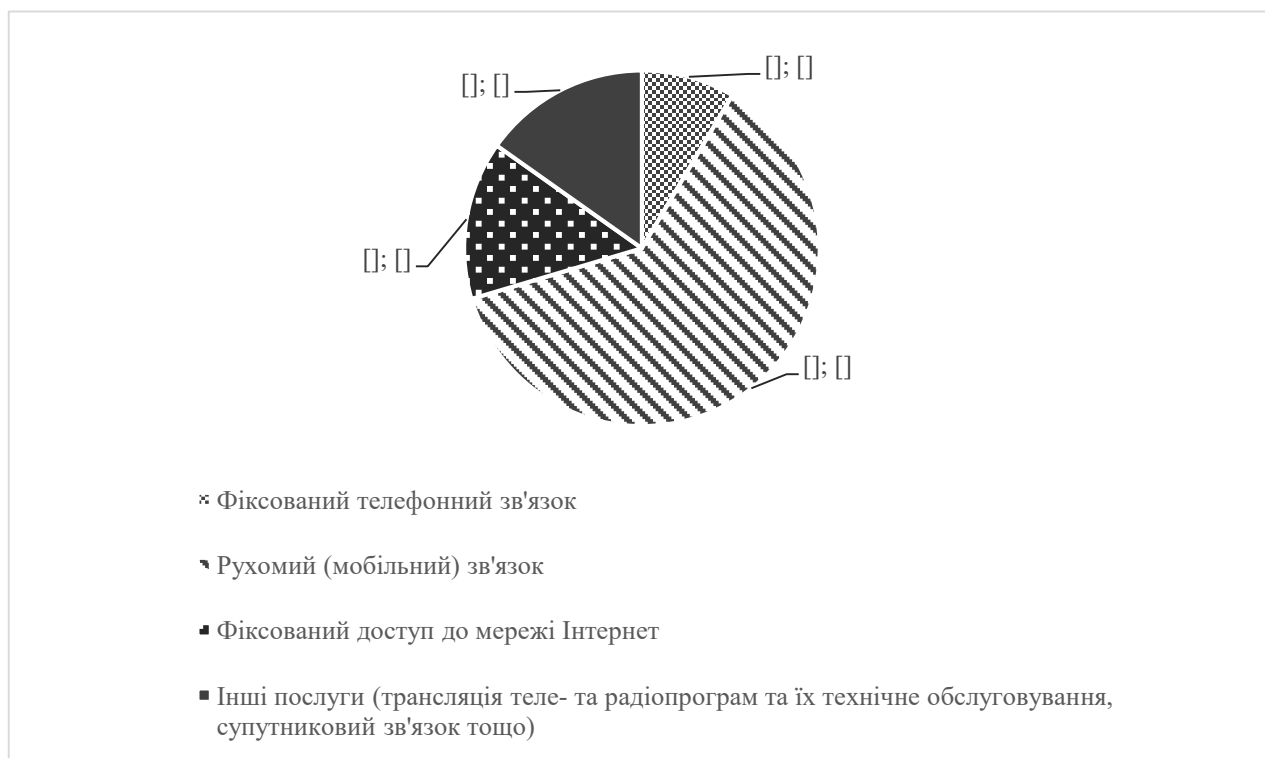

Рис. 2.1. Структура доходів від надання телекомунікаційних послуг за 2019 рік

Частка ринку ПрАТ «Київстар» становить 47,9 % в абонентах, і 47,8 % – в доходах, при цьому частка ринку найближчого конкурента компанії ПрАТ «ВФ Україна» («Vodafone Україна») становить 38,7 % в абонентах.

Формування ефективної стратегії економічної безпеки ПрАТ «Київстар» і її реалізація неможливі без діагностики основних фінансово-економічних показників товариства.

Розрахунок основних фінансово-економічних показників діяльності ПрАТ «Київстар» (табл. 2.1) проводиться на основі даних річної фінансової звітності, яка наведена у додатках (А-Ж).

Таблиця 2.1

Основні фінансово-економічні показники діяльності ПрАТ «Київстар»

Показник	Роки			Абсолютне відхилення 2019-2017, (+, -)	Середньо-річний темп приросту 2019/2017, %
	2017	2018	2019		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	15753027	17078988	19069391	3316364	21,05
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	(8699457)	(7372418)	(7701596)	-997861	-11,47
Валовий прибуток, тис. грн.	7053570	9706570	11367795	4314225	61,16
Чистий прибуток, тис. грн.	3387067	6168938	6802455	3415388	100,84
Доходи, тис. грн.	16200317	18395862	19763441	3563124	21,99
Витрати, тис. грн.	(12813250)	(12226924)	(12960986)	147736	1,15
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	6564471	6638441	7630487	1066016	16,24
Власні обігові кошти, тис. грн.	391514	4616152	-1374748	-983234	-251,14
Середньооблікова чисельність працюючих, чол.	2623	2486	2674	51	1,94

Станом на 31 грудня 2019 року затверджений і повністю сплачений зареєстрований капітал ПрАТ «Київстар» становив 17742389 простих акцій (у 2018 році – 17742389 простих акцій) номінальною вартістю 50 гривень за акцію. У 2019 році ПрАТ «Київстар» оголосила дивіденди у загальній сумі 7817871 тис. грн. або 597,00 грн. на акцію (у 2017 році – 1499931 тис. грн. або 114,54 грн. на акцію) [97].

Як видно з табл. 2.1, за аналізований період чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Київстар» збільшився на 21,05 % (в

абсолютному виразі на 3316364 тис. грн.), за рахунок збільшення доходу від надання послуг мобільного зв'язку на 20,6 %, та доходу від послуг фіксованого зв'язку – на 11,4 %. Збільшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Київстар» пов'язане з тим, що саме у 2017-2019 роках збільшилась кількість користувачів послуг товариства на 18,2 % до 14,8 млн. абонентів, а також змінилися тарифи за обслуговування. У третьому кварталі 2020 року послугами мобільного зв'язку ПрАТ «Київстар» скористалось 26,4 млн. абонентів, з них більше 60 % – мобільним інтернетом. Кількість таких абонентів у порівнянні з 3 кварталом 2019 року зросла майже на 12 %. Використання мобільного інтернету на абонента в 3 кварталі 2020 року збільшилось на 69 %. Середній дохід від абонента мобільного зв'язку (ARPU) в 3 кварталі 2020 року склав 69 грн. За підсумками 2017 року ПрАТ «Київстар» стало одним з 29 українських компаній, які, за версією американської консалтингової групи Deloitte, потрапили до рейтингу 500 найбільших компаній Центральної та Східної Європи.

У 2019 році можна побачити зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), в порівнянні з 2017 роком, на 11,47 %, що відбулося завдяки збільшенню інвестицій у нові технології. До собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Київстар» належать наступні витрати (список не є вичерпним): витрати від інтерконекту та транзиту трафіку, витрати за послуги міжнародного роумінгу, витрати на міжоператорську оренду каналів, витрати на контент, витрати на придбання абонентської продукції, витрати на оренду та електроенергію під об'єкти телекомунікаційної мережі, витрати на технічну підтримку мережі, витрати на персонал технічної функції та інші прямі витрати [97].

Чистий прибуток ПрАТ «Київстар» має тенденцію до збільшення: у 2019 році порівняно з 2017 роком він збільшився на 100,84 %, а у 2019 році порівняно з 2018 роком – на 10,27 %. Це свідчить про те, що товариство є доволі прибутковим, і нарощує свій прибуток за рахунок розширення

асортименту послуг, а також формує власну цінову політику (привабливі цінові пропозиції).

Доходи ПрАТ «Київстар» за аналізований період збільшилися на 21,99 %, і головним чином, включають: доходи від надання (продажу) послуг; доходи від плати за ефірний час, плати за з'єднання, регулярних платежів, плати за підключення до мережі та разової плати за підписку на послуги, доходи від надання послуг широкосмугового Інтернету (FTTB), плати за фіксовані лінії, доходи від роумінгу і доступу до мережі, а також додаткових послуг; абонентського обладнання: телефонних апаратів, модемів тощо. Витрати ПрАТ «Київстар» за аналізований період збільшилися на 1,15 %, і головним чином, включають: собівартість матеріалів та послуг, адміністративні витрати (витрати на управлінські послуги, витрати на професійні послуги, витрати на банківські послуги та інші витрати, пов'язані з обслуговуванням), витрати на збут (дилерська винагорода, витрати на рекламу, маркетинг, дослідження ринків збуту, витрати на заробітну плату та інші винагороди працівникам підрозділів, що забезпечують збут та інші), інші витрати операційної діяльності (резерв сумнівних та безнадійних боргів, інші резерви та забезпечення, витрати на штрафи, курсові різниці від операційної діяльності, членські внески до професійних об'єднань), фінансові витрати (виникають в результаті операцій з отримання фінансування, в тому числі фінансової оренди, та в результаті обліку фінансових активів чи зобов'язань за дисконтованою (амортизованою) вартістю), інші витрати (курскові різниці від неопераційної діяльності, благодійні внески, собівартість реалізованих основних засобів, нематеріальних активів, знецінення активів, витрати на утилізацію непридатних основних засобів та інші неопераційні витрати) [97].

Середньорічна вартість основних засобів протягом аналізованого періоду збільшилася на 1066016 тис. грн., і свідчить про те, що ПрАТ «Київстар» здійснює суттєві інвестиції в основні засоби, незавершені капітальні інвестиції і нематеріальні активи.

Як видно з табл. 2.1, середньооблікова чисельність працюючих ПрАТ «Київстар» у 2019 році становить 2674 чол. Зростання обсягів надання послуг, збільшення чистого прибутку ПрАТ «Київстар» забезпечуються ефективною роботою персоналу. Більше половини працівників ПрАТ «Київстар» (1908 осіб, або 53,0 %) складають люди з практичним досвідом роботи, їх стаж нараховує більше 5 років. Працівників зі стажем до одного року на підприємстві налічується всього 252 особи, що становить 7,0 % всього персоналу, 486 працівників (13,5 % всього персоналу) мають виробничий стаж від одного до двох років, 954 особи (26,5 %) – це люди зі стажем 2-5 років. Менеджерами з персоналу ПрАТ «Київстар» постійно проводиться аналіз якісного рівня розміщення працівників за посадами, що має велике значення для планування кадрової роботи, виявлення додаткової потреби в спеціалістах та потреби в професійному навчанні працівників. В середньому одним працівником за рік створюється чистого доходу на суму 4,4 млн. грн. при середньорічній сумі нарахованої заробітної плати у 234 тис. грн. Таке співвідношення продуктивності праці та заробітної плати обумовлене як інноваційно-технологічним характером послуг компанії, так і високим рівнем кваліфікації та інтелектуалізації персоналу ПрАТ «Київстар».

Для проведення більш повного фінансово-економічного аналізу ПрАТ «Київстар» необхідно розрахувати показники майнового стану, які дають уявлення про структуру активів товариства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Показники оцінки майнового стану ПрАТ «Київстар»

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Рекомендована межа
1	2	3	4	5
Коефіцієнт реальної вартості майна, %	0,35	0,33	0,33	0,5
Коефіцієнт зносу основних засобів, %	0,68	0,64	0,63	<
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	-0,04	0,05	0,04	>
Коефіцієнт мобільності активів, грн	0,43	0,70	0,35	>

1	2	3	4	5
Частка основних засобів в активах, %	0,35	0,33	0,33	<
Частка оборотних виробничих засобів в активах, %	0,002	0,002	0,002	>
Фондовіддача, грн.	2,40	2,57	2,50	>
Фондомісткість, грн.	0,42	0,39	0,40	<

Коефіцієнт реальної вартості майна вказує на те, що основні засоби ПрАТ «Київстар», за аналізований період, становлять близько 34 % вартості всього майна товариства.

За аналізований період спостерігається тенденція до зменшення зношеності основних засобів, при цьому величина є великою, на кінець 2019 року становить 63 % (<50 %). Частина основних засобів, придатних для експлуатації становить, у 2019 році, 37 %. Строки корисного використання основних засобів ПрАТ «Київстар» переглядає принаймні раз на рік з урахуванням зазначених вище чинників і всіх інших суттєвих аспектів [97].

З 1 січня 2017 року ПрАТ «Київстар» прийняло рішення про заміну телекомунікаційного обладнання Ericsson і Nokia, розташованого в Україні. Очікувані строки корисного використання цього обладнання і відповідного програмного забезпечення, які будуть замінені, були знижені з цієї дати, і до цього обладнання та програмного забезпечення було застосовано прискорену амортизацію, сума якої за 2019 рік склала 550 тис. грн. (у 2018 році – 355650 тис. грн.).

Коефіцієнт мобільності активів показує, скільки оборотних коштів ПрАТ «Київстар» припадає на одну гривню необоротних активів, тобто відображає структуру майна товариства. На кінець 2019 року на 1 грн. необоротних коштів припадає 0,35 грн. оборотних коштів.

Частка основних засобів в загальній структурі активів ПрАТ «Київстар» за аналізований період становить 34 %. Частка оборотних виробничих засобів в загальній структурі активів ПрАТ «Київстар» становить за аналізований період від 0,2 %.

Як видно з табл. 2.2, на кінець 2019 року фондовіддача (фінансовий показник, який характеризує інтенсивність і результативність використання основних засобів) показує, що з кожної гривні, вкладеної в основні виробничі засоби отримано 2,50 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Київстар».

Фондомісткість є величиною зворотною до фондовіддачі. Цей показник дає можливість визначити вартість основних засобів на одну гривню виробленої продукції (товарів, робіт, послуг) і характеризує забезпеченість ПрАТ «Київстар» основними засобами. За нормальних умов фондовіддача повинна мати тенденцію до збільшення, а фондомісткість – до зменшення. Фондомісткість ПрАТ «Київстар» за 2019 рік дорівнює 0,40, тобто на кожну гривню виробленої продукції (послуг) припадає 0,40 грн. основних виробничих засобів.

Сфера зв'язку та провідних телекомунікаційних ринків є однією із пріоритетних і важливих сфер економіки України. Вона створює інноваційну складову в соціально-економічному розвитку країни, демонструючи упродовж десятиліть стійку динаміку росту. Результатом формування і реалізації фінансової політики підприємства сфери телекомунікацій має бути його стабільний фінансовий стан, здатність розвиватися у перспективі. Одними з головних критеріїв цього виступають платоспроможність і ліквідність, які визначають здатність розрахуватися за своїми зобов'язаннями в поточному і майбутніх періодах. Тому платоспроможність і ліквідність разом із іншими обліково-аналітичними показниками як безпосередньо фінансової звітності, так і розрахованими із використанням її даних, формують основні інформаційні потоки, що впливають на прийняття управлінських рішень та на їх ефективність.

Для характеристики ліквідності ПрАТ «Київстар» необхідно розрахувати показники наведені в табл. 2.3.

Показники оцінки ліквідності та платоспроможності ПрАТ «Київстар»

Показник	Рік			Рекомендована межа
	2017	2018	2019	
Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності), грн	1,08	2,07	0,82	1,5-2,5
Коефіцієнт швидкої ліквідності, %	1,05	2,04	0,80	0,6-0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, %	0,67	1,24	0,67	0,2-0,3
Коефіцієнт загальної платоспроможності, %	3,42	4,70	3,05	>1
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	381053	4612929	-1374859	>

Коефіцієнт поточної ліквідності показує, чи достатньо у ПрАТ «Київстар» коштів, які можуть бути використані ним для погашення своїх короткострокових (поточних) зобов'язань протягом року (скільки грн. оборотних коштів (поточних активів) припадає на одну грн. короткострокової заборгованості (поточних зобов'язань)). Це основний показник платоспроможності ПрАТ «Київстар». Як видно з табл. 2.3, на кінець 2019 року значення коефіцієнта покриття (поточної ліквідності), нормативне значення якого складає більше одиниці, а фактичне значення становить 0,82, свідчить про те, що ПрАТ «Київстар» має недостатньо ресурсів, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності відображає, яку частину поточних зобов'язань ПрАТ «Київстар» спроможне погасити за рахунок найбільш ліквідних оборотних коштів – грошових коштів та їх еквівалентів, фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості. Цей показник показує платіжні можливості ПрАТ «Київстар» щодо погашення поточних зобов'язань за умови своєчасного здійснення розрахунків з дебіторами. Коефіцієнт швидкої ліквідності у 2019 році не відповідає нормативному значенню, що свідчить про погіршення рівня ліквідності товариства.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності дозволяє визначити частку короткострокових зобов'язань, які ПрАТ «Київстар» може погасити найближчим часом, не чекаючи оплати дебіторської заборгованості й реалізації

інших активів (20-30 % зобов'язань має погашатися за рахунок грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень) Коефіцієнт абсолютної ліквідності ПрАТ «Київстар» за аналізований період відповідає нормативному значенню – 0,20-0,30. На кінець 2019 року фактичне значення показника дорівнює 0,67, і свідчить про те, що у разі необхідності ПрАТ «Київстар» зможе погасити 67 % своїх поточних зобов'язань.

Значення коефіцієнта загальної платоспроможності за весь аналізований період знаходиться вище рекомендованої межі, і вказує на те, що ПрАТ «Київстар» за рахунок збільшення готівкових грошових коштів на розрахункових рахунках, може задовольняти всі свої платіжні вимоги.

Чистий оборотний капітал необхідний для підтримки фінансової стійкості ПрАТ «Київстар», оскільки перевищення оборотних коштів над короткостроковими зобов'язаннями означає, що товариство не тільки може погасити свої короткострокові зобов'язання, але і має резерви для розширення діяльності. Від'ємне значення чистого оборотного капіталу, на кінець 2019 року, свідчить про нездатність ПрАТ «Київстар» вчасно погасити свої короткострокові зобов'язання.

Аналіз фінансової стійкості ПрАТ «Київстар» є досить важливим етапом при аналізі всієї фінансової діяльності товариства. Для виявлення тенденцій фінансової стійкості необхідно розрахувати відповідну групу показників (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз фінансової стійкості ПрАТ «Київстар»

Показник	Рік			Рекомендована межа
	2017	2018	2019	
Сума власних обігових коштів, тис. грн.	391514	4616152	-1374748	>
Коефіцієнт фінансової незалежності, %	0,71	0,79	0,67	0,5-1,0
Коефіцієнт фінансової залежності, грн.	1,41	1,27	1,49	1,0-2,0
Індекс постійного активу, грн.	0,99	0,75	1,10	0,5
Коефіцієнт фінансової стійкості, %	0,72	0,80	0,69	0,75-0,90
Коефіцієнт фінансового ризику, %	0,41	0,27	0,49	0,5-0,2

Сума власних обігових коштів ПрАТ «Київстар», на кінець 2019 року, має від'ємне значення, і вказує на недостатність коштів для забезпечення безперебійної діяльності за рахунок постійних фінансових ресурсів, що

створює ризик втрати ліквідності і стійкості. Для визначення причини такого фінансового стану необхідно більш детально вивчити структуру активів і фінансових ресурсів ПрАТ «Київстар».

Значення коефіцієнта фінансової незалежності вказує на те, яку частину своїх активів ПрАТ «Київстар» здатне профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів. Проаналізувавши дані табл. 2.4, можна побачити, що коефіцієнт фінансової незалежності в середньому за аналізований період становить 0,72, і вказує на те, що ПрАТ «Київстар» майже не залежить від позикових коштів та здатне профінансувати 73 % активів за рахунок власного капіталу.

Коефіцієнт фінансової залежності характеризує залежність ПрАТ «Київстар» від залучених ресурсів. На кінець 2019 року в кожній 1 грн., вкладеній в активи ПрАТ «Київстар», 0,49 грн. позикові.

Індекс постійного активу у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшився і вказує на те, що на 1 грн. власних джерел припадає 1,10 грн. вартості необоротних активів ПрАТ «Київстар».

Коефіцієнт фінансової стійкості це індикатор, який показує здатність ПрАТ «Київстар» залишатися платоспроможним в довгостроковій перспективі. Значення коефіцієнта фінансової стійкості протягом усього досліджуваного періоду перебуває в рекомендованих межах, що свідчить про не значну залежність товариства від поточної заборгованості, 74 % активів ПрАТ «Київстар» фінансуються за рахунок власного капіталу.

Коефіцієнт фінансового ризику показує, що на кінець 2019 року на 1 грн власного капіталу ПрАТ «Київстар» залучає 0,49 грн. позикових коштів.

Значну увагу при оцінці фінансової діяльності ПрАТ «Київстар» необхідно приділити показникам ділової активності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники ділової активності ПрАТ «Київстар»

Показник	Рік			Рекомендована межа
	2017	2018	2019	
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, грн	5,34	4,29	5,23	>

Період погашення кредиторської заборгованості, днів	67	84	69	<
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, грн	8,57	12,60	18,46	>
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	42	29	20	<
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, грн	2,96	1,91	2,98	>
Період обороту оборотних активів, днів	121	188	121	<
Коефіцієнт оборотності основних засобів, грн	2,57	2,39	2,35	>3
Коефіцієнт оборотності запасів, грн	171,70	148,11	124,82	>3
Період зберігання запасів, днів	2	2	3	< (від 40 до 120 днів)
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, грн	1,26	1,00	1,14	>
Період операційного циклу, днів	44	31	23	<
Період фінансового циклу, днів	-23	-53	-46	<

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує збільшення або зменшення суми комерційного кредиту, який надано ПрАТ «Київстар». Період погашення кредиторської заборгованості за 12 місяців 2019 року в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року зменшився на 15 днів та складає 69 днів (2 місяці), що вказує на фінансову стійкість і платоспроможність ПрАТ «Київстар». Станом на 31 грудня 2019 року та 31 грудня 2018 року торгова та інша кредиторська заборгованість є безпроцентною та погашається в ході звичайної господарської діяльності ПрАТ «Київстар».

За аналізований період дебіторська заборгованість ПрАТ «Київстар» повністю покривається виручкою від реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг). На кінець 2019 року період погашення дебіторської заборгованості становить 20 днів, що є позитивним аспектом в фінансовій діяльності ПрАТ «Київстар». У 2019 році витрати на формування резерву безнадійної заборгованості склали 59463 тис. грн. (у 2018 році – 57886 тис. грн.) і були включені до складу інших операційних витрат.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів показує обертання всіх активів ПрАТ «Київстар» протягом року і за нормативом має прямувати до збільшення, тобто зростання даного показника вказує на підвищення

ефективності використання оборотних активів. Період обороту оборотних активів ПрАТ «Київстар» вимірюється у 121 день на початок і кінець аналізованого періоду (4 місяці). Можна виділити фактори, які найбільше впливають на величину даного коефіцієнта: по-перше, істотно змінити цей показник може час перебування оборотних коштів у виробничих запасах, дебіторської заборгованості; по-друге коефіцієнт оборотності залежить від кваліфікації персоналу, умов реалізації послуг, товарів і робіт і, в цілому, від особливостей організації діяльності ПрАТ «Київстар».

Коефіцієнт оборотності основних засобів за весь досліджуваний період перебуває нижче рекомендованої межі (>3), що свідчить про неефективне використання основних засобів ПрАТ «Київстар».

Коефіцієнт оборотності запасів показує ефективність управління запасами ПрАТ «Київстар», та визначає скільки разів за аналізований період, товариство використовувало свої запаси. Значення коефіцієнта оборотності запасів протягом 2017-2019 років є набагато вище від рекомендованої межі, і вказує на те, що кошти інвестовані у запаси ПрАТ «Київстар» обертаються доволі швидко, запаси використовуються ефективно. Період зберігання запасів ПрАТ «Київстар», на кінець аналізованого періоду, становить 3 дні.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу показує ефективність використання власного капіталу ПрАТ «Київстар», тобто скільки гривень виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) припадає на одну гривню власного капіталу. На кінець 2019 року на 1 грн власного капіталу ПрАТ «Київстар» припадає 1,14 грн. виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Період операційного циклу показник, який показує час трансформації запасів ПрАТ «Київстар» в грошові кошти. На кінець 2019 року операційний цикл ПрАТ «Київстар» становить 23 дні, що свідчить про короткострокове вилучення з обороту грошових коштів.

Період фінансового циклу показує середній період обороту коштів, інвестованих у ПрАТ «Київстар», і характеризує фінансову складову його

діяльності. Якщо період фінансового циклу є нижчим нуля, то це вказує про проблеми з ліквідністю ПрАТ «Київстар».

Узагальнюючи і підводячи підсумки аналізу фінансової діяльності ПрАТ «Київстар» найоптимальнішим і доцільним є розрахунок показників рентабельності, які визначають наскільки прибутковою є діяльність товариства. Результати розрахунків показників рентабельності представлено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Аналіз рентабельності ПрАТ «Київстар»

Показник	Рік			Рекомендована межа
	2017	2018	2019	
Коефіцієнт рентабельності реалізованої продукції за чистим прибутком, грн	0,22	0,36	0,36	>
Коефіцієнт трансформації, грн	0,89	0,79	0,77	>
Коефіцієнт рентабельності виробничих фондів, грн	0,55	0,86	0,83	>
Коефіцієнт рентабельності інвестованого капіталу, грн	0,27	0,35	0,40	>
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, грн	0,27	0,36	0,41	>

Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком показник прибутковості, який вказує на обсяг чистого прибутку (виручки, за вирахуванням операційних витрат, відсотків, податків і іншого), який генерує кожна гривня продажів. Як видно з табл. 2.6, на 1 грн. чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за аналізований період припадає 0,31 грн. чистого прибутку ПрАТ «Київстар» (низький показник свідчить про неефективне управління витратами).

На кінець 2019 року коефіцієнт трансформації показує, що на 1 грн. коштів інвестованих в активи ПрАТ «Київстар» одержано 0,77 грн. чистої виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Коефіцієнт рентабельності виробничих фондів враховує тільки продуктивні активи, тобто ті, які приймають участь у виробничому процесі (основні засоби (які введені в виробничий процес), запаси) та розраховується як співвідношення чистого прибутку до середньорічної суми виробничих активів.

На кінець 2019 року кожна гривня, вкладена в продуктивні активи ПрАТ «Київстар», дозволила отримати 0,83 грн. чистого прибутку.

Коефіцієнт рентабельності інвестованого капіталу визначає частку чистого прибутку в інвестованому в діяльність ПрАТ «Київстар» капіталі, характеризує доходність довгострокового капіталу. У 2019 році на одну гривню інвестованого капіталу в діяльність товариства припадає 0,40 грн. чистого прибутку.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу ПрАТ «Київстар» показує наскільки ефективно використовується власний капітал, тобто скільки прибутку було згенеровано на кожную гривню залучених власних коштів. У 2019 році кожна залучена гривня власних коштів дозволила отримати 0,41 грн. чистого прибутку.

Проаналізуємо динаміку показників EVA та ROC, WACC ПрАТ «Київстар» (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка показників EVA та ROC, WACC ПрАТ «Київстар» [97]

Показник	Рік	
	2018	2019
Економічна додана вартість (EVA), млн. грн.		
EVA «Київстар»	1975,00	1847,40
Рентабельність інвестованого капіталу (ROC),%		
ROC «Київстар»	31,30	26,50
Середньозважена вартість капіталу (WACC),%		
WACC «Київстар»	13,10	11,90

За обсягами створеної економічної доданої вартості ПрАТ «Київстар» займає лідируючі позиції серед телекомунікаційних компаній України. Здатність ПрАТ «Київстар» щодо створення більшого обсягу економічної доданої вартості закладена у планомірній політиці капітального інвестування та найбільшій абонентській базі, що забезпечує найвищу серед телекомунікаційних компаній рентабельність інвестованого капіталу та дає змогу отримувати більший дохід від кожної вкладеної гривні.

Станом на 31 грудня 2019 року та 31 грудня 2018 року ПрАТ «Київстар» має інвестиції у дві дочірні компанії, що знаходяться в її повній власності – Товариство з обмеженою відповідальністю «Старавто» та Товариство з обмеженою відповідальністю «СтарМані».

ПрАТ «Київстар» здійснює аналіз строків погашення активів та зобов'язань і планує свою ліквідність залежно від очікуваних строків погашення відповідних фінансових інструментів. Потреби ПрАТ «Київстар» в коротко- та довгостроковій ліквідності здебільшого забезпечуються за рахунок грошових коштів від операційної діяльності. Фінансові зобов'язання ПрАТ «Київстар» у розрізі строків погашення цих зобов'язань станом на 31 грудня 2019 включають лише торгову та іншу кредиторську заборгованість та інші фінансові зобов'язання з строком погашення до 3 місяців у сумі 2007532 тис. грн. (на 31 грудня 2018 року – 2258360 тис. грн.), що становить суму контрактних недисконтованих платежів [97].

Грошові кошти та депозити ПрАТ «Київстар» розміщуються переважно у великих банках, які розташовані в Україні і мають надійну репутацію. Станом на 31 грудня 2019 року 84 % грошових коштів та їх еквівалентів знаходилися на рахунках у трьох банках (у 2018 році – 63 %). Станом на 31 грудня 2018 року 100 % короткострокових депозитів зі строком погашення понад 3 місяці було розміщено у двох банках.

Дебіторська заборгованість представлена за вирахуванням резервів. ПрАТ «Київстар» не вимагає застави для торгової дебіторської заборгованості. Станом на 31 грудня 2019 року частина торгової дебіторської заборгованості представлена заборгованістю компаній під спільним контролем у розмірі 23,7 % (у 2018 році – 9,6 %) та заборгованістю інших пов'язаних сторін у розмірі – 0 (у 2018 році – 22,2 %).

Керівництво має розроблену кредитну політику, і потенційні кредитні ризики постійно відслідковують. Оцінку ризику здійснюють за всіма замовниками, які кредитуються на суму, що перевищує певний ліміт. Кредитний ризик, що виникає за фінансовими операціями, знижується шляхом

диверсифікації, вибору контрагентів виключно з високим кредитним рейтингом та шляхом встановлення лімітів сукупного кредитного ризику за кожним контрагентом. Кредитний ризик ПрАТ «Київстар» відслідковують та аналізують у кожному конкретному випадку, і керівництво товариства вважає, що кредитний ризик адекватно відображений у резервах на покриття збитків від зменшення корисності активів.

Мета ПрАТ «Київстар» при управлінні капіталом полягає у забезпеченні подальшої роботи товариства як безперервно діючої компанії, щоб приносити прибуток акціонерам та вигоди іншим зацікавленим сторонам, а також підтримувати оптимальну структуру капіталу для зменшення його вартості. Для підтримання або коригування структури капіталу ПрАТ «Київстар» може коригувати суму дивідендів, що виплачуються акціонерам, повертати капітал акціонерам, випускати нові акції або продавати активи для зменшення суми боргу. ПрАТ «Київстар» встановила певні цільові фінансові показники та коефіцієнти покриття, які вона контролює на щоквартальній та щорічній основі і може коригувати свою політику та цілі управління капіталом з урахуванням змін в операційному середовищі, тенденціях ринку або стратегії розвитку [97].

З проведених розрахунків можна побачити, що ПрАТ «Київстар» є досить стабільною компанією, з високим рівнем капіталізації, тенденцією до зменшення зобов'язань та збільшенням вартості власних активів і власного капіталу. Також ПрАТ «Київстар» розширює асортимент нових послуг та дбає про своїх працівників та клієнтів, що робить її привабливою для інвесторів.

Таким чином, для покращення фінансово-економічного стану ПрАТ «Київстар» та, відповідно, забезпечення його економічної безпеки необхідно оцінити рівень економічної безпеки та виявити резерви його підвищення.

2.2. Діагностика рівня економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Умови діяльності сучасних підприємств характеризуються такими рисами, як: жорстка конкуренція, стрімке зростання нових видів та форм ведення бізнесу, організаційно-правові складнощі, тощо. Отже, сьогодні підприємства мають все більше приділяти увагу своїй економічній безпеці, зокрема виникає потреба у формуванні власної служби безпеки.

Прагнення суб'єкта економічної діяльності стабільно та успішно розвиватися зіштовхується зі складністю оцінки рівня економічної безпеки підприємства або її цілковитою відсутністю. Формування методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства потребує з'ясування її складових та інтегрування і зведення оціночних показників до кінцевого, остаточного значення.

Дослідження окремих теоретичних і практичних аспектів формування підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств неодноразово здійснювалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Бендіков М.А. [12], Гнилицька Л.В. [90], Ілляшенко С.М. [42], Ковальов Д.О. і Плетнікова І.Л. [22], Олейніков Є.А. [40], Покропивний С.Ф. [45], Ткаченко А.М. і Резніков О.Л. [91] та інші. Разом з тим, аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати той факт, що в цих розробках існує низка невирішених питань, щодо застосування єдиного підходу до визначення рівня економічної безпеки та формування інформаційно-аналітичного забезпечення його оцінки.

Наприклад, у роботі Покропивного С.Ф. пропонується методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника, складовими якого є функціональні критерії, які визначаються на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства і суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з його попередженням. Проте запропонований критерій може використовуватися тільки у випадку наявності кількісних оцінок збитку, пов'язаного із впливом загроз, а також величини витрат, необхідних для їхнього усунення [45, с. 102].

Ковальов Д.В. і Плетнікова І.Л. для оцінки рівня економічної безпеки підприємства ($P_{\text{еб}}$) використовують функціональну залежність, яка базується на локальних функціях залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств ($f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$) та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника [22, с. 48].

Ілляшенко С.М. пропонує проводити оцінку економічної безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості, рівень якої визначається за достатністю оборотних коштів (власних чи позичених) для здійснення виробничо-господарської діяльності [42, с. 13].

Гнилицька Л.В. пропонує впровадження системи збалансованих показників за допомогою яких, в залежності від стратегії забезпечення безпеки діяльності підприємства, пропонується використовувати різні оцінюючі показники (індикатори економічної безпеки), проте пропонується їх класичне групування за напрямками стратегічного розвитку: клієнти, бізнес-процеси, фінанси, кадровий потенціал [90, с. 5].

В роботі Ткаченко А.М. і Резнікова О.Л. запропоновано методику оцінки економічної безпеки підприємства за окремими секторами: фінансова безпека, безпека відносин праці, виробнича безпека та безпека збуту. Кожний з показників, що розглядається, пропонується оцінювати з огляду на те, чи є він стимулятором (відповідає максимальному значенню найкращих показників), чи дестимулятором (відповідає мінімальному значенню) для діяльності підприємства [91, с. 103].

Наявність різних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства зумовлює потребу та доцільність їх систематизувати з метою встановлення переваг та недоліків, визначення більш достовірних підходів і на цій підставі вдосконалення та застосування їх з урахуванням специфіки телекомунікаційних компаній. Аналіз методів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства дозволяє стверджувати, що вони суттєво різняться.

Доволі розповсюдженим є фінансовий підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, в його рамках можна виокремити низку

методів: прибутково-інвестиційний; відтворювальний; комплексного фінансового оцінювання.

В методиці оцінки рівня економічної безпеки за прибутково-інвестиційним методом за основу взято положення, що її рівень залежить від достатності величини прибутку підприємства для підтримання умов, які б сприяли його економічній безпеці. У відповідності до цього положення передбачається низка дій у такій послідовності:

- проводиться порівняння різниці двох показників: нарахованої скорегованої на темпи інфляції величини амортизаційних відрахувань (ΔAB) і величини реінвестованого прибутку ($P_{реінв}$). За таких умов визначається наскільки підприємство здатне до простого відтворення капіталу. Науковці встановили, що підприємство знаходиться в економічній безпеці, якщо нестача коштів для простого відтворення капіталу може бути поповнена за рахунок реінвестованої частини його чистого прибутку, тобто $P_{реінв} \geq \Delta AB$;

- визначається рівень економічної безпеки підприємства за формулою:

$$P_{ЕБП} = BI / I_{ЕБП}, \quad (2.1)$$

де BI – бруто-інвестиції підприємства в розрахунковому періоді, грош. од;

$I_{ЕБП}$ – інвестиції підприємства в розрахунковому періоді, необхідні для забезпечення його економічної безпеки, грош. од.

Вважається, що рівень економічної безпеки буде тим більшим, чим ближче величина співвідношення до одиниці;

- за розрахованим значенням прибутково-інвестиційного показника економічної безпеки та встановленою градацією проводиться якісна інтерпретація рівня безпеки, що передбачає віднесення підприємства до: підтримувального, мінімального, дуже низького, низького, середнього, високого або дуже високого рівнів.

Розглянута методика є відносно простою у застосуванні, проте вона звужує критерій оцінювання до спроможності фінансувати просте відтворення капіталу, що є скоріше наслідками високого чи низького рівня економічної безпеки, при цьому нехтується важливість оцінювання здатності протидіяти загрозам.

Прибуково-інвестиційний метод знайшов розвиток у відтворювальному методі [98, с. 305; 99, с. 9], в якому запропоновані різні способи розрахунку мінімального прибутку, необхідного для простого відтворювання за умов коли підприємство функціонує за рахунок власних коштів та коли воно залучає кредити і несе додаткові фінансові витрати. З цією метою пропонується розраховувати абсолютні показники безпеки:

- мінімальний прибуток, необхідний для простого відтворення – разом з амортизацією має покривати втрати від інфляції і фінансові витрати на виплату відсотків і обслуговування кредитів:

$$\text{Пр}_m = ((\text{ВМ} + \text{ЗП} + \text{ІОВ})I_i / 100) + \text{ФВ} - \text{А}, \quad (2.2)$$

де Пр_m – мінімальний прибуток, необхідний для простого відтворення;

ВМ – матеріальні витрати;

ЗП – витрати на оплату праці та соціальні відрахування;

ІОВ – інші операційні витрати;

I_i – відсоток інфляції в i -му періоді;

ФВ – фінансові витрати;

А – амортизація.

- запас відтворення:

$$\text{Зн} = \text{ОП} - \text{Пр}_m, \quad (2.3)$$

де Зн – запас відтворення;

ОП – фінансовий результат від операційної діяльності.

А також пропонується відносний показник безпеки – коефіцієнт відтворення, який визначають за формулою [98, с. 305; 99, с. 9]:

$$K_B = ((OP + A) / ((BM + 3П + IOB)I_i / 100) + FB) - 1. \quad (2.4)$$

За значеннями відносного показника визначають рівень економічної безпеки підприємства за градацією: високий, нормальний, нестабільний, критичний, катастрофічний. Кожний з зазначених рівнів економічної безпеки підприємства відповідає певному способу відтворення капіталу: нестабільний – відповідає простому відтворюванню, високий та нормальний – розширеному, критичний та катастрофічний – звуженому.

У розглянутому методі більш уваги приділено способу відтворення капіталу та його взаємозв'язку з економічною безпекою підприємства. Проте він не усуває недоліків попереднього методу і акцентує увагу лише на оцінці рівня безпеки за фінансовими результатами.

Іванова Н.В. пропонує комплексне фінансове оцінювання, яке проводиться з використанням багатовимірних статистичних методів (канонічний аналіз, таксономічний та кластерний аналізи) за алгоритмом з п'яти етапів, що дозволяє сформулювати відповідний показник економічної безпеки підприємства. З цією метою науковець використовує низку фінансових показників: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт фінансової незалежності (автономії), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт оборотності капіталу підприємства, рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу, коефіцієнт придатності основних засобів, фондівіддача [100, с. 27].

Кожному показнику передбачається присвоєння бальної оцінки, яка залежить від розміру відхилення його фактичного значення від граничного. За результатами усереднення бальних оцінок розраховується комплексний показник економічної ефективності, значення якого дозволяє віднести підприємство до одного з п'яти рівнів економічної безпеки: абсолютно безпечні, безпечні,

достатньо безпечні, небезпечні та криза економічної безпеки [100, с. 27].

Запропонований метод передбачає комплексне використання статистичних методів, проте він використовує лише показники фінансової діяльності підприємства, що не відповідає поняттю економічної безпеки. Як і в інших фінансових методах не приділяється уваги здатності протидіяти загрозам.

Певною мірою у визначенні рівня економічної безпеки підприємства недоліки фінансових вирішують комплексні методи до яких доцільно віднести: індикаторний; ресурсно-функціональний; програмно-цільовий.

Індикаторний метод полягає у встановленні рівня економічної безпеки за результатами порівняння фактичних показників діяльності підприємства з показниками-індикаторами. Останні представляють собою порогові значення цих показників і відповідають певному рівню безпеки у різних функціональних сферах діяльності підприємства. Цей метод також називають пороговим. Метод реалізується як послідовність етапів: визначення порогового значення показників-індикаторів кожної складової економічної безпеки підприємства; визначення системи показників-індикаторів, сформованих у поточному періоді; розрахунок порівняльних індексів (співвідношення фактичних значень показників до їх порогових значень) за кожним показником в розрізі складових економічної безпеки підприємства. За результатами порівняння фактичних значень показників і величини порогових значень індикаторів визначають стан економічної безпеки. При цьому автори використовують різну градацію. Це може бути градація з двох, трьох або чотирьох станів.

Серед науковців, що є прихильниками індикаторно-порогового методу немає єдиного підходу щодо складу показників-індикаторів та їх граничних значень. Так, Реверчук Н.Й. на основі бальних оцінок пропонує визначати індикатори техніко-технологічної, фінансової, кадрової, екологічної, інформаційної, політико-правової, силової та ринкової безпеки [101, с. 87]. Клебанова Т.С. і Сергієнко Є.А. систему індикаторів оцінки поділяють на чотири блоки: блок ринкових факторів, блок не ринкових факторів, блок

соціально-політичних факторів та блок факторів впливу економічного простору [102, с. 68]. Ковальов Д.І. та Сухорукова Т.О. пропонують визначати рівень економічної безпеки також за чотирма блоками, та використовують такі індикатори: індикатори технологічної безпеки (ступінь спрацювання основних виробничих засобів; завантаження спеціалізованого устаткування; частка витрат на НДДКР; введення в дію основних виробничих засобів); індикатори ресурсної безпеки (запаси матеріальних ресурсів; динаміка цін на енергоносії; коефіцієнт маневреності; матеріаломісткість; відсоток браку; забезпеченість виробництва основними видами ресурсів; коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними джерелами; енергомісткість; якість ресурсів); індикатори фінансової безпеки (індекс обсягів виробництва; динаміка прибутку; розмір заборгованості; рентабельність; капіталовкладення; довгострокові кредити); індикатори соціальної безпеки (розмір мінімальної зарплати; середня зарплата; заборгованість по виплаті зарплати; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня) [22, с. 50].

Перевагою індикаторного або порогового методу є всебічне оцінювання економічної безпеки за різними сферами діяльності підприємства. Проте на сьогодні немає чітко визначеного складу показників-індикаторів та встановлених для них порогових значень, що може призвести до некоректного оцінювання рівня економічної безпеки та помилкових управлінських рішень. До того ж до індикаторів науковці включають такі показники, що характеризують переважно ефективність використання потенціалу підприємства, проте сутність економічної безпеки потребує визначення рівня захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ресурсно-функціональний метод є найбільш визнаним, він тісно пов'язаний з відповідним підходом до характеристики сутності економічної безпеки і передбачає визначення її рівня за функціональними складовими шляхом оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. За цим методом рівень економічної безпеки підприємства визначається окремо для кожної з функціональних складових. Розрахунки проводяться на основі групи

показників з наступним зведенням часткових оцінок в один інтегральний показник.

Ресурсно-функціональний метод передбачає виконання низки етапів [42, с. 14]:

- визначають рівень економічної безпеки за кожною складовою;
- рівень кожної складової переводять у відносні показники за формулою:

$$O_i = 1/N_i * n_i, \quad (2.5)$$

де O_i – відносна оцінка i -ї складової економічної безпеки підприємства;

N_i – кількість рівнів i -ї складової економічної безпеки;

n_i – номер розрахованого рівня безпеки i -ї складової.

- визначають коефіцієнт значущості B_i кожної зі складових економічної безпеки підприємства;

- розраховують інтегральну оцінку економічної безпеки як середньозважену складових за формулою:

$$P_{\text{ЕБП}} = \sum_{i=1}^n O_i * B_i, \quad (2.6)$$

де $P_{\text{ЕБП}}$ – інтегральний показник економічної безпеки підприємства;

B_i – коефіцієнт значущості кожної зі складових економічної безпеки підприємства.

Чим інтегральний показник буде ближче до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки. Оцінка нижче 0,5 свідчить про ослаблення економічної безпеки підприємства.

- аналізують окремі складові з метою визначення звідки виходять загрози.

За результатами оцінки рівнів складових економічної безпеки проводиться аналіз, який становить основу для формування комплексних

заходів спрямованих на підвищення її рівня та протидію загрозам.

Покропивний С.Ф. рекомендує на завершення методу оформляти його картою функціонального аналізу економічної безпеки підприємства з використанням якої можна оцінити ефективність дій, які проводяться підприємством для запобігання негативним впливам [45, с. 41]. Оцінка здійснюється шляхом співставлення вартості заходів, спрямованих на відвернення збитків і отриманих додаткових ефектів до витрат на їх реалізацію.

Для якісної інтерпретації економічної безпеки підприємства, як і в попередньо розглянутому методі, науковці виділяють її рівні залежно від отриманого значення узагальненого показника: від трьох (низький, середній та високий [103, с. 138]) до семи (підтримувальний, мінімальний, дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий).

До головних переваг ресурсно-функціонального методу відносять комплексний характер через те, що він передбачає оцінювання загального рівня економічної безпеки підприємства як середньозваженого значення функціональних складових. Перевагою є й те, що кожна функціональна складова оцінюється за низкою спеціально розроблених показників, що характеризують її стан та передбачається використання спеціальних методик узагальнення одержаних значень показників по кожній складовій з урахуванням її специфіки. Разом з тим ресурсно-функціональний метод має низку недоліків: перш за все, метод передбачає надмірну деталізацію економічної безпеки підприємства, яка ототожнюється безпосередньо з його діяльністю, в результаті як і при використанні індикаторно-порогового методу рівень економічної безпеки підприємства більш виконує завдання визначення рівня ефективності діяльності підприємства, ніж оцінювання загроз його безпеці; до того ж, немає чітко окреслених складових за якими оцінюється рівень економічної безпеки та чітко встановлених показників цих складових.

Програмно-цільовий метод базується на інтегрованому показнику, що визначають на підставі адитивної згортки частинних показників, що характеризують різні складові безпеки. Значну увагу при використанні цього

підходу приділяють відбору показників. Так, Ковальов Д.І. та Плетнікова І.Л. пропонують рівень економічної безпеки визначати як функцію змінних, котрі характеризують показники діяльності підприємства [23, с. 36]:

$$P_{\text{ЕБП}} = \sum_{i=1}^n a_i \cdot f(x_i), \quad (2.7)$$

де $f(x_i) = f(x_i - x_{\text{кри}})$ – локальна функція залежності рівня економічної безпеки від значення i -го показника діяльності підприємства x_i , яка не є лінійною і зазвичай виражається експоненціальною залежністю;

$x_{\text{кри}}$ – порогове значення показника;

a – рівень значимості i -го показника, що визначається пропорційно середнім відсоткам функції $f(x_i)$ при зміні аргументу x_i на 1 %.

Шабинський О.В. в рамках цього методу при визначенні інтегрального показника безпеки підприємства замість адитивної згортки пропонує використовувати середньгеометричну [104, с. 30].

Програмно-цільовий метод реалізується за такими етапами:

- змістовний аналіз складових економічної безпеки підприємства;
- побудова математичної моделі;
- математичне дослідження моделі;
- підготовка вихідної інформації та розрахунків;
- аналіз отриманих результатів.

Найчастіше науковці використовують моделі багатовимірного статистичного аналізу: кореляційно-регресійного аналізу; головних компонент; методи факторного аналізу; методи дискримінантного аналізу; непараметричні методи оцінки зв'язку.

Загальним недоліком програмно-цільового методу є необґрунтованість переліку часткових показників. До того ж даний метод відрізняється високою мірою складності, яка зумовлена використанням математичного аналізу.

Загалом, якщо порівняти комплексні методи з фінансовими, то вони безумовно є більш всеосяжними, оскільки використовують різноманітні параметри економічної безпеки. Проте і вони мають недолік занадто зосередженості на внутрішніх показниках ефективності діяльності підприємства замість оцінювання загроз його діяльності.

Спроба врахувати в оцінці рівня економічної безпеки підприємства впливу загроз здійснено у методі функціонального аналізу [38, с. 106].

Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства у даному разі пропонується здійснювати на підставі визначення сукупного критерію, який розраховується експертами за частковими функціональними критеріями за формулою:

$$K_i = Z_{\text{відв}} / B + Z_{\text{завд}} \rightarrow \max, \quad (2.8)$$

де K_i – значення окремого (часткового) критерію за i -ю функціональною складовою;

$Z_{\text{відв}}$ – сукупний відвернений збиток за функціональною складовою;

B – сумарні витрати в аналізованому періоді на реалізацію заходів щодо запобігання збитків від негативних впливів за функціональною складовою;

$Z_{\text{завд}}$ – загальний завданий збиток за функціональною складовою.

У такий спосіб часткові функціональні критерії характеризують ефективність проведених підприємством заходів щодо попередження негативного впливу загроз. Часткові критерії розраховують в розрізі функціональних складових економічної безпеки підприємства на основі карти функціонального аналізу, а також у розрізі структурних підрозділів підприємства. Для оцінювання діяльності структурних підрозділів за рівнем економічної безпеки також використовують співвідношення різниці між розміром відверненого і заподіяного збитку внаслідок негативного впливу

загроз, до величини передбачуваних витрат на їх запобігання.

Сумарний критерій економічної безпеки підприємства визначають шляхом сумування зважених часткових функціональних критеріїв з використанням формули:

$$K_{\text{ЕБП}} = \sum_{i=1}^n K_i \cdot d_i, \quad (2.9)$$

де d_i – значущість i -ої функціональної складової (визначається як частка збитків функціональної складової у сукупних збитках підприємства від реалізації загроз);

n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Такий сукупний критерій не надає змоги оцінити рівень економічної безпеки підприємства, тому безпосередньо оцінювання проводять шляхом порівняння розрахованого значення сукупного критерію з отриманими раніше значеннями цього показника на підприємстві. Деякі автори пропонують порівнювати його з розрахованими значеннями для аналогічних підприємств галузі.

Безумовною перевагою даного методу є спроба вимірювати здатність підприємства протидіяти негативному впливу на основі економічно важливих показників – суми відвернутих і заподіяних збитків підприємству, а також витрат на організацію захисту від загроз. До того ж використання однорідних показників дозволяє порівнювати між собою часткові функціональні критерії, оцінювати діяльність підрозділів з економічної безпеки та порівнювати їх між собою.

Проте використання цих універсальних економічних показників має місце недолік, який полягає у звуженні розуміння економічної безпеки та всіх можливих негативних наслідків від загроз підприємству до суми відвернутих і завданих збитків.

Близьким до цього методу за завданням – врахувати в оцінці рівня економічної безпеки підприємства вплив загроз, є метод з урахуванням впливу підприємницьких ризиків. В основу методу покладено припущення, що між рівнем підприємницького ризику за *i*-тою складовою економічної безпеки та економічною безпекою підприємства існує обернена залежність [45, с. 75]. Відповідно сутність методу полягає у тому щоб визначити рівень ризику за кожною зі складових економічної безпеки підприємства, до яких автор відносить: фінансову, інтерфейсну, техніко-технологічну, кадрову, ресурсну, екологічну, інтелектуальну, інформаційну, правову та ринкову). На цій підставі безпосередню розраховують рівень безпеки за складовими та її інтегральний показник. В універсальності цього методу криється його недолік, оскільки використовується дуже великий перелік оціночних індикаторів.

Таким чином, методи оцінки рівня економічної безпеки, можна класифікувати за трьома групами: фінансові; комплексні і методи, що враховують вплив загроз (рис. 2.2).

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що розглянуті методи засновані на діагностиці окремого показника або групи окремих складових економічної безпеки та мають низку загальних недоліків, а саме:

- відсутність обґрунтованого вибору показників за якими проводиться оцінка і у зв'язку з цим відсутність єдиної системи показників;
- суб'єктивний характер визначення вагових коефіцієнтів під час розрахунку інтегральних показників;
- не враховують якісних показників оцінки економічної безпеки підприємства.

Рис. 2.2. Класифікація методів оцінювання економічної безпеки підприємства (розроблено автором)

Головним їх недоліком є те, що вони не враховують здатності підприємства протидіяти негативному впливу загроз і більшість з розглянутих методів не враховує в оцінці рівня економічної безпеки підприємства безпосередньо впливу загроз.

Позбавлення визначених недоліків потребує розглядати оцінювання економічної безпеки за циклами управління, що дозволить згідно із запропонованою класифікацією врахувати відповідні види загроз у повній мірі. До того ж більш точна оцінка рівня економічної безпеки з урахуванням загроз потребує визначення галузевих особливостей, які мають свої специфічні аспекти негативного впливу.

Розгляд оцінювання економічної безпеки за циклами управління не є новим, Довбня С.Б. та Гічова Н.Ю. запропонували з цією метою «тримірну діагностику», що являє собою комплексний методичний підхід до визначення економічної стійкості підприємства залежно від трьох основних параметрів: поточної, тактичної і стратегічної економічної безпеки [105, с. 90]. Для

оцінювання поточної безпеки автори пропонують визначати рівень платоспроможності підприємства шляхом інтегральної оцінки його фінансово-економічного стану, який узагальнює низку показників, що характеризують: рівень фінансової незалежності підприємства; стан ліквідності його активів і можливості своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань; фінансово-економічні результати діяльності підприємства. Рівень тактичної безпеки, яка на думку авторів характеризує здатність підприємства до відтворювання у процесі реалізації ним господарської діяльності, рекомендовано визначати через складові: виробничо-технічну, інтелектуально-кадрову та комерційну. Стратегічну економічну безпеку, яку визначено як характеристику рівня економічного потенціалу підприємства, що визначає його здатність до успішного розвитку, запропоновано оцінювати через ринкову, соціальну, інноваційно-технологічну, сировинну й енергетичну, екологічну складові.

Відповідно до принципу циклічності рівні управління мають вкладену структуру циклів, тобто цикл стратегічного управління включає в себе кратне число циклів поточного управління, кожний із яких включає відповідно кратне число циклів оперативного управління. З цього слідує неможливість визначення інтегрального показника економічної безпеки за трьома рівнями управління, його доцільно визначати за кожним рівнем окремо.

Потребують удосконалення склад індикаторів за кожним рівнем управління, оскільки вони мають бути з одного боку тісно пов'язані із завданням певного ієрархічного рівня, з іншого – враховувати специфіку телекомунікаційних компаній. Обґрунтування складу індикаторів економічної безпеки за циклами управління потребує детального розгляду завдань, що вирішуються в кожному з них.

Відповідно до загальної теорії систем, ефективне функціонування будь-якого підприємства вимагає вирішення трьох основних завдань управління: адаптації, стабілізації та виконання програми, кожне з яких вирішується у своєму циклі управління:

- завдання адаптації – полягає у погодженні стану керованої системи зі станом зовнішнього середовища. Його виконання забезпечує слідкування за зовнішніми змінами і у такий спосіб надає можливість підприємству враховувати погрози з боку зовнішнього середовища та використовувати можливості для знаходження найкращої відповідної реакції на них. Вирішення завдання адаптації виникає згідно з необхідністю розв’язання проблеми вибору напрямку тривалого розвитку підприємства в циклі стратегічного управління;

- завдання стабілізації – полягає у забезпеченні підтримки поточного стану системи в заданих межах значень вихідних змінних. Його виконання забезпечує реалізацію принципу управління постадійного завершення, відповідно до якого встановлені у стратегічному циклі цілі розвитку підприємства реалізуються через низку завдань в поточному циклі, для цього виявляють відхилення поточного стану та розробляють заходи щодо стабілізації діяльності підприємства через управлінські впливи. Через вирішення завдання стабілізації розв’язують проблему реалізації стратегічних настанов з витратами необхідних ресурсів (матеріально-технічними, трудовими, фінансовими) у поточній діяльності підприємства;

- завдання виконання програми – полягає у здійсненні наперед складеної послідовності управлінських впливів. Виконання такого завдання пов’язано з вирішенням проблеми раціонального використання ресурсів в оперативному циклі управління.

Виходячи з проблем, що вирішуються за циклами управління, можна визначити відповідні завдання економічної безпеки. Завданням економічної безпеки оперативного циклу має бути захист від загроз, що можуть призвести до порушення фінансової стійкості, яка в свою чергу нанесе шкоди платоспроможності господарюючого суб’єкта, спричинить відсутність у підприємства коштів для розвитку та може завдати значних фінансових втрат. Фінансова стійкість має низку характеристик, які доводять доцільність використання її як критерію вимірювання оперативної економічної безпеки, а саме: показує, на скільки раціонально підприємство керує власними та

запозиченими коштами; за рахунок вільного маневрування грошовими коштами підприємства забезпечує безперервність процесу виробництва і реалізації продукції; може бути розрахована з квартальною періодичністю за фінансовою звітністю підприємства.

В поточному циклі завдання економічної безпеки полягає у стабілізації і захисті від загроз, що впливають на відхилення поточного стану підприємства від запланованого. Оцінювання поточної безпеки доцільно проводити за функціональними складовими і тому можна стверджувати, що ресурсно-функціональний підхід у повній мірі відповідає потребам поточного циклу.

Відповідно у стратегічному циклі завдання економічної безпеки буде в адаптації, тобто захисті від зовнішніх загроз. Вирішення цього завдання потребує формування сегментів факторів загроз з урахування специфіки телекомунікаційних підприємств та визначення підходів щодо їх оцінювання.

Таким чином, на підставі ув'язування завдань економічної безпеки із завданням управління підприємством, доведено доцільність оцінювання її за трьома рівнями: оперативним, поточним та стратегічним (рис. 2.3).

З метою позбавитися недоліку вище розглянутих методів оцінювання рівня економічної безпеки щодо залишення поза увагою здатності підприємства протидіяти негативному впливу загроз, необхідно, в першу чергу, визначити їх склад. Оскільки мова йде про стратегічний рівень безпеки, то даний склад загроз доцільно визначити з використанням стратегічного аналізу галузі телекомунікацій.

Результати стратегічного аналізу телекомунікаційної галузі нададуть можливість ідентифікувати фактори, що впливають на розвиток ПрАТ «Київстар» та визначити специфічні зовнішні та внутрішні загрози, що існують (табл. 2.8).

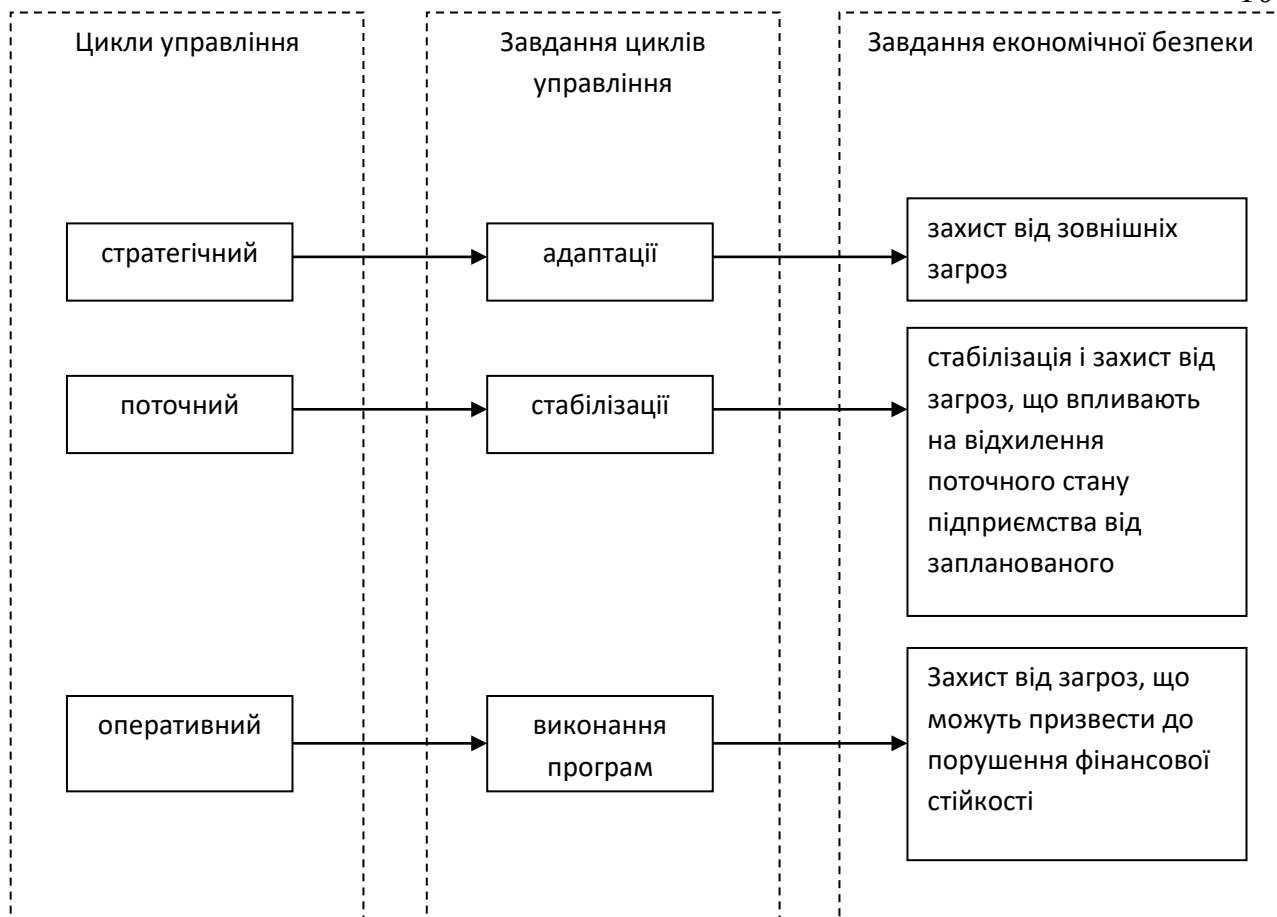

Рис. 2.3. Взаємозв'язок завдань управління підприємством з економічною безпекою за циклами (розроблено автором)

Формування стратегії економічної безпеки ПрАТ «Київстар» необхідно здійснювати шляхом співставлення рівнів стратегічної безпеки з його потенціалом економічної безпеки.

Таблиця 2.8

Зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці ПрАТ «Київстар»

Зовнішні загрози економічній безпеці	Внутрішні загрози економічній безпеці
<ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконалість нормативно-правового законодавства. 2. Інтенсивна конкуренція на ринку мобільного зв'язку в Україні. 3. Нестабільні політичні та економічні умови в країні (зниження купівельної спроможності населення, тенденція до відмови клієнтів від послуг компанії (особливо стаціонарного зв'язку)). 4. Зниження показників привабливості бізнесу в Україні для інвесторів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Плинність кадрів. 2. Низька якість наданих послуг мобільного зв'язку. 3. Складна організаційна структура управління. 4. Використання орендованого, а не власного обладнання. 5. Необхідність залучення інвестиційних коштів. 6. Низький рівень рентабельності наданих послуг. 7. Збільшення затрат на надання послуг (електроенергія).

Оскільки економічна безпека передбачає забезпечення захисту ПрАТ «Київстар» від загроз, то логічним буде припустити, що між рівнем загроз та економічною безпекою існує обернена залежність: зростання рівня загроз погіршує рівень економічної безпеки, і навпаки.

Формалізувати це припущення можна наступним чином:

$$E_i = 1 - Z_i, \quad (2.10)$$

де E_i – i -та складова стратегічної економічної безпеки;

Z_i – i -та складова стратегічних загроз.

Перелічені проблеми можна вирішити з використанням коефіцієнтів впевненості Шортліффа, які представляють собою подібність ймовірностей. Їх вимірюють в інтервалі $[-1; +1]$ в такому значенні [106, с. 10]:

+1 – повна довіра посилці або висновку;

0 – відсутність знань про посилку або висновок;

-1 – повна недовіра посилці або висновку.

Проміжні значення виражають ступінь довіри або недовіри до ситуації.

Отже, можна з використанням коефіцієнтів впевненості оцінити кожний фактор загроз. Значення коефіцієнта буде відображати ступінь впевненості в тому, що вплив вимірюваного ним фактора збільшує (+) або зменшує (-) ступінь загрози економічної безпеки ПрАТ «Київстар».

Значення коефіцієнтів впевненості факторів можна визначити лише з використанням експертних методів.

Оскільки для проведення даної експертизи необхідними умовами є добра обізнаність із діяльністю ПрАТ «Київстар» та його зовнішнім середовищем, в якості експертів доцільно використати керівників телекомунікаційних компаній і провідних фахівців з питань економічної безпеки.

Отримані оцінки за факторами підлягають послідовній комбінації. У

такий спосіб будуть отримані оцінки загроз за кожним сегментом.

Послідовна комбінація виконується шляхом додавання до отриманої підсумкової оцінки двох факторів, оцінку наступного фактора за певними правилами [106, с. 10]:

Правило 1 – якщо обидва коефіцієнта впевненості додатні, то розрахунок виконується за правилом:

$$ct(Z)=ct(Z_1)+ct(Z_2)-ct(Z_1)*ct(Z_2), \quad (2.11)$$

Правило 2 – якщо обидва коефіцієнта впевненості від’ємні, то:

$$ct(Z)=ct(Z_1)+ct(Z_2)+ct(Z_1)*ct(Z_2), \quad (2.12)$$

Правило 3 – якщо один з коефіцієнтів додатний, а інший від’ємний, то:

$$ct(Z)=ct(Z_1)+ct(Z_2)/1-\min(|ct(Z_1)|,|ct(Z_2)|), \quad (2.13)$$

де $ct(Z_1)$, $ct(Z_2)$ – ступінь впевненості у дії загрози.

Використання послідовної комбінації вимагає зміни інтервалу оцінювання кожного фактора. Використати звичний інтервал $[-1;+1]$ не представляється можливим через те, що хоча б одне значення фактора, що дорівнює одиниці, призведе до нівелювання всіх інших значень факторів. Тому нами буде обрано інтервал $[-0,99;+0,99]$. Діапазон оцінки за певним сегментом, враховуючи можливість від’ємних значень, буде від $-0,99$ до $+1,98$.

Використаємо для оцінювання складових економічної безпеки ПрАТ «Київстар» чотирьохрівневу порядкову шкалу (табл. 2.9).

Шкала оцінювання ступеню економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Оцінка	Рівень економічної безпеки
$[-0,99; -0,5]$	критичний стан
$[-0,5; 0]$	нестійкий стан
$[0; 1]$	нормальний стан
$[1; 1,98]$	економічно безпечний

Після того як розраховані комбіновані значення загроз за всіма сегментами, можна визначити оцінку стратегічної економічної безпеки відповідного сегменту за формулою 2.10. Запропонована шкала може бути використана не тільки для визначення економічної безпеки за сегментами, а і для визначення рівня стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за інтегральним показником.

Проведено опитування експертів ПрАТ «Київстар», за результатами якого оцінено стратегічну економічну безпеку за визначеними складовими (табл. 2.10-2.14).

Таблиця 2.10

**Розрахунок економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за складовою
«Інтелектуально-кадровий потенціал»**

Перелік загроз	Середня оцінка загроз експертами за коефіцієнтами впевненості	Правило розрахунку	Розрахунок	Результат розрахунку
- плинність кадрів;	-0,15	-	-	-
- складні умови праці;	-0,12	Правило 2	$(-0,15)+(-0,12)+(-0,15)*(-0,12)$	-0,25
- недостатня нематеріальна мотивація;	-0,21	Правило 2	$(-0,25)+(-0,21)+(-0,25)*(-0,21)$	-0,41
- напруженість праці;	-0,17	Правило 2	$(-0,41)+(-0,17)+(-0,41)*(-0,17)$	-0,51
Економічна безпека			$1-(-0,51)$	1,51

За наведеними розрахунками в табл. 2.10 складова економічної безпеки ПрАТ «Київстар» «Інтелектуально-кадровий потенціал» дорівнює 1,51, тобто знаходиться на економічно безпечному рівні.

Таблиця 2.11

Розрахунок економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за складовою

«Проблематика конкуренції»

Перелік загроз	Середня оцінка загроз експертами за коефіцієнтами впевненості	Правило розрахунку	Розрахунок	Результат розрахунку
- інтенсивна конкуренція на ринку мобільного зв'язку в Україні	1,00	-	-	-
- пропозиції іншими мобільними операторами більш вигідних тарифів та послуг;	0,75	Правило 1	$(1,00+0,75)-(1,23*0,75)$	0,83
Економічна безпека			1-0,83	0,17

За наведеними розрахунками в табл. 2.11 складова економічної безпеки ПрАТ «Київстар» «Проблематика конкуренції» дорівнює 0,17, тобто знаходиться на нормальному рівні.

Таблиця 2.12

Розрахунок економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за складовою «Техніко-технологічне забезпечення»

Перелік загроз	Середня оцінка загроз експертами за коефіцієнтами впевненості	Правило розрахунку	Розрахунок	Результат розрахунку
- використання орендованого, а не власного обладнання;	1,45	-	-	-
- низький рівень рентабельності наданих послуг;	1,90	Правило 1	$(1,25+1,90)-(1,25*1,90)$	0,60
- необхідність залучення інвестиційних коштів;	0,58	Правило 1	$(0,60+0,58)-(0,60*0,58)$	0,83
- збільшення затрат на надання послуг (електроенергія).	0,45	Правило 1	$(0,83+0,45)-(0,83*0,45)$	0,91
Економічна безпека			1-0,91	0,09

За наведеними розрахунками в табл. 2.12 складова економічної безпеки ПрАТ «Київстар» «Техніко-технологічне забезпечення» дорівнює 0,09, тобто знаходиться на нормальному рівні.

Розрахунок економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за складовою «Вплив економіко-політичних процесів»

Перелік загроз	Середня оцінка загроз експертами за коефіцієнтами впевненості	Правило розрахунку	Розрахунок	Результат розрахунку
- недосконалість нормативно-правового законодавства;	-0,57	-	-	-
- зниження купівельної спроможності населення;	0,25	Правило 3	$((-0,57)+0,25) / (1+0,25)$	-0,26
тенденція до відмови клієнтів від послуг компанії (особливо стаціонарного зв'язку);	0,35	Правило 3	$((-0,26)+0,35) / (1+0,35)$	0,07
Економічна безпека			1-0,07	0,93

За наведеними розрахунками в табл. 2.13 складова економічної безпеки ПрАТ «Київстар» «Вплив економіко-політичних процесів» дорівнює 0,93, тобто знаходиться на нормальному рівні.

Проведені розрахунки свідчать про можливість практичного використання запропонованих методичних підходів.

З метою розрахунку інтегрального показника стратегічної економічної безпеки необхідно вирішити завдання встановлення коефіцієнтів вагомості кожної зі складових. Використаємо для цього метод Клі отримання ваг факторів, сутність якого полягає в призначенні відносин важливості і визначенні множників [107, с. 390].

Послідовність використання методу:

1. Визначають ієрархію факторів, що розглядаються.
2. Визначають важливість кожного фактора по відношенню до наступного за ним. Значення відносин важливості (r_i) представляє собою множник на який має бути помножена важливість кожного наступного фактору для отримання важливості попереднього.

3. Визначають множники у такому порядку: останньому фактору присвоюють значення одиниця, множник для наступного фактора розраховується як результат добутку:

$$k_i = r_i * k_{i+1}, \quad (2.14)$$

де k_i – множник i -го фактору;

r_i – відношення важливості i -го фактору;

k_{i+1} – множник фактору $i+1$.

4. Підсумовують отримані множники.

5. Отримують вагу факторів шляхом нормалізації множників у такий спосіб щоб сума ваг дорівнювала одиниці.

З використанням опитування експертів отримано ієрархію та відносини важливості складових економічної безпеки ПрАТ «Київстар» (табл. 2.14). Так, значення $r=1,1$ представляє собою множник, на який треба помножити важливість складової економічної безпеки «Інтелектуально-кадровий потенціал» щоб отримати важливість складової «Проблематика конкуренції».

Розрахунок вагомості складових економічної безпеки ПрАТ «Київстар» у відповідності до наведеної вище послідовності використання методу Клі наведено у табл. 2.14.

Відповідно до розрахованої ваги складових інтегральний показник стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар» можна представити:

$$СЕБ = 0,30 * ЕБ_{ікп} + 0,20 * ЕБ_{к} + 0,20 * ЕБ_{т} + 0,30 * ЕБ_{еп}, \quad (2.15)$$

де $ЕБ_{ікп}$ – економічна безпека за сегментом «Інтелектуально-кадровий потенціал»;

$ЕБ_{к}$ – економічна безпека за сегментом «Проблематика конкуренції»;

$ЕБ_{т}$ – економічна безпека за сегментом «Техніко-технологічне

забезпечення»;

ЕБеп – економічна безпека за сегментом «Вплив економіко-політичних процесів».

Таблиця 2.14

Визначення вагомості складових економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Складові економічної безпеки	Відносна важливість складової (r_i)	Множник (k_i)	Нормалізована вага
Інтелектуально-кадровий потенціал	3,6	4,752	0,30
Проблематика конкуренції	1,2	1,32	0,20
Техніко-технологічне забезпечення	1,1	1,1	0,20
Вплив економіко-політичних процесів	-	1	0,30
Сума			1,00

Інтегральний показник стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар» буде мати значення:

$$СЕБ=0,30*1,51+0,20*0,17+0,20*0,09+0,30*0,93=0,784 \quad (2.15)$$

Згідно запропонованої шкали оцінювання розрахований інтегральний показник стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар» відповідає нормальному рівню.

За результатами проведеного аналізу слід зазначити, що ПрАТ «Київстар» є майже монополістом серед мобільних операторів України, яке має найбільше покриття мережею – 51 %, широкі можливості для подальшого розвитку своєї діяльності, тому що має у власності обладнання, що підтримує новітні стандарти зв'язку 4G та LTE.

Також ПрАТ «Київстар» має певні надлишки спектра, які можна продати іншим компаніям, зокрема компанії Lifecell, і отримати додаткові фінансові ресурси. ПрАТ «Київстар» є прибутковою і кількість її абонентів з

кожним роком зростає. ПрАТ «Київстар» знаходиться у складі VimpelCom Ltd., але надає послуги під власним, суто українським брендом, що позитивно впливає на імідж підприємства в українському суспільстві. ПрАТ «Київстар» позиціонує себе як соціально відповідальна компанія, яка одна з перших підписала Глобальний договір ООН і втілює в життя різні соціальні проекти.

Щодо несприятливих тенденцій, які позначаються негативно на рівень стратегічної економічної безпеки компанії ПрАТ «Київстар», то вони не відрізняються від проблем інших компаній мобільного зв'язку, а саме, висока конкуренція, непривабливі умови для залучення інвестицій, пов'язані із складною економіко-політичною ситуацією в країні. Але щодо останнього, то компанія ПрАТ «Київстар» має достатньо власних фінансових ресурсів, є прибутковою і має можливості для отримання додаткових коштів за рахунок продажу чи надання в оренду власного обладнання та мережі. Щодо соціального аспекту діяльності компанії ПрАТ «Київстар», то негативні тенденції спостерігаються в системі управління персоналом, а саме, недостатня нематеріальна мотивація, напруженість праці, складні умови праці, в першу чергу, з психологічної точки зору, що і є причиною плинності кадрів.

2.3. Оцінка та нівелювання ризиків економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності товариства

На сьогодні економічна безпека телекомунікаційних підприємств перебуває під визначальним впливом загальних тенденцій розвитку економіки країни та всієї телекомунікаційної галузі, що зумовлює необхідність обов'язкової оцінки та нівелювання ризиків під час формування стратегії їх економічної безпеки та ефективної організації їх охоронної діяльності.

Крім того, необхідно оцінити потенціал економічної безпеки ПрАТ «Київстар», не з позиції ресурсного підходу, а з організаційного, що відповідає концепції сильних/слабких сторін товариства. Виходячи з істотних ознак визначень «економічна безпека», під «потенціалом економічної безпеки

ПрАТ «Київстар» необхідно розуміти здатність товариства протистояти загрозам його діяльності.

Істотним було б скористатися ресурсно-функціональним методом для оцінювання потенціалу економічної безпеки, оскільки він надає можливість виконати завдання визначення рівня забезпеченості ПрАТ «Київстар» необхідними ресурсами за всіма функціональними складовими. Проте, вказаний метод не приділяє уваги здатності протидіяти загрозам, тому доцільним використати лише принципові основи ресурсно-функціонального методу для оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар», а саме – застосувати його підхід стосовно встановлення рівня потенціалу за функціональними складовими на підставі групи індикаторів з наступним зведенням часткових оцінок в один інтегральний показник.

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що оцінювання рівня економічної безпеки з використанням ресурсно-функціонального підходу засновано на кількісних показниках. Однак, оцінювання потенціалу економічної безпеки не можна обмежити лише кількісними індикаторами, необхідно залучити і якісні, що будуть відбивати можливості протистояти загрозам економічній безпеці. Відповідно до цього постають завдання:

- визначити перелік складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»;
- визначити перелік індикаторів кожної складової та їхню шкалу вимірювання;
- запропонувати спосіб узагальнення кількісних та якісних індикаторів за кожною складовою;
- запропонувати спосіб розрахунку інтегрального показника потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар».

Отже, можна стверджувати про доцільність виокремлення у структурі потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» низки складових (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Складові потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»
(розроблено автором)

Наведений підхід до виокремлення структурних складових економічної безпеки ПрАТ «Київстар» передбачає виокремлення складових внутрішнього середовища, адже саме вони визначають слабкі та сильні сторони товариства у реалізації діяльності з економічної безпеки.

Для вирішення завдання окреслення переліку індикаторів кожної складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» необхідно зазначити їх змістову характеристику (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Змістова характеристика складових потенціалу економічної безпеки
ПрАТ «Київстар»**

Складові потенціалу	Умовні позначення складових потенціалу	Змістова характеристика складових потенціалу
1	2	3
Фінансова складова	Пф	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам порушенню фінансової стійкості та врівноваженості руху коштів.
Техніко-технологічна складова	Пт	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам здійснення науково-технічної та організаційної діяльності з вирішення завдань надання високої якості

1	2	3
		послуг мобільного зв'язку.
Операційна складова	По	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам отримання максимально можливого виробничого результату (розширенню виробничих потужностей, виробничих площ).
Інформаційна складова	Пі	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти інформаційним загрозам, що забезпечують реалізацію функцій управління та підготовку рішень стосовно його безпечного розвитку.
Кадрова складова	Пк	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам кадрової забезпеченості.
Складова менеджменту економічної безпеки	ПМЕБ	Характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам процесу управління економічною безпекою.

З метою узгодити оцінки складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» з оцінками її загроз необхідно застосувати чотири рівні оцінювання:

- рівень економічно безпечний – індикатори потенціалу або його складових знаходяться у межах найвищих значень;
- рівень нормальний, коли індикатори знаходяться в межах порогових значень;
- рівень нестійкий, коли перевищується порогове значення більшості індикаторів;
- рівень критичний, коли порушуються усі порогові значення.

З переліку складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» тільки фінансова оцінюється лише кількісними індикаторами. Всі інші мають у своєму складі як кількісні характеристики, так і якісні. З огляду на це, для їх оцінювання пропонується застосувати експертний метод із наступною проекцією одержаних результатів на кількісно-лінгвістичну універсальну шкалу Харінгтона (табл. 2.16).

Лінгвістичні та кількісні оцінки шкали Харінгтона

Лінгвістичні оцінки шкали Харінгтона	Модифіковані лінгвістичні оцінки станів складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»	Інтервали оцінок
Відмінно (дуже висока)	Рівень економічно безпечний	0,76-1
Добре (висока)	Рівень нормальний	0,51-0,75
Задовільно (середня)	Рівень нестійкий	0,26-0,5
Погано (низька)	Рівень критичний	0-0,25

Використання шкали Харінгтона під час оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» надасть можливість узагальнити одержані результати експертної оцінки та трансформувати їх в інтегральний показник на завершальному етапі.

Таблиця 2.17

**Матриця попарних порівнянь складових потенціалу економічної безпеки
ПрАТ «Київстар»**

	Фінансова складова	Техніко- технологічна складова	Операційна складова	Інформаційна складова	Кадрова складова	Складова менеджменту економічної безпеки	Сукупна частота переваг за стрічками	Сукупна частота переваг за стовпцями	Сукупна частота переваг	Вагомість складових
Фінансова складова		3	2	1	1	7	2	0	2	0,18
Техніко- технологічна складова	-		4	2	4	7	2	1	3	0,16
Операційна складова	-	-		2	2	3	2	0	2	0,21
Інформаційна складова	-	-	-		6	6	1	2	3	0,09
Кадрова складова	-	-	-	-		5	1	0	1	0,24
Складова менеджменту економічної безпеки	-	-	-	-	-		0	2	2	0,12
Разом	-	-	-	-	-	-	-	-	13	1,00

Інтегральне оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» потребує встановлення коефіцієнтів вагомості кожної зі

складових. Оскільки кожна зі складових переважно має якісний набір індикаторів, то необхідно використати з цією метою метод попарних порівнянь, який представляє собою процедуру встановлення переваг об'єкту під час порівняння усіх можливих пар.

Результати парних порівнянь представлено у вигляді матриці (табл. 2.17). Вагомість складових потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» розраховано як середнє значення за отриманими експертними оцінками (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

**Середнє значення вагомості складових потенціалу економічної безпеки
ПрАТ «Київстар»**

Складові	Значення вагомості складових за експертними оцінками
Фінансова складова	0,18
Техніко-технологічна складова	0,16
Операційна складова	0,21
Інформаційна складова	0,09
Кадрова складова	0,24
Складова менеджменту економічної безпеки	0,12
Разом	1,00

Таким чином, з урахуванням специфіки телекомунікаційної галузі нами проведено стратегічний аналіз, який дозволив визначити перелік стратегічних загроз ПрАТ «Київстар». Цей перелік є основою для подальшого інтегрального оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки і інтерпретації стану потенціалу, формування стратегії економічної безпеки та ефективної організації охоронної діяльності ПрАТ «Київстар».

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проаналізовано основні фінансово-економічні показники ПрАТ «Київстар», запропоновано методику оцінки рівня складових економічної безпеки, сформовано складові економічної безпеки та оцінено рівень економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Виходячи з цього можна зробити наступні висновки:

1. Приватне акціонерне товариство «Київстар» (ПрАТ «Київстар») найбільший оператор телекомунікацій України, який надає послуги зв'язку та передачі даних на основі широкого спектра мобільних і фіксованих технологій, у тому числі 4G. З проведених розрахунків можна побачити, що ПрАТ «Київстар» є досить стабільною компанією, з високим рівнем капіталізації, тенденцією до зменшення зобов'язань та збільшенням вартості власних активів і власного капіталу. Також ПрАТ «Київстар» розширює асортимент нових послуг та дбає про своїх працівників та клієнтів, що робить її привабливою для інвесторів. Станом на 2018 рік зростання фінансових показників ПрАТ «Київстар» обумовлене успішним розвитком зв'язку 4G, збільшенням обсягів споживання послуг, особливо – мобільного інтернету, та зміцненням лідерства в абонентських уподобаннях – найвищий NPS на телеком-ринку. Підґрунтям для стрімкого розвитку нових технологій стали вагомі інвестиції ПрАТ «Київстар» у збільшення території покриття та якості зв'язку. У 2019 році ПрАТ «Київстар» перерахувало до бюджету України податків та інших платежів на загальну суму понад 2 млрд. грн. У тому числі майже 250 млн. грн. товариство сплатило за використання радіочастот. ПрАТ «Київстар» є сумлінним платником податків і зберігає лідерство серед компаній зв'язку за обсягами платежів до держбюджету.

2. Методи оцінювання економічної безпеки рівня складових стратегічної економічної безпеки суттєво різняться. За визначеними однорідними характеристиками методів їх доцільно згрупувати в три групи: фінансові; комплексні і методи, що враховують вплив загроз. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що більшість з них засновані на діагностиці окремого показника або групи окремих складових економічної безпеки та мають низку загальних недоліків, а саме: відсутність обґрунтованого вибору показників за якими проводиться оцінка і у зв'язку з цим відсутність єдиної системи показників; суб'єктивний характер визначення вагових коефіцієнтів під час розрахунку інтегральних показників; не враховують якісних показників оцінки економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Головним їх недоліком є те, що вони не враховують

здатності ПрАТ «Київстар» протидіяти негативному впливу загроз і не враховують безпосередньо вплив загроз.

3. Оцінювання економічної безпеки доцільно проводити за циклами управління, що дозволить позбавитись перелічених недоліків, згідно із запропонованою класифікацією врахувати відповідні види загроз у повній мірі та узгодити завдання економічної безпеки із завданнями управління. У такий спосіб обґрунтовано необхідність в удосконаленні методів оцінювання рівня економічної безпеки ПрАТ «Київстар» з урахуванням специфічних завдань циклів управління (оперативного, поточного та стратегічного) та перенесення акценту на особливості галузевої специфіки. Через найменшу розробленість методичного забезпечення оцінювання стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар», це завдання є першочерговим.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ПРАТ «КИЇВСТАР»

3.1. Інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки ПРАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності

Завдання формування потенціалу економічної безпеки можна вирішити за умови визначення складу індикаторів, що характеризують кожну з його складових. Для цього розглянемо кожну з них зважаючи на специфіку діяльності ПРАТ «Київстар».

Фінансова складова потенціалу економічної безпеки є найбільш дослідженою як у фінансовому підході до оцінки економічної безпеки ПРАТ «Київстар», так і в ресурсно-функціональному методі. Індикатори фінансової складової та шкалу оцінювання представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Шкала оцінювання фінансової складової потенціалу економічної безпеки ПРАТ «Київстар»

Рівень фінансової складової потенціалу економічної безпеки	Значення показників
Економічно безпечний	$\Phi_c \geq 0; \Phi_T \geq 0; \Phi_o \geq 0$
Нормальний	$\Phi_c < 0; \Phi_T \geq 0; \Phi_o \geq 0$
Нестійкий	$\Phi_c < 0; \Phi_T < 0; \Phi_o \geq 0$
Критичний	$\Phi_c < 0; \Phi_T < 0; \Phi_o < 0$

Оцінюється потенціал економічної безпеки ПРАТ «Київстар» за кількісними показниками (дод. А-Ж)

$$\Phi_c = \Phi_{\text{вл.об.}} - Z, \quad (3.1)$$

де Φ_c – надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю ПрАТ «Київстар»;

$\Phi_{вл.об.}$ – сума власних оборотних коштів ПрАТ «Київстар»;

Z – вартість запасів.

$$\Phi_T = (\Phi_c + K_d) - Z, \quad (3.2)$$

де Φ_T – надлишок або нестача власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел;

K_d – довгострокові позикові джерела формування запасів.

$$\Phi_o = (\Phi_c + \Phi_T + K_t) - Z, \quad (3.3)$$

де Φ_o – надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів;

K_t – короткострокові позикові джерела.

Таблиця 3.2

Рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за фінансовою складовою, тис. грн.

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Φ_c	5264526	8879078	6344750
Φ_T	5270949	8956950	6398338
Φ_o	10837164	17941751	12913243
Рівень потенціалу	Економічно безпечний	Економічно безпечний	Економічно безпечний

Отже, за фінансовою складовою рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» у 2019 році економічно безпечний.

Техніко-технологічна складова потенціалу економічної безпеки визначає можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам здійснення науково-

технічної та організаційної діяльності з вирішенні завдань надання високої якості послуг мобільного зв'язку.

Технологічну безпеку в ресурсно-функціональному підході визначають за рівнем прогресивності технологій, прогресивності продукції (послуг), рівнем винаходів (через відносно високу потребу в інноваціях).

З кількісного боку техніко-технологічну складову потенціалу економічної безпеки доцільно оцінювати через коефіцієнт зношеності основних фондів, який розраховується як відношення зносу основних фондів до первісної вартості. Зважаючи на те, що перевищення цього коефіцієнту значення 0,5 є небажаним, можна запропонувати такий розподіл його значень за рівнями потенціалу:

- 0,76 – економічно безпечний;
- 0,51-0,75 – нормальний;
- 0,26-0,50 – нестійкий;
- $\leq 0,25$ – критичний.

З точки зору економічної безпеки техніко-технологічна складова має забезпечити безперервність впровадження нових технологій, відстеження та порівняння технологій власних з технологіями, що з'являються на телекомунікаційному ринку та технологіями, що використовують конкуренти. Отже, до складу якісних показників слід віднести:

- системність планування впровадження нових технологій;
- ступінь використання моніторингу сучасних технологій в телекомунікаційній галузі;
- ступінь використання моніторингу сучасних технологій конкурентами;
- ступінь прогресивності технологій у порівнянні з конкурентами.

**Оцінювання якісних індикаторів техніко-технологічної складової
потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»**

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1. Системність планування впровадження нових технологій	Планування має системний характер	Складаються короткострокові плани впровадження нових технологій	Обґрунто- вується ефективність окремих заходів	Планування не ведеться
2. Ступінь використання моніторингу сучасних технологій в телекомунікаційній галузі	Систематично проводиться моніторинг сучасних технологій в телекомуніка- ційній галузі та розглядається можливість їх залучення	Використо- вується моніторинг сучасних технологій не систематично	Використо- вується моніторинг сучасних технологій в телекомуніка- ційній галузі при наявності певних проблем	Не використо- вується моніторинг сучасних технологій в телекомуніка- ційній галузі
3. Ступінь прогресивності технологій у порівнянні з конкурентами	Відстежуються останні технологічні досягнення	Відстежуються останні технологічні досягнення проте має відставання від конкурентів	Лише за окремими напрямами використо- вуються прогресивні технології, проте відбувається відставання від конкурентів	Не використо- вуються прогресивні технології, відбувається відставання від конкурентів

Коефіцієнт зношеності основних фондів ПрАТ «Київстар» становить 63 %, рівень потенціалу становить 37 %, тому за цим показником стан є нестійким і відповідно в кількісному значенні дорівнює 0,37.

Отже, за техніко-технологічною складовою рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» є економічно безпечним.

**Оцінювання якісних індикаторів техніко-технологічної складової
потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»**

Індикатори	Оцінка індикатора	Лінгвістична оцінка	Переведення у відносні оцінки
1. Системність планування впровадження нових технологій	Складаються короткострокові плани впровадження нових технологій	Нормальний	0,74
2. Ступінь використання моніторингу сучасних технологій в телекомунікаційній галузі	Систематично проводиться моніторинг сучасних технологій в телекомунікаційній галузі та розглядається можливість їх залучення	Економічно безпечний	0,76
3. Ступінь прогресивності технологій у порівнянні з конкурентами	Відстежуються останні технологічні досягнення	Економічно безпечний	0,76
Рівень потенціалу		Економічно безпечний	0,76

Операційна складова потенціалу економічної безпеки визначає можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам отримання максимально можливого виробничого результату (розширенню виробничих потужностей, виробничих площ).

До складу якісних показників, зважаючи на завдання операційної складової, слід віднести такі, що визначають безпечність роботи обладнання, його сучасний стан, стан контролю якості надання послуг. Враховуючи це, та визначену попередньо специфіку діяльності ПрАТ «Київстар» необхідно зазначити низку якісних індикаторів для її оцінювання:

- ступінь відповідності технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж майбутнім потребам;
- ступінь відповідності прогресивних технологій зв'язку майбутнім потребам;
- ступінь прогресивності обладнання і програмного забезпечення у

порівнянні з конкурентами;

- здатність покращення якості послуг високошвидкісного мобільного зв'язку;

- наявність потужної технологічності.

Таблиця 3.5

**Оцінювання якісних індикаторів операційної складової потенціалу
економічної безпеки ПрАТ «Київстар»**

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1. Ступінь відповідності технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж майбутнім потребам	Відповідають, є можливість збільшення якості на майбутнє	Відповідають, проте немає можливості збільшення якості на майбутнє	Частково відповідають	Не відповідають
2. Ступінь відповідності прогресивних технологій зв'язку майбутнім потребам	Відповідають, є можливість збільшення якості на майбутнє	Відповідають, проте немає можливості збільшення якості на майбутнє	Частково відповідають	Не відповідають
3. Ступінь прогресивності обладнання і програмного забезпечення у порівнянні з конкурентами	Відстежуються останні технічні досягнення	Прогресивне обладнання за окремими сферами діяльності	Дотримання стандартів, проте значне відставання від конкурентів	Не використовується прогресивне обладнання і відстежується відставання від конкурентів
4. Здатність покращення якості послуг високошвидкісного мобільного зв'язку	Постійне покращення якості послуг	Часткове покращення якості послуг	Планується покращення якості послуг	Спостерігаються можливості покращення якості послуг
5. Наявність потужної, технологічності	Спостерігається потужна технологічність	Спостерігається потужна технологічність, проте немає можливості збільшувати її на майбутнє	Спостерігається потужна технологічність, проте немає можливості збільшувати її на майбутнє	Не має потужної технологічності

Отже, за операційною складовою рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» є економічно безпечним (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Оцінювання якісних індикаторів операційної складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатори	Оцінка індикатора	Лінгвістична оцінка	Переведення у відносні оцінки
1. Ступінь відповідності технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж майбутнім потребам	Відповідають, є можливість збільшення якості на майбутнє	Економічно безпечний	0,85
2. Ступінь відповідності прогресивних технологій зв'язку майбутнім потребам	Відповідають, є можливість збільшення якості на майбутнє	Економічно безпечний	0,85
3. Ступінь прогресивності обладнання і програмного забезпечення у порівнянні з конкурентами	Відстежуються останні технічні досягнення	Економічно безпечний	0,85
4. Здатність покращення якості послуг високо-швидкісного мобільного зв'язку	Постійне покращення якості послуг	Економічно безпечний	0,85
5. Наявність потужної, технологічності	Спостерігається потужна технологічність	Економічно безпечний	0,85
Рівень потенціалу		Економічно безпечний	0,85

Інформаційна складова потенціалу економічної безпеки представляє сукупність інформаційних ресурсів ПрАТ «Київстар», що забезпечують реалізацію основних функцій управління та процесів підготовки рішень стосовно його безпечного розвитку. Вона визначає можливість отримувати необхідну і як найбільш повну інформації для прийняття управлінських рішень, наявність аналітичних процедур з перетворення даних в корисну інформацію та засобів розповсюдження її у структурних підрозділах. Для її визначення

необхідно розглянути низку якісних індикаторів, оцінювання яких наведено в табл. 3.7:

- ступінь ефективності інформаційної системи для прийняття управлінських рішень;
- відповідність звітності ПрАТ «Київстар» інформаційним потребам;
- можливий обсяг доступної інформації в день;
- частка управлінських функцій, які виконуються з використанням інформаційних технологій.

Таблиця 3.7

Оцінювання якісних характеристик інформаційної складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1	2	3	4	5
1. Ступінь ефективності інформаційної системи для прийняття управлінських рішень	У розпорядженні керівництва є повна, формалізована інформація. Непотрібна інформація видаляється	У розпорядженні керівництва є достатньо повна інформація, проте вона не формалізована	Інформацію можна отримати, проте витрачається багато часу. Є запізнювання інформації	Неефективна. Зазвичай керівники не можуть отримати необхідну інформацію
2. Відповідність звітності інформаційним потребам	Звітність ведеться відповідно до поточних планів	Крім фінансової звітності передбачено спеціальні звіти з реалізації послуг	З виникненням проблем керівництво отримує необхідну інформацію	Передбачено лише фінансову звітність відповідно до стандартів бухгалтерського обліку
3. Можливий обсяг доступної інформації в день	Інформаційна система побудована таким чином, що поточна інформація широко використовується для оперативного управління	Необхідну інформацію впродовж дня отримати можливо частково	Необхідну інформацію впродовж дня отримати можливо лише за окремими напрямами	Необхідну інформацію впродовж дня отримати неможливо

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5
4. Частка управлінських функцій, які виконуються з використанням інформаційних технологій	Автоматизовано виконання управлінських завдань за всіма основними напрямками: бухгалтерський облік, управління технологічними процесами, управління персоналом, управління якістю	Автоматизовано виконання управлінських завдань з бухгалтерського обліку	Автоматизовано частково бухгалтерський облік	Не передбачено

Отже, за інформаційною складовою рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» є економічно безпечним (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Оцінювання якісних характеристик інформаційної складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатори	Оцінка індикатора	Лінгвістична оцінка	Переведення у відносні оцінки
1	2	3	4
1. Ступінь ефективності інформаційної системи для прийняття управлінських рішень	У розпорядженні керівництва є повна, формалізована інформація. Непотрібна інформація видаляється	Економічно безпечний	0,80
2. Відповідність звітності інформаційним потребам	Звітність ведеться відповідно до поточних планів	Економічно безпечний	0,80
3. Можливий обсяг доступної інформації в день	Інформаційна система побудована таким чином, що поточна інформація широко використовується для оперативного управління	Економічно безпечний	0,80

1	2	3	4
4. Частка управлінських функцій, які виконуються з використанням інформаційних технологій	Автоматизовано виконання управлінських завдань за всіма основними напрямками: бухгалтерський облік, управління технологічними процесами, управління персоналом, управління якістю	Економічно безпечний	0,80
Рівень потенціалу		Економічно безпечний	0,80

Кадрова складова потенціалу економічної безпеки характеризує можливість ПрАТ «Київстар» протистояти загрозам кадрової забезпеченості. Виходячи з того, що на неї негативно впливають плінність кадрів, їх низька кваліфікація та низький рівень освіти, доречно для рівня потенціалу віднести наступні кількісні показники:

- коефіцієнт плінності кадрів, якій розраховують за формулою:

$$K_{пл} = K_{зв} / Ч_{со}, \quad (3.4)$$

де $K_{зв}$ – кількість звільнених працівників (за власним бажанням і за порушення);

$Ч_{со}$ – середньооблікова чисельність персоналу.

- питома вага працівників, що закінчили вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації;

- питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію впродовж року.

Коефіцієнт плінності кадрів характеризує сталість колективу за певний період і є одним з найважливіших показників оцінки діяльності ПрАТ «Київстар». Проте нормативних значень для нього немає, оскільки вони

залежать від галузевих особливостей. Для телекомунікаційної галузі вважається, що коливання цього показника в межах 10-15 % є нормальним.

Немає встановлених нормативних значень і для питомої ваги працівників з вищою освітою та таких, що пройшли підвищення кваліфікації, в телекомунікаційній галузі вважається задовільним питома вага вищої освіти – 40-45 %, та питома вага підвищення кваліфікації 25-30 %.

Відповідно до цих граничних показників можна запропонувати шкалу оцінювання кількісних показників кадрової складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Оцінювання кількісних індикаторів кадрової складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1. Коефіцієнт плинності кадрів	$\leq 0,15$	0,16-0,30	0,31-0,50	$> 0,50$
2. Питома вага працівників, що закінчили вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації	$\geq 40 \%$	35-39 %	30-35 %	$< 30 \%$
3. Питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію впродовж року	$\geq 25 \%$	20-24 %	15-19 %	$< 15 \%$

До складу якісних індикаторів слід віднести такі, що визначають відповідність управління кадрами стратегії ПрАТ «Київстар»:

- наявність стратегії управління кадрами;
- наявність критеріїв ефективності управління кадрами;
- ступінь ефективності управління кадрами в порівнянні з конкурентами;
- репутація ПрАТ «Київстар» як роботодавця.

Характеристика та рекомендації щодо лінгвістичного оцінювання перелічених індикаторів представлені в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Оцінювання якісних індикаторів кадрової складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1. Наявність стратегії управління кадрами	Стратегія розроблена, відповідає стратегії ПрАТ «Київстар». Вона періодично переглядається	Стратегія розроблена, проте відповідає стратегії ПрАТ «Київстар» частково. Відсутня чітко визначена періодичність її перегляду	Сформульовані окремі завдання	Відсутня
2. Наявність критеріїв ефективності управління кадрами	Критерії розроблені. Регулярно переглядаються. Оцінюється підвищення кваліфікації персоналу	Критерії розроблені. Регулярно не переглядаються. Підвищення кваліфікації персоналу не оцінюється	Критерії розроблені частково	Критерії не розроблені
3. Ступінь ефективності управління кадрами в порівнянні з конкурентами	Високий	Не гірше ніж у конкурентів	Гірше ніж у конкурентів	Немає інформації
4. Репутація ПрАТ «Київстар» як роботодавця	Репутація вища за конкурентів	Репутація добра	Репутація задовільна	Репутація незадовільна

Розрахуємо кількісні показники індикаторів кадрової складової потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» (табл. 3.11).

**Кількісні показники індикаторів кадрової складової потенціалу
економічної безпеки ПрАТ «Київстар»**

Показник	Рік			Терми лінгвістичних оцінок
	2017	2018	2019	
Коефіцієнт плинності кадрів	0,01	0,02	0,01	Економічно безпечний – 0,90
Питома вага працівників, що закінчили вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації	32 %	32 %	32 %	Нестійкий – 0,40
Питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію впродовж року	15 %	18 %	18 %	Нестійкий – 0,40
Рівень потенціалу				Нормальний - 0,567

Отже, за кадровою складовою рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» є нормальним (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Оцінювання якісних індикаторів кадрової складової потенціалу
економічної безпеки ПрАТ «Київстар»**

Індикатори	Оцінка індикатора	Лінгвістична оцінка	Переведення у відносні оцінки
1	2	3	4
1. Наявність стратегії управління кадрами	Стратегія розроблена, проте відповідає стратегії ПрАТ «Київстар» частково. Відсутня чітко визначена періодичність її перегляду	Нормальний	0,75
2. Наявність критеріїв ефективності управління кадрами	Критерії розроблені. Регулярно не переглядаються. Підвищення кваліфікації персоналу не оцінюється	Нормальний	0,75

1	2	3	4
3. Ступінь ефективності управління кадрами в порівнянні з конкурентами	Не гірше ніж у конкурентів	Нормальний	0,75
4.Репутація підприємства як роботодавця	Репутація добра	Нормальний	0,75
Рівень потенціалу		Нормальний	0,750

Складова потенціалу менеджменту економічної безпеки визначає здатність з інтеграції, координації та керівництві різними видами функціональної діяльності з досягнення цілей протистояти загрозам економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Складову потенціалу менеджменту можна оцінити двома способами: перший передбачає відстеження основних показників економічної діяльності товариства; другий – відстеження здатності вчасно впливати на проявлення різних видів реактивності менеджменту. До складу індикаторів необхідно віднести:

- організаційний клімат ПрАТ «Київстар»;
- систематичність планування діяльності ПрАТ «Київстар»;
- орієнтація дій менеджменту по відношенню до проблем;
- якість інформації, що використовується для управлінських рішень;
- ступінь командної роботи і співпраці.

Таблиця 3.13

Оцінювання якісних характеристик складової потенціалу менеджменту економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатор	Терми лінгвістичних оцінок			
	Економічно безпечний	Нормальний	Нестійкий	Критичний
1	2	3	4	5
1.Організаційний клімат	Сприяє змінам; орієнтований на постійне оновлення	Сприяє змінам через довгий період незадовільних результатів	Нейтральний до змін	Ворожий до змін
2. Систематичність планування	Планування має системний	Складаються короткострокові	Плануються лише показники	Планування не має системного

Продовження таблиці 3.13

1	2	3	4	5
діяльності	характер	плани діяльності	собівартості та тарифів	характеру
3. Орієнтація дій менеджменту по відношенню до проблем	Акцент робиться на майбутнє, що надає можливість передбачати і готуватися до певних можливостей або їх створювати	Дії плануються, що зводить до мінімуму потенційні проблеми	Орієнтація лише на минулий досвід	Дії спонтанні і незаплановані. Упускаються або не робляться дії при наявності можливостей
4. Якість інформації, що використовується для управлінських рішень	Проводяться дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища з метою зрозуміти причину ситуації і проблеми глибше, ніж поверхневе уявлення	Проводяться дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища, проте не мають системного характеру і не ставиться завдання зрозуміти причину ситуації і проблеми глибше, ніж поверхневе уявлення	Отримується за результатом фактичних даних шляхом екстраполяції	Не ведеться пошук додаткової інформації про ситуацію
5. Ступінь командної роботи і співпраці	З боку керівництва проводяться інтенсивні дії, спрямовані на розвиток командної роботи, від простого співробітництва до дій в ім'я побудови командного духу та вирішення конфліктів в середині команди	З боку керівництва проводяться дії, спрямовані на розвиток командної роботи, проте недостатньо використовується наділення повноваженнями	Дії здебільшого спрямовані на просте співробітництво, не вистачає розповсюдження всієї корисної інформації	Не приділяється увага командній роботі

Отже, за складовою менеджменту економічної безпеки рівень потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» є нормальним (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Оцінювання якісних характеристик складової потенціалу менеджменту економічної безпеки ПрАТ «Київстар»

Індикатори	Оцінка індикатора	Лінгвістична оцінка	Переведення у відносні оцінки
1. Організаційний клімат	Сприяє змінам через довгий період незадовільних результатів	Нормальний	0,75
2. Систематичність планування діяльності	Складаються короткострокові плани діяльності	Нормальний	0,75
3. Орієнтація дій менеджменту по відношенню до проблем	Дії плануються, що зводить до мінімуму потенційні проблеми	Нормальний	0,75
4. Якість інформації, що використовується для управлінських рішень	Проводяться дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища з метою зрозуміти причину ситуації і проблеми глибше, ніж поверхневе уявлення	Економічно безпечний	0,78
5. Ступінь командної роботи і співпраці	З боку керівництва проводяться дії, спрямовані на розвиток командної роботи, проте недостатньо використовується наділення повноваженнями	Нормальний	0,75
Рівень потенціалу		Нормальний	0,756

Досліджені якісні характеристики за кожним індикатором складової потенціалу з використанням розроблених методичних рекомендацій трансформуються у кількісні показники з використанням кількісно-лінгвістичної шкали Харінгтона. Розрахунок потенціалу за окремою складовою доцільно зробити за формулою:

$$\Pi_i = \sum_{j=1}^n \Pi_{ij} / \Pi_{\max}^i, \quad (3.5)$$

де Π_i – потенціал i -ої складової;

Π_{ij} – значення j -го індикатора i -ої складової потенціалу економічної безпеки;

n – кількість індикаторів, що характеризують i -ту складову потенціалу економічної безпеки;

Π_{\max}^i – максимальне значення потенціалу i -ої складової.

Максимальне значення потенціалу i -ої складової визначається з кількості індикаторів та максимально можливого значення кожного індикатору.

Після проведення якісної ідентифікації станів індикаторів складових потенціалу економічної безпеки товариства, трансформації їх у кількісні значення кількісно-лінгвістичної шкали Харінгтона, розрахунку часткових значень потенціалу за кожної складовою є можливим здійснення інтегрального оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар», який можна здійснити з використанням обґрунтованих вагових коефіцієнтів за формулою:

$$\Pi = \sum_{i=1}^6 \Pi_i * \mu_i, \quad (3.6)$$

де Π – потенціал економічної безпеки ПрАТ «Київстар»;

μ_i – вагомість i -ої складової потенціалу економічної безпеки.

Враховуючі визначені нами складових потенціалу, інтегральний показник буде розрахований:

$$\Pi = 0,18 * \Pi_f + 0,16 * \Pi_T + 0,21 * \Pi_o + 0,09 * \Pi_i + 0,24 * \Pi_k + 0,12 * \Pi_{\text{МЕБ}}. \quad (3.7)$$

$$\Pi = 0,18 * 0,80 + 0,16 * 0,76 + 0,21 * 0,85 + 0,09 * 0,80 + 0,24 * 0,75 + 0,12 *$$

За розрахованим значенням потенціал економічної безпеки ПрАТ «Київстар» відноситься до економічно безпечного.

Таким чином, доведено можливість практичного використання запропонованих методичних підходів щодо оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар».

3.2. Економічний ефект від впровадження службою безпеки ПрАТ «Київстар» комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки

Присутність на вітчизняному ринку мобільного зв'язку декількох великих операторів вказує на формування ринку з яскраво вираженою ціновою і якісною конкуренцією. Сьогодні динаміка ринку мобільного зв'язку характеризується розробкою нових послуг, пошуком нових ринків збуту і впровадженням нових технологій – прагненням операторів різноманітними засобами завоювати лояльність абонентів.

Високий рівень конкурентоспроможності підприємств, які працюють на ринку мобільного зв'язку, є гарантом отримання високих економічних показників. У сучасних умовах конкуренція є визначальним фактором впорядкування процесу ціноутворення та визначення цін, стимулом інноваційної діяльності (впровадження нових винаходів та технологій), раціональному використанню ресурсів, запобігає проявам монополізму.

В умовах сучасної економіки в Україні досить актуальною задачею для теорії і практики господарювання є розробка і використання методів діяльності служби економічної безпеки підприємств по протидії недобросовісної конкуренції. Протягом останніх років більшість вітчизняних підприємств створили у власній структурі спеціальні підрозділи для цього. Проте такі підрозділи ще не мають створеної, ефективної та функціональної системи

забезпечення економічної безпеки та оцінювання її рівня на підприємствах. Це значно знижує ефективність функціонування суб'єктів господарювання, тому існує нагальна потреба в наукових дослідженнях методики оцінювання економічного ефекту впровадження службою безпеки підприємства методів по протидії недобросовісної конкуренції.

Для того щоб оцінити ефективність діяльності служби економічної безпеки за допомогою коефіцієнтів, слід визначити ці коефіцієнти, які мають бути зорієнтовані на кінцевий результат у конкретному напрямі. Якщо, наприклад, в обов'язки служби економічної безпеки входить перевірка благонадійності партнерів, то коефіцієнт, що розробляється, має оцінювати роботу служби безпеки саме за якістю цієї перевірки. Інакше кажучи, потрібно враховувати обсяг роботи, співвідношення кількості точних і приблизних оцінок благонадійності, а також втрати підприємства через помилки служби безпеки [95, с. 150].

Коефіцієнт якості відбору кандидатів ПрАТ «Київстар» (K_k) – це відношення кількості працівників, звільнених за шахрайство (або підозрюваних) з числа прийнятих на роботу за досліджуваний період (2017-2019 роки) (Y) (чол.), до загальної кількості прийнятих на роботу за цей період (P) (чол.):

$$K_k = Y/P. \quad (3.9)$$

$$K_k = 5/51 = 0,10. \quad (3.10)$$

Очевидно, в ідеалі цей коефіцієнт дорівнює нулеві, а чим ближче його значення до одиниці, тим більше підстав говорити про повну некомпетентність служби безпеки. Але застосовувати його в чистому вигляді, без урахування конкретних обставин, не можна. Наприклад, факт шахрайства зафіксовано, а особу, що вчинила правопорушення, не виявлено.

Рівень втрат на одного прийнятого на роботу працівника ПрАТ «Київстар» (C_k) – це відношення загальних втрат від умисних дій персоналу (P) за досліджуваний період (тис. грн.) до загальної кількості прийнятих за цей час працівників (Π) (чол.):

$$C_k = P / \Pi. \quad (3.11)$$

$$C_k = 36820 / 51 = 721,96. \quad (3.12)$$

Як і в попередньому випадку, найкращим показником є нуль, і чим ближче до нуля цей коефіцієнт, тим вища якість роботи служби безпеки. Проте цей метод ефективний тільки щодо перевірки кандидатів. Адже можливий і такий варіант – на товаристві виявлено великий відсоток розкрадань, однак, знаючи про це, на роботу прийняли значну кількість нових працівників. У результаті обсяг втрат залишився незмінним, а коефіцієнт істотно зменшився.

Оцінити ефективність роботи з клієнтами і партнерами допоможуть два показника.

1. Коефіцієнт якості перевірки партнерів ПрАТ «Київстар» (K_p), який обчислюють як відношення між кількістю партнерів, що вчинили шахрайство, з тих, з ким почали співпрацювати в досліджуваний період (2017-2019 роки) (A) (чол.), до загальної кількості партнерів, з якими почалася робота в цей період (B) (чол.):

$$K_p = A / B. \quad (3.13)$$

$$K_p = 2 / 113 = 0,018. \quad (3.14)$$

Найкращий показник – нуль. Чим вищий коефіцієнт, тим нижча якість роботи служби безпеки. Якщо показник дорівнює одиниці, це свідчить про повну некомпетентність служби безпеки.

2. Рівень втрат на одного партнера ПрАТ «Київстар» (Сп). Це загальне відношення втрат від зловмисних дій партнерів (Г) (тис. грн.) за досліджуваний період до загальної кількості партнерів (Д) (чол.), з якими почалася робота в цей період:

$$C_{\text{п}} = \Gamma / \text{Д}. \quad (3.15)$$

$$C_{\text{п}} = 270000 / 113 = 2389,38. \quad (3.16)$$

Ідеальний числовий вираз – нуль, і чим ближче до цього показника коефіцієнт, тим вища якість роботи служби безпеки.

Експертна оцінка. Суть цього методу зводиться до того, що ПрАТ «Київстар» виділяють групу фахівців (зазвичай топ-менеджерів), так чи інакше пов'язаних із роботою служби економічної безпеки, які стають експертами. Після закінчення звітного періоду кожен із них оцінює роботу служби економічної безпеки за деякою умовною шкалою (наприклад, від 0 до 5). Потім обчислюють середній показник, який і є оцінкою роботи служби економічної безпеки ПрАТ «Київстар» за певний період.

Оцінка за системою «BARS». Складнішим, проте точнішим є метод «BARS». Для його застосування потрібні експерти (група Б) і фахівці для розроблення методики (група А). Краще, якщо це будуть працівники, які тісно пов'язані з роботою служби економічної безпеки ПрАТ «Київстар» або беруть у ній безпосередню участь. Експерти групи А описують специфічні ситуації ефективного й неефективного виконання обов'язків або кожного працівника служби безпеки окремо чи всієї служби загалом. Схожі ситуації об'єднують у невеликі групи, які потім стисло характеризують. Ці самі фахівці проводять ранжування поведінки, описаної в кожному випадку, всередині групи за допомогою 7-9-рівневих шкал. Експерти групи Б з певною періодичністю оцінюють роботу служби безпеки ПрАТ «Київстар» за визначеними шкалами на основі встановлених критеріїв. На першому етапі для побудови шкал і

визначення критеріїв потрібні значні витрати переважно часових і людських ресурсів. Але кінцевий продукт можна ефективно використовувати протягом тривалого періоду без серйозних змін.

Оцінка за сукупністю показників. Основу цього способу становить розроблена ПрАТ «Київстар» система показників, яка може охоплювати:

- об'єктивні вимоги, наприклад, зовнішній вигляд працівника (особливо якщо це впливає на якість виконання обов'язків), стан поста (робочого місця), трудову дисципліну (прогули, запізнення, порушення);

- знання теорії і практики, яких досягають тренуванням і навчанням (перевіряються атестаційною комісією або безпосереднім керівником). Цей показник дещо суб'єктивний, проте добре відпрацьовує навички;

- загальні результати роботи ввіреного сектора товариства (є розкрадання – показник знижується, виявлено порушника – показник підвищується).

- непланові перевірки, які проводяться за допомогою «навчальних» порушників.

Таким чином, аналіз функціонування служби економічної безпеки, зокрема визначення її функцій та об'єктів охорони свідчить про її значний вплив на забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Застосування методів діяльності служби економічної безпеки по протидії недобросовісної конкуренції дозволить запобігти негативних наслідків від дії, як внутрішніх так і зовнішніх загроз на діяльність ПрАТ «Київстар».

Завдання гарантування економічної безпеки ПрАТ «Київстар», є одним із основних, пріоритетних завдань, що стоять перед усіма структурними ланками і всіма працівниками, так само як і завдання збільшення прибутку, підвищення власного добробуту. Ефективний захист економічних інтересів підприємства мобільного зв'язку може бути забезпечений лише у разі об'єднання зусиль його персоналу: менеджерів, провідних фахівців, операторів, провідних інженерів.

Сучасні умови діяльності підприємств відрізняються такими характерними рисами, як: жорстка конкуренція, стрімке зростання нових видів та форм ведення бізнесу, організаційно-правові складнощі тощо. За таких обставин сучасні підприємства мають приділяти значну увагу питанню управління економічною безпекою, зокрема, щодо діяльності власних служб безпеки. З огляду на це, дослідження правової регламентації діяльності служб безпеки на підприємствах мобільного зв'язку має важливу роль у процесі забезпечення їх економічної безпеки.

У процесі розвитку правової держави особливо гостро постає питання щодо надійного захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Держава гарантує рівноправність усім громадянам та захист власності і не допускає жодних обмежень чи переваг для окремих її форм. Отже, безпека кожної форми власності повинна забезпечуватися однаковою мірою. На практиці ж, державну й суспільну власність захищають, як правило, державні установи, а що стосується приватних підприємств, вони залишається сам на сам зі своїми проблемами.

Аналіз економічної безпеки як іманентної властивості економічної системи, яка робить можливим функціонування самої системи в умовах впливу негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, свідчить, що система зміцнення економічної безпеки є складною відкритою системою. Досвід функціонування економічних систем розвинутих країн свідчить про те, що одним із головних факторів, який визначає рівень розвитку ринкових відносин та конкурентоспроможність країни, забезпечує її економічну безпеку, є рівень розвитку інституціональної системи країни. Забезпечення ефективного функціонування економічної системи вимагає певного набору інститутів, оскільки в неадекватному інституціональному середовищі не можуть ефективно працювати ринкові механізми.

На сучасному етапі розвитку України за умов розширення недержавного сектору економіки все більш актуалізується проблема пошуку нових організаційно-правових рішень у сфері економічної безпеки, зокрема стосовно

формування системи безпеки на підприємствах мобільного зв'язку. Її становлення відповідає інтересам не лише підприємців – соціального прошарку, який є одним із важливих елементів формування громадянського суспільства, але і національним інтересам України в цілому.

Забезпечення всебічної безпеки сучасних підприємств мобільного зв'язку потребує використання для цього послуг відповідних фахівців. Залучення служб безпеки відображає об'єктивну потребу ділових кіл у зменшенні комерційних ризиків та підвищенні безпеки підприємницької діяльності. Як правило, ці служби очолюють колишні співробітники правоохоронних органів чи відставні офіцери розвідки та контррозвідки. Значна частина працівників – особи, які раніше приймали безпосередню участь у вирішенні питань забезпечення безпеки в державних установах.

У процесі забезпечення економічної безпеки підприємства важливу роль відіграє діагностика рівня економічної безпеки, оскільки тільки своєчасне виявлення перших же негативних симптомів та коректна оцінка стану підприємства можуть забезпечити розробку ефективних заходів, щодо попередження кризи або її найскорішого подолання із найменшими витратами. У науковій літературі виділяються два рівні економічної безпеки підприємства: поточна та перспективна. Поточна безпека характеризується відсутністю загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності підприємства в теперішній період часу, що, як правило, пов'язано із його спроможністю виконувати фінансові зобов'язання, тобто фінансовою безпекою. При цьому під фінансовою безпекою розуміється можливість підприємства у повному обсязі фінансувати поточну діяльність та своєчасно виконувати всі фінансові зобов'язання, що забезпечується рентабельною роботою підприємства та достатністю чистого грошового потоку. У свою чергу, перспективна економічна безпека підприємства визначається: наявністю та якістю ресурсів, ефективністю їх використання та ступенем сприятливості зовнішнього середовища. Інакше кажучи, перспективна безпека відображає потенціал підприємства та ефективність його використання.

Сьогодні об'єктивно сформувались умови для створення недержавної системи безпеки підприємництва, що в перспективі має стати одним із основних суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Нині майже усі підприємницькі структури, бізнес яких суттєво впливає на економіку країни чи певного регіону, вже створили структури безпеки. Переважна частина суб'єктів середнього бізнесу вживають заходів безпеки. Зазначені процеси потребують відповідного кадрового і наукового забезпечення.

В Україні особливого значення набуває проблема створення сприятливого клімату для підприємництва, його цивілізований розвиток, активізація інвестиційної діяльності, захист прав і інтересів від протиправних дій. Це питання є очевидним і постійним, оскільки суттєві соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві останніми роками, істотно впливають на відповідні правовідносини. Як відзначають експерти, потреба у власній службі безпеки частіше за все виникає у підприємств та організацій всеукраїнського та транснаціонального рівнів (банківський сектор, сектор мобільного зв'язку, торгівельні мережі тощо) при виході на нові регіональні ринки, а також у локальних підприємств та холдінгових структур, що динамічно розвиваються, та які спеціалізуються на найрізноманітніших галузях, як то торгівля, виробництво тощо.

На думку науковців, усі українські нормативні документи, починаючи з основних економічних понять, значною мірою не відповідають сучасним міжнародним та європейським правилам з різних сфер господарської діяльності. Адміністративна влада активно використовує свій ресурс для втручання у сферу приватної підприємницької діяльності. Чиновники всіх рівнів прямо чи опосередковано займаються зазначеною вище діяльністю, фактично поєднуючи у її межах державні можливості та приватний високорентабельний бізнес, що дозволяє їм виводити себе та підконтрольний їм бізнес із сфери дії законів конкуренції. У таких умовах інститут приватної власності має деформований обмежений вигляд, і тому вирізняється значною нестабільністю. Оскільки права і

повноваження, що впливають із статусу власника істотною мірою залежать від владних взаємовідносин.

Діяльність недержавних служб безпеки – різновид соціально корисної людської діяльності, що складається із сукупності визначених методів, засобів та дій, здійснюваної уповноваженими на те державою суб'єктами (приватними охоронними підприємствами, службами безпеки на підприємствах тощо).

Функції із забезпечення економічної безпеки підприємства можуть виконувати як служби безпеки підприємства, що є безпосередньо його структурними підрозділами, так і служби безпеки, що є самостійними суб'єктами господарювання, та здійснюють цю діяльність відповідно до укладеного договору. Систему економічної безпеки підприємства організує та координує спеціальний орган, який є структурним підрозділом підприємства – служба безпеки. Ця служба, концентруючи у собі концептуальні цілі і ресурси, є безпосереднім провідником політики підприємства в аспекті організації власної економічної безпеки. Насамперед, слід зазначити, що наявність на підприємстві повноформатної служби безпеки, котра застосовує у своїй роботі оперативно-технічні та квазі-процесуальні заходи, втручається у ті відносини, які є чіткою прерогативою лише деяких державних органів.

Сьогодні служба безпеки ПрАТ «Київстар» складається з декількох десятків фахівців, які працюють у різних напрямках. Фахівці з відділу внутрішньої безпеки захищають співробітників і активи товариства, перевіряють кандидатів на роботу, а також видають інформацію за запитами правоохоронних органів. Служба економічної безпеки контролює співпрацю з контрагентами, перевіряє угоди, працює з компаніями-боржниками і розслідує випадки шахрайства. Експерти з інформаційної безпеки захищають бази даних, у яких зберігається величезний обсяг інформації, це конфіденційна інформація, яка дуже серйозно і надійно охороняється. Майже всі основні напрямки роботи, щодо забезпечення економічної безпеки товариства, так чи інакше, є різновидами інформаційно-аналітичної роботи.

У цьому сенсі, велике значення має система правових норм, що регламентує діяльність служб безпеки. Порядок здійснення такої діяльності в Україні регулюється як нормами публічного, так і нормами приватного права. Правовим підґрунтям становлення та функціонування недержавних служб безпеки в Україні є норми конституційного, цивільного, господарського, трудового та інших галузей права. Втім, існує велика проблема невизначеності повноважень цих структур на законодавчому рівні. Через це виникла ситуація, у якій діяльність, що фактично здійснюється службами безпеки не відповідає їх правовому статусу та є нелегальною.

Фахівці зазначають, що в Україні немає жодного закону, що регулював би питання правової відповідальності за порушення законодавства у сфері охоронної і детективної діяльності, захисту комерційної таємниці, захисту від недобросовісної конкуренції. В Україні дотепер діяльність недержавних служб безпеки, як і служб безпеки, що є структурними підрозділами підприємств нормативно не закріплено, у законодавстві відсутнє і саме поняття «недержавна служба безпеки».

Таким чином, діяльність служб безпеки підприємств сьогодні залишається майже неурегульованою. Однак існування низки факторів, а також загроз внутрішнього та зовнішнього середовища вимагають якнайшвидшого урегулювання відносин у цій галузі. Фактично служби безпеки функціонують на багатьох підприємствах та успішно виконують покладені на них зобов'язання, втім проблема полягає у тому, що ця діяльність залишається поза правовим полем. На сьогодні існує реальна потреба наділення зазначених підрозділів підприємства певними повноваженнями. З огляду на це, доцільним було би розробити та прийняти низку нормативно правових актів у цій галузі, до яких можна віднести: Закон України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання», а також відповідну загальнонаціональну програму організації безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Отже, реалізація зазначеного сприятиме формуванню належної правової бази для повноцінного

функціонування системи захисту суб'єктів господарювання від реальних і потенційних загроз в умовах глобалізації та інтеграції економічної системи.

3.3. Формування сучасного нормативно-правового забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання

На сьогодні основним нормативно-правовим актом в сфері приватної охоронної діяльності є Закон України «Про охоронну діяльність» від 04.07.2012 року [96]. Прийняття даного акту законодавства було, безумовно, позитивним явищем, адже тривалий час діяльність суб'єктів недержавної охорони діяльності регулювалась лише підзаконними актами МВС України та загальним Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 року. Факт відсутності профільного закону створював передумови для низькоякісного та непрофесійного ринку охоронних послуг, повністю підконтрольного МВС України.

На сьогодні спеціальне законодавство України в сфері охоронної діяльності суттєво змінилося і виглядає наступним чином:

1. Закон України «Про охоронну діяльність» від 04.07.2012 року № 5038-VI.

2. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III.

3. Наказ МВС України «Про затвердження Порядку обладнання транспорту реагування суб'єкта охоронної діяльності засобами радіотехнічного зв'язку, кольорографічними схемами (написами), світловими та звуковими сигналами» від 18.04.2013 № 375;

4. Наказ МВС України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 15.04.2013 № 365;

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється

суб'єктами охоронної діяльності» від 11.02.2013 № 97.

В статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» дано законодавче визначення охоронної діяльності як надання послуг з охорони власності та громадян. З таким підходом важко погодитись, адже під цю категорію підпадають тільки спеціально створені для надання охоронних послуг суб'єкти господарювання. Тому навіть назва вищевказаного закону виглядає юридично некоректною. Більш точною була б назва: «Про приватну охоронну діяльність» чи «Про недержавну охоронну діяльність».

Охоронна діяльність є складною та різноплановою за своїм змістом. Суб'єктами охоронної діяльності, в першу чергу, виступають правоохоронні органи. Так, Державна служба охорони при Міністерстві внутрішніх справ створена спеціально для здійснення заходів щодо охорони нерухомих об'єктів та іншого майна, в тому числі вантажів, тимчасового зберігання валютних цінностей, забезпечення особистої безпеки громадян, а також технічного захисту інформації на договірних засадах в порядку, встановленому законодавством. На здійснення охорони направлена і діяльність Управління державної охорони України – правоохоронного органу спеціального призначення, що підпорядкований Президенту України та підконтрольний Верховній Раді України.

Тобто очевидним виглядає те, що потрібно чітко розмежовувати поняття державної охоронної діяльності, що її здійснюють переважно правоохоронні органи, та приватної охоронної діяльності, що її здійснюють на професійній основі недержавні суб'єкти забезпечення безпеки (економічної безпеки).

Ще одним питанням, яке виникає у зв'язку із законодавчим визначенням охоронної діяльності, є охоронна діяльність суб'єктів господарювання щодо належного їм майна. Мова йде про служби безпеки підприємств (служби економічної безпеки), що виступають структурними підрозділами суб'єктів господарювання. Закон України «Про охоронну діяльність» від 04.07.2012 року не відносить їх до суб'єктів охоронної діяльності. Такий підхід виглядає

спірним. До основних напрямів діяльності служб безпеки (служб економічної безпеки) на підприємстві на сучасному етапі можна віднести такі:

- моніторинг внутрішніх та зовнішніх процесів на підприємстві, їх контроль з метою недопущення небезпечного розвитку подій;
- виявлення реальних та потенціальних загроз у внутрішньому та зовнішньому середовищі;
- визначення власних зон вразливості та знаходження засобів їх елімінації, маскування або захисту;
- вивчення конкурентів, їх поточного стану та перспектив розвитку, планів, можливостей, кадрів, ресурсів, технологічних та економічних новинок, внутрішніх і зовнішніх факторів, їх сильні та слабкі сторони; вивчення контрагентів;
- організація та супровід кадрової роботи (з позиції захисту економічної безпеки підприємства);
- фізична охорона об'єктів, процесів, персоналу;
- розробка та впровадження спеціальних режимних заходів, що виключають або утруднюють спроби завдання збитку підприємству, у тому числі фізичної шкоди;
- боротьба за ринок і ресурси методами, що виходять за межі традиційного маркетингу;
- збір необхідної інформації, в тому числі за допомогою технічних засобів на підприємстві та поза його межами.

Отже, Закон України «Про охоронну діяльність» від 04.07.2012 року має очевидні недоліки в плані понятійного апарату, що призводить до звуженого переліку суб'єктів охоронної діяльності.

Більш точно було б розуміти охоронну діяльність як комплекс заходів з охорони майна та забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, що здійснюються на професійній основі.

В законодавстві України також достатньо слабо закріплена взаємодія приватних охоронних структур та правоохоронних органів, в тому числі, форми

такої взаємодії. Це не дозволяє використовувати повною мірою соціальний потенціал суб'єктів приватної охоронної діяльності. Згідно зі статтями 18-19 Закону України «Про охоронну діяльність» суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи можуть спільно організовувати взаємодію і надавати взаємодопомогу у діяльності, що спрямована на попередження, припинення і розкриття кримінальних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку. Суб'єкти охоронної діяльності організовують взаємодію з правоохоронними органами у формі:

- проведення спільних нарад, консультацій;
- обміну інформацією з питань попередження та припинення правопорушень;
- інших незаборонених законодавством заходів за умови, що не порушуються права та обов'язки суб'єктів господарювання і здійснення таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу.

Проте поза увагою залишається процесуальна та формальна сторона такої взаємодії, внаслідок чого на практиці її не відбувається.

До недоліків законодавчого регулювання охоронної діяльності можна віднести і доволі обмежений перелік охоронних послуг, що їх можуть надавати охоронні агентства. Перелік послуг, наведений в статті 5 Закону України «Про охоронну діяльність», не відповідає сучасним ринковим реаліям. Так, на сьогодні охоронні агентства законодавчо можуть надавати такі послуги: охорона майна громадян; охорона майна юридичних осіб; охорона фізичних осіб [96].

Вищезазначений перелік виглядає розмитим та потребує деталізації. Окремим видом послуги, що її надають охоронні агентства, є консультування і підготовка рекомендацій клієнтам з приводу правомірного захисту від протиправних посягань. Ця послуга може як надаватись постійно, так і мати разовий характер. Іноді фізичним та юридичним особам потрібна просто консультація чи рекомендації професіоналів з приводу заходів захисту бізнесу, життя та здоров'я, охоронних систем, і це становить собою окремий вид

послуги. Консультації зазвичай надаються усно на підставі наданої клієнтом інформації. Рекомендації, як правило, надаються в письмовому вигляді і супроводжуються виїздом спеціалістів на об'єкт.

Проектування і монтаж охоронних сигналізацій та інших засобів попередження протиправних посягань також становить собою абсолютно самостійний вид послуги з охорони. Охорона фізичних осіб також включає в себе дві різні послуги: особиста охорона та охорона людей в певному приміщенні (використання різних тактичних правил охорони). Охорона стаціонарних об'єктів та супровід вантажу також є окремими послугами щодо охорони майна, які мають абсолютно різні тактичні правила та вартість. Окремим видом послуги, який може надаватись охоронними агентствами, є охорона порядку під час проведення масових заходів. Таким чином, необхідно деталізувати перелік послуг, визначений в Законі України «Про охоронну діяльність» та регламентувати порядок реалізації деяких з них.

Увага законодавця також повинна бути привернута до кадрового складу приватних охоронних фірм. На сьогодні робота охоронцем – це здебільшого тимчасова та непрестижна професія. Зміна персоналу навіть у стабільних підприємствах щороку може сягати 40-60 %. Фактично вимоги до охоронців на сьогодні є дуже низькі: досягнення 18 років та професійна підготовка. Така професійна підготовка надається в приватних вузах за 6 місяців. Всі ці факти створюють умови для непрофесійного ринку охоронних послуг в Україні. Вимоги до охоронців, які наведені в статті 11 Закону України «Про охоронну діяльність», слід посилити: «Персоналом охорони можуть бути дієздатні громадяни України, які досягли 21-річного віку, пройшли строкову військову службу або службу в армії за контрактом та пройшли відповідне навчання або професійну підготовку, уклали трудовий договір із суб'єктом господарювання». Такий виклад статті 11 Закону України «Про охоронну діяльність» призведе до різкого скорочення непрофесійних охоронців і до більшої оплачуваності цієї діяльності внаслідок зменшення пропозиції на ринку праці.

Отже, Закон України «Про охоронну діяльність» містить цілий ряд суперечливих положень, що стосуються понятійного апарату, переліку суб'єктів охоронної діяльності, взаємодії суб'єктів недержавної охорони та правоохоронних органів. Понятійний апарат слід удосконалити, перелік суб'єктів охоронної діяльності – розширити, перелік послуг – деталізувати. Законодавство щодо охоронної діяльності потребує підзаконного акту, який би врегулював формальні аспекти взаємодії між правоохоронними органами та приватними охоронними організаціями, що спрямована на попередження, припинення і розкриття кримінальних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі проведено інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» для ефективної організації охоронної діяльності, визначено економічний ефект від впровадження службою безпеки ПрАТ «Київстар» комплексного підходу до організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки, запропоновано формування сучасного нормативно-правового забезпечення охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання. Виходячи з цього можна зробити наступні висновки:

4. Оцінювання економічної безпеки має відбуватися за такими етапами: оцінювання загроз експертами за коефіцієнтами впевненості; розрахунок складових економічної безпеки за сегментами методом послідовної комбінації; розрахунок інтегрального показника економічної безпеки; присвоєння значення економічної безпеки кожному сегменту та ПрАТ «Київстар» в цілому за встановленою шкалою.

5. Оцінювати потенціал економічної безпеки доцільно всупереч загальноприйнятій думці не з позиції ресурсного підходу, а з організаційного, що відповідає концепції сильних/слабких сторін ПрАТ «Київстар». Разом з тим

доречно використати принципові основи даного підходу стосовно встановлення рівня потенціалу за функціональними складовими на підставі групи індикаторів з наступним зведенням часткових оцінок в один інтегральний показник.

6. Під «потенціалом економічної безпеки ПрАТ «Київстар», зважаючи на істотні ознаки визначень та «економічна безпека підприємства», розуміється здатність товариства та сукупність організаційних ресурсів протистояти загрозам його діяльності. До складових потенціалу економічної безпеки слід віднести: фінансову, операційну; технологічну; інформаційну; кадрову та менеджменту економічної безпеки. Оцінювання потенціалу економічної безпеки не можна обмежити лише кількісними індикаторами. Доречно залучити якісні індикатори з метою найбільш повно відбивати можливості протистояти загрозам економічній безпеці. Перелік якісних індикаторів встановлено на підставі особливостей діяльності ПрАТ «Київстар» та визначених тенденцій розвитку телекомунікаційного ринку. Їх доцільно оцінювати з використанням шкали Харингтону за розробленими характеристиками терм лінгвістичних оцінок, що дозволяє формалізувати думки експертів. Оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» доцільно проводити у такій послідовності: ідентифікація станів складових потенціалу; трансформація оцінок; оцінювання складових потенціалу; інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки та інтерпретація стану потенціалу.

7. Аналіз функціонування служби економічної безпеки, зокрема визначення її функцій та об'єктів охорони свідчить про її значний вплив на забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Застосування методів діяльності служби економічної безпеки по протидії недобросовісної конкуренції дозволить запобігти негативних наслідків від дії, як внутрішніх так і зовнішніх загроз на ПрАТ «Київстар».

8. Діяльність служб безпеки підприємств сьогодні залишається майже неурегульованою. Однак існування низки факторів, а також загроз внутрішнього та зовнішнього середовища вимагають якнайшвидшого

урегулювання відносин у цій галузі. Фактично служби безпеки функціонують на багатьох підприємствах та успішно виконують покладені на них зобов'язання, втім проблема полягає у тому, що ця діяльність залишається поза правовим полем. З огляду на це, доцільним було би розробити та прийняти низку нормативно правових актів у цій галузі, до яких можна віднести: Закон України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання», а також відповідну загальнонаціональну програму організації безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Отже, реалізація зазначеного сприятиме формуванню належної правової бази для повноцінного функціонування системи захисту суб'єктів господарювання від реальних і потенційних загроз в умовах глобалізації та інтеграції економічної системи.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Всупереч оптимістичним прогнозам уряду, стабільність української економіки не підвищується. Посилення конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках, неврегульованість правового забезпечення функціонування підприємств змушує їх приділяти більше уваги і виділяти більше коштів на забезпечення своєї економічної безпеки.

1. За результатами аналізу виокремлено ознаки, за якими систематизовано такі підходи до визначення економічної безпеки: захищеність від всіх можливих загроз; захищеність у вузькому значенні; конкурентний; системний; з акцентом на окремі властивості системи; ресурсно-функціональний та комплексний. Встановлено, що найбільш прийнятним є комплексний підхід. На підставі узагальнення різних точок зору науковців щодо визначення економічної безпеки та з використанням логічного методу виокремлено її істотні ознаки: захист від внутрішніх та зовнішніх загроз; здатність адаптуватися; захищеність ланцюга створення цінності; максимальне досягнення основних цілей функціонування. Вони стали основою власного визначення економічної безпеки, наданого з використанням комплексного підходу.

2. Досліджено правовий статус приватних охоронних підприємств та служб безпеки суб'єктів підприємництва в контексті адміністративно-правових відносин, розроблено пропозиції щодо вдосконалення їх статусу. Вбачається доцільним розроблення та ухвалення окремих нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про службу економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та інших юридичних осіб», прийняття якого дасть змогу сформувати належну правову базу для комплексної організації охоронної діяльності в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання у складний період інтеграційних та глобалізаційних процесів.

3. Аналіз функціонування служби безпеки підприємства, зокрема визначення її функцій та об'єктів охорони дозволяє свідчити про її значний вплив на забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Включення служби безпеки до організаційної структури щодо забезпечення

економічної безпеки підприємства дозволить запобігти негативних наслідків від дії, як внутрішніх, так і зовнішніх загроз на підприємство. Обґрунтовано, що служба економічної безпеки зможе вирішувати поставлені завдання за умов, якщо вона буде працювати як єдиний, невід'ємний, складовий механізм усього підприємства, коли її практичні дії щодо забезпечення безпеки бізнесу будуть відповідати його стратегічним цілям розвитку.

4. Приватне акціонерне товариство «Київстар» (ПрАТ «Київстар») найбільший оператор телекомунікацій України, який надає послуги зв'язку та передачі даних на основі широкого спектра мобільних і фіксованих технологій, у тому числі 4G. З проведених розрахунків можна побачити, що ПрАТ «Київстар» є досить стабільною компанією, з високим рівнем капіталізації, тенденцією до зменшення зобов'язань та збільшенням вартості власних активів і власного капіталу. Також ПрАТ «Київстар» розширює асортимент нових послуг та дбає про своїх працівників та клієнтів, що робить її привабливою для інвесторів. Станом на 2019 рік зростання фінансових показників ПрАТ «Київстар» обумовлене успішним розвитком зв'язку 4G, збільшенням обсягів споживання послуг, особливо – мобільного інтернету, та зміцненням лідерства в абонентських уподобаннях – найвищий NPS на телеком-ринку. Підґрунтям для стрімкого розвитку нових технологій стали вагомі інвестиції ПрАТ «Київстар» у збільшення території покриття та якість зв'язку. У 2019 році ПрАТ «Київстар» перерахувало до бюджету України податків та інших платежів на загальну суму понад 2 млрд. грн. У тому числі майже 250 млн. грн. товариство сплатило за використання радіочастот. ПрАТ «Київстар» є сумлінним платником податків і зберігає лідерство серед компаній зв'язку за обсягами платежів до держбюджету.

5. Методи оцінювання економічної безпеки рівня складових стратегічної економічної безпеки суттєво різняться. За визначеними однорідними характеристиками методів їх доцільно згрупувати в три групи: фінансові; комплексні і методи, що враховують вплив загроз. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що більшість з них засновані на діагностиці окремого показника або групи окремих складових економічної безпеки та мають низку загальних

недоліків, а саме: відсутність обґрунтованого вибору показників за якими проводиться оцінка і у зв'язку з цим відсутність єдиної системи показників; суб'єктивний характер визначення вагових коефіцієнтів під час розрахунку інтегральних показників; не враховують якісних показників оцінки економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Головним їх недоліком є те, що вони не враховують здатності ПрАТ «Київстар» протидіяти негативному впливу загроз і не враховують безпосередньо вплив загроз.

6. Оцінювання економічної безпеки доцільно проводити за циклами управління, що дозволить позбавитись перелічених недоліків, згідно із запропонованою класифікацією врахувати відповідні види загроз у повній мірі та узгодити завдання економічної безпеки із завданнями управління. У такий спосіб обґрунтовано необхідність в удосконаленні методів оцінювання рівня економічної безпеки ПрАТ «Київстар» з урахуванням специфічних завдань циклів управління (оперативного, поточного та стратегічного) та перенесення акценту на особливості галузевої специфіки. Через найменшу розробленість методичного забезпечення оцінювання стратегічної економічної безпеки ПрАТ «Київстар», це завдання є першочерговим.

7. Оцінювати потенціал економічної безпеки доцільно всупереч загальноприйнятій думці не з позиції ресурсного підходу, а з організаційного, що відповідає концепції сильних/слабких сторін ПрАТ «Київстар». Разом з тим доречно використати принципові основи даного підходу стосовно встановлення рівня потенціалу за функціональними складовими на підставі групи індикаторів з наступним зведенням часткових оцінок в один інтегральний показник.

8. Під «потенціалом економічної безпеки ПрАТ «Київстар», зважаючи на істотні ознаки визначень та «економічна безпека підприємства», розуміється здатність товариства та сукупність організаційних ресурсів протистояти загрозам його діяльності. До складових потенціалу економічної безпеки слід віднести: фінансову, операційну; технологічну; інформаційну; кадрову та менеджменту економічної безпеки. Оцінювання потенціалу економічної безпеки не можна обмежити лише кількісними індикаторами. Доречно залучити якісні індикатори з

метою найбільш повно відбивати можливості протистояти загрозам економічній безпеці. Перелік якісних індикаторів встановлено на підставі особливостей діяльності ПрАТ «Київстар» та визначених тенденцій розвитку телекомунікаційного ринку. Їх доцільно оцінювати з використанням шкали Харингтону за розробленими характеристиками терм лінгвістичних оцінок, що дозволяє формалізувати думки експертів. Оцінювання потенціалу економічної безпеки ПрАТ «Київстар» доцільно проводити у такій послідовності: ідентифікація станів складових потенціалу; трансформація оцінок; оцінювання складових потенціалу; інтегральне оцінювання рівня потенціалу економічної безпеки та інтерпретація стану потенціалу.

9. Аналіз функціонування служби економічної безпеки, зокрема визначення її функцій та об'єктів охорони свідчить про її значний вплив на забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Київстар». Застосування методів діяльності служби економічної безпеки по протидії недобросовісної конкуренції дозволить запобігти негативних наслідків від дії, як внутрішніх так і зовнішніх загроз на ПрАТ «Київстар».

10. Діяльність служб безпеки підприємств сьогодні залишається майже неурегульованою. Однак існування низки факторів, а також загроз внутрішнього та зовнішнього середовища вимагають якнайшвидшого урегулювання відносин у цій галузі. Фактично служби безпеки функціонують на багатьох підприємствах та успішно виконують покладені на них зобов'язання, втім проблема полягає у тому, що ця діяльність залишається поза правовим полем. З огляду на це, доцільним було би розробити та прийняти низку нормативно правових актів у цій галузі, до яких можна віднести: Закон України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання», а також відповідну загальнонаціональну програму організації безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Отже, реалізація зазначеного сприятиме формуванню належної правової бази для повноцінного функціонування системи захисту суб'єктів господарювання від реальних і потенційних загроз в умовах глобалізації та інтеграції економічної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Міжнародна економічна безпека» [Електронний ресурс]: Резолюція 40 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Пересипкін, М.М. Кадрове забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02 / М.М. Пересипкін // Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків, 2018. – 22 с.
3. Цицерон, М.Т. Философские трактаты. Об обязанностях. Книга II / М.Т. Цицерон // Перевод с латинского и комментарии В. О. Горенштейна. – М.: Наука, 1993. – 328 с.
4. История древнего мира. В трёх книгах. Книга 2-я Расцвет древних обществ / Под ред. И.М. Дьякова, В.Д. Нероновой, И.С. Свенцицкой. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983 г. – 576 с.
5. Мацеха, Д.С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості / Д.С. Мацеха // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип.1 (48). – С. 128-133
6. Мескон, М. Основи менеджменту / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. Пер с англ. М. А. Майорова. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
7. Минаев, Г.А. Безопасность организации / Г.А. Минаев. – К.: КНТ, 2009. – 440 с.
8. Пономарев, В.П. Эволюция понятия экономической безопасности предприятия / В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко // Наукові праці Донецького державного технічного університету. – 2002. – № 47. – С. 16-17
9. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. Прогнозування. Керівник проекту В.М. Геєць. – К., 1999. – 56 с.
10. Lambert, D. La defense de l'ekono-mie: la conjugasion des efforta de i'Etat, de l'entreprise et d'individy // Strategi-gue. –1990. – № 2. – Р. 83-98
11. Шлыков, В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков – СПб: «Алтейя», 1999. – 138 с.

12. Бенди́ков, М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бенди́ков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 17-29
13. Кендюхов, А.В. Экономическая безопасность как экономическая категория / А.В. Кендюхов // Наукові праці Донецького державного технічного університету. – 2002. – № 47. – С. 123-128
14. Стратегии бизнеса: Аналитический справочник / Под ред. Г.Б. Клейнера. – Москва: КОНСЭКО, 1998 – 411 с.
15. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навчальний посібник / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький та інші. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
16. Самаль, С.А. Устойчивое развитие предприятия и экономическая безопасность государства / С.А. Самаль, Л.С. Самаль // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 3. – С. 92-99
17. Алексеенко, В.Н. Система защиты коммерческих объектов / В.Н. Алексеенко, Б.Е. Сокольский. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1992. – 195 с.
18. Гавриш В.А. Практическое пособие по защите коммерческой тайны / В.А. Гавриш. – Сімферополь: «Таврида», 1994. – 153 с.
19. Деружинский, В.А. Основы коммерческой тайны: Практическое пособие для предпринимателя / В.А. Деружинский, В.В. Деружинский. – Минск: Высшая школа, 1994. – 214 с
20. Шаваев, А.Г. Концептуальные основы обеспечения безопасности негосударственных объектов экономики / А.Г. Шаваев. – М.: Академия экономической безопасности, 1994. – 281 с.
21. Ярочкин, В.И. Безопасность информационных систем / В.И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 1996. – 197 с.
22. Ковалев, Д.В. Экономическая безопасность предприятия / Д.В. Ковалев, Т.В. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-51

23. Коваленко, М.А. Економічна безпека корпоративного підприємства / М.А. Коваленко, І.І. Нагорна, Н.В. Радванська; за заг. ред. М.А. Коваленка. – Херсон: Олді-плюс, 2009. – 404 с.

24. Забродский В.Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В.Н. Забродский, Н.Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 15-16. – С. 35-37

25. Раздина, Е.В. Экономическая безопасность: сущность и тенденции развития / Е.В. Раздина // Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.01. Автореф. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова 1998. – 22 с.

26. Лоханова, Н.О. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н.О. Лоханова // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52-56

27. Князева, Е.А. Современные подходы к определению сути экономической безопасности предприятия / Е.А. Князева, А.А. Сечняк // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 6 (16). – С. 34-40

28. Васильців, Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.

29. Подлужна, Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: авторефер. дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / Н.О. Подлужна // НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2003. – 20 с.

30. Воробьев, В.М. Проблемы экономической безопасности в странах рыночной трансформации / В.М. Воробьев // Вісник Харківського державного університету. Економічна серія. – 1999. – № 34. – С. 162-166

31. Гончаренко, Л.П. Экономическая и национальная безопасность / Л.П. Гончаренко. – М.: Экономика, 2007. – 543 с.

32. Буторин, В.К. Основы экономической безопасности. В 3-х томах. Т. 1. Системные концепции экономической безопасности / В.К. Буторин, А.Н. Ткаченко, С.А. Шипилов. – Кемерово. – М.: АСТШ, 2007. – 485 с.

33. Яценко, Н.М. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки / Н.М. Яценко, С.О. Михайлюк // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 37. – Донецьк, ДонНТУ, 2001. – С. 78-82

34. Барикаев, Е.Н. Управление предпринимательскими рисками в системе экономической безопасности / Е.Н. Барикаев, Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ, 2008. – 95 с.

35. Соколенко, Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т.М. Соколенко // 7 Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку». – 2011. – С. 121-123

36. Шуміло, О.С. Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства»/ О.С. Шуміло // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 339-344

37. Грунин, О.А. Экономическая безопасность организации: учебное пособие / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.

38. Донець, Л.І. Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

39. Зеркалов, Д.В. Экономическая безопасность: монография / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2011. – 586 с.

40. Экономическая и национальная безопасность: учебник / Под ред. Е.А. Олейникова // Росс. эконом. акад. им. Г.В. Плеханова. – М.: Экзамен, 2005. – 766 с.

41. Іванюта, Т.М. Економічна безпека підприємства / Т.М. Іванюта, А.О. Заїнчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

42. Ильяшенко, С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12-19

43. Мацеха, Д.С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості / Д.С. Мацеха // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип.1(48). – С. 128-133
44. Меламедов С.Л. Формирование стратегии экономической безопасности предпринимательских структур: дис. канд. эк. наук: 08.00.05 / С.Д. Меламедов. – СПб, 2002. – 146 с.
45. Покропивний, С.Ф. Економіка підприємства / С.Ф. Покропивний // Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
46. Левків, Г.Я. Психологічні чинники економічної безпеки підприємств АПК / Г.Я. Левків, Б.Б. Батюк // Вісник Хмельницького національного університету: Зб. наук. пр. – Хмельницький, 2011. – Т.3, № 5. – С. 97-99
47. Тамбовцев, В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы / В.Л. Тамбовцев // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. – 1995. – № 3. – С. 3-10
48. Цигилик, И.И. Экономическая безопасность предприятия в системе внутреннего экономического механизма / И.И. Цигилик, Т.М. Паневник // Экономика. – 2007. – № 8. – С. 3-5
49. Попович, П.П. Економічна безпека підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України / П.П. Попович // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – Випуск 2. – С. 93-96
50. Колпаков, П.А. Система экономической безопасности фирмы // Экономика и менеджмент инновационных технологий [Электронный ресурс]. – 2013. – № 1. – Режим доступа: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/01/1567>
51. Слободяник, Т.М. Запровадження комплексної системи економічної безпеки та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві / Т.М. Слободяник // Економічний простір. – Дніпро, 2008. – № 12/2. – С. 22-27
52. Мак-Мак, В.П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности: монография / В.П. Мак-Мак. – М.: Компания «Спутник+», 2003. – 220 с.

53. Коробчинський, О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4(94). – С. 41-45

54. Шемаєва, Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія / Л.Г. Шемаєва. – К.: НУПМБ, 2009. – 357 с.

55. Франчук, В.І. Теоретична модель системи забезпечення економічної безпеки акціонерних підприємств / В.І. Франчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20/8. – С. 155-162

56. Кім, Ю.Г. Управління системою фінансової безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Ю.Г. Кім. – К., 2009. – 21 с.

57. Пономаренко, А.І. Система економічної безпеки фірми / А.І. Пономаренко // Шлях України до економічної безпеки: матер. наук.-практ. конф. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – С. 127-132

58. Камлик, М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навчальний посібник / М.І. Камлик. – К.: Атика, 2005. – 432 с.

59. Шкарлет, С.М. Роль і місце категорії «економічна безпека» у глобальній моделі національної безпеки держави / С.М. Шкарлет // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 8. – С. 107-116

60. Шнипко, О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / О.С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.

61. Якубович, З.В. Формування системи економічної безпеки машинобудівного підприємства / З.В. Якубович // Вісник ТНЕУ. – Т., 2010. – № 1. – С. 81-86

62. Белоусова, І.А. Модернізація системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в процесі управління витратами: дис. ... доктора екон. наук: 21.04.02 / І.А. Белоусова. – Київ, 2010. – 355 с.

63. Шульга, І.П. Формування системи економічної безпеки емісійної діяльності акціонерних товариств: дис. ... доктора екон. наук: 21.04.02 / І.П. Шульга. – Київ, 2011. – 455 с.

64. Россошанская, О.В. Проектно-компетентностный подход к экономической опасности / О.В. Россошанская // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. Вип. 1(37). – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2011. – С. 123-136

65. Кавун, С.В. Система економічної безпеки: методологічні та методичні засади: монографія / С.В. Кавун. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2009. – 300 с.

66. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, П.Д. Дудкін та інші. – Тернопіль: Тернопіль-граф., 2008. – 424 с.

67. Пластун, О.Л. Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / О.Л. Пластун. – Суми, 2007. – 196 с.

68. Крутов, В.В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В.В. Крутов. – Київ: Фенікс, 2008. – 406 с.

69. Про умови і правила здійснення підприємницької діяльності з надання послуг по охороні колективної і приватної власності, а також охороні громадян, монтажу, ремонту і профілактичному обслуговуванню засобів охоронної сигналізації та контроль за їх дотриманням [Електронний ресурс]: Інструкція Верховної Ради України від 28 лютого 1994 року № 112. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0093-94>

70. Про умови і правила здійснення підприємницької діяльності з надання послуг по охороні колективної і приватної власності, а також охороні громадян, монтажу, ремонту і профілактичному обслуговуванню засобів охоронної сигналізації та контроль за їх дотриманням [Електронний ресурс]: Інструкція Верховної Ради України від 30 серпня 1993 року № 534 [втратив чинність]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0093-94>

71. Про підприємництво [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>

72. Про ліцензування окремих видів господарської діяльності [Електронний ресурс]: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>

73. Про Державну програму боротьби із злочинністю [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 25 червня 1993 року 3325-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-12>

74. Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 року № 615 [втратив чинність]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-93-п>

75. Про охоронну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 04 липня 2012 року № 23. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>

76. Про затвердження переліку органів ліцензування [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2015 року № 829. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-п>

77. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2015 року № 960. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-п>

78. Лабунская, С.В. Особенности количественного определения уровня внутренних угроз экономической безопасности деятельности предприятия / С.В. Лабунская, Е.В. Прокопишина // Бизнес Информ. – 2007. – № 11. – С. 97-102

79. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

80. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

81. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

82. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 17 січня 2002 року № 2953-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
83. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс]: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
84. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс]: Закон України від 01 січня 2007 року № 107-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>
85. Алексеенко, В.Н. Система защиты коммерческих объектов / В.Н. Алексеенко, Б.Е. Сокольский. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1992. – 195 с.
86. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 08 грудня 2004 року № 2222-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
87. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 19 червня 2003 року № 980-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
88. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
89. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю [Електронний ресурс]: Закон України від 20 вересня 2019 року № 132-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
90. Гнилицька, Л.В. Формування сучасних науково-методичних підходів до оцінювання стану економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л.В. Гнилицька // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – К., 2014. – № 6. – С. 3-10
91. Ткаченко, А.М., Резніков О.Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко, О.Л. Резніков // Вісник економічної науки. – К., 2010. – № 1 – С. 101-106
92. Борисенко, З.М. Основи конкурентної політики: підручник / З.М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – 704 с.
93. Звіт Антимонопольного комітету України за 2018 рік [Електронний ресурс]: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 березня 2018 року № 6-рп. – Режим доступу: <http://amc.gov.ua>

94. Курган, В.П. Економіка аграрних підприємств: навчальний посібник / В.П. Курган. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 270 с.
95. Судакова, І.О. Організація управління економічною безпекою підприємства / І.О. Судакова // Економічний простір. – Дніпро, 2008. – № 10. – С. 148-156
96. Про охоронну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 04 липня 2012 року № № 5038-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>
97. ПрАТ «Київстар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kyivstar.ua/uk/mm>
98. Лук'янова, В.В. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства / В.В. Лук'янова, Ю.В. Шутяк // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – Одеса, 2010. – № 38. – С. 302-307
99. Шутяк, Ю.В. Діагностика економічної безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами» / Ю.В. Шутяк // Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2011. – 24 с.
100. Іванова, Н.В. Модель оцінки економічної безпеки агропромислових підприємств / Н.В. Іванова // Економіка та управління підприємствами. – Х., 2011. – № 7 – С. 26-29
101. Реверчук, Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
102. Клебанова, Т.С. Модели оценки, анализа и прогнозирования экономической безопасности предприятия / Т.С. Клебанова, Е.А. Сергиенко // Бизнес Информ.– 2006. – № 8. – С. 65-72
103. Іванюта, Т.М. Методичні підходи до аналізу економічної безпеки підприємств / Т.М. Іванюта // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, № 1. – С. 137-1414
104. Шабінський, О.В. Економічна безпека підприємств аграрного сектора України: теорія, методологія та механізм реалізації: автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня д.е.н.: спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами» /

О.В. Шабінський // Луган. нац. аграр. ун-т. – Луганськ, 2010. – 40 с.

105. Довбня, С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88-97

106. Бакаев, А.А. Экспертные системы и логическое программирование / А.А. Бакаев, В.И. Грищенко, Д.Н. Козлов. – К.: Наукова думка, 1992. – 220 с.

107. Гиг, Дж. Прикладная общая теория систем / Дж. Гиг. Пер. с англ. Б.Г. Сушкова, В.С. Тяхтина – М.: Мир, 1981. – 733 с.